

A könyvtáros

Vida István

1960. ÉVI FEBRUÁRHÓ / TIZEDIK ÉVFOLYAM

2

Céljaink és feladataink a VII. Pártkongresszus tükrében:	
HARASZTHY GYULA	81
VAS JÁNOS	82
DR. LÁNG IMRE	83
RÉVÉSZ FERENC	84
SEBESTYÉN GÉZA: Új nemzeti könyvtár a Várban	85
Pályázati felhívás	88
Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről (Budai Gyula)	89
Könyvtáraink az évforduló küszöbén	90
HARASZTHY GYULA: A budapesti állami könyvtárak helyzete és tevékenysége	92
KELLNER BÉLA: A tanácsok és a könyvtárak kapcsolata Somogy megyében	95
SZÖLLŐSY KÁLMÁN: Könyvek a pulton	97
Ismerjük meg a külföldi könyvtárügyét!	
MARKOVICS JÓZSEF: A bukaresti magyar könyvtárról	99
A lengyel könyvtárakról	100
N. RÁCZ ARANKA: Mit olvas az ifjúság?	100
DR. TAKÁCS JÓZSEF: Polgári törvénykönyvünk és a könyvtárak (3.)	102
SALLAI ISTVÁN: Ajánló bibliográfiák a falu számára	103
HORVÁTH MAGDA: Egyetemi könyvtári konferencia Szegeden	105
Sikerrel zárult a tanácskoztársasági emlékvé.	107
A műszaki könyvtárosok országos értekezlete	108
Új szakmai kiadványok	110
Eseménynaptár	112
DERSI TAMÁS: Párt és irodalom. Lenin és Gorkij levelezése	113
SZÜCS ANDOR: Televízió és népművelés	116
Irói arcképek:	
FRANK LÁSZLÓ: Hernádi György	118
RÉZ PÁL: Csehov	120
KERÉNYI GRÁCIA: Euripidés	121
L. K.: Eugène Pottier	124
JENŐFI M. IMRE: Könyvek az úrhajózásról	125
Új Magyar Lexikon (—k—)	127
HAAS KÁROLY: Magyar könyvek Párizsban	130
Olvasás közben. Hangjáték (P. L.)	131
L. S.: Új könyv a könyvről	133
LÁNYI KAMILA: A szlovákiai szépirodalmi könyvkiadó újdonságaiból	135
Könyvújdonságok — régi kritikák. Tamás bátya kunyhója	136
Szemelvény: Vihar Béla verseiből	138
VERTESY MIKLÓS: Irodalomtörténet diafilmen	139
ZOLNAI BÉLA: Nyelv és társadalom	141
Az olvasó jegyzetei	143
SZOMBATHY VIKTOR: Könyv Mikszáth ifjúkoráról	144

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Marx és Engels műveinek IV. köteté (S. M.)	145
HORVÁTH—KÉKESDI—NEMES—ORDAS: 133 nap (Fahidy József)	145
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Bölcsőtől a koporsóig (Bottyán János)	146
NAGY LAJOS: Vadember — A tanítvány (—k—)	146
MADARÁSZ EMIL: Huszonegy vörös róza (Simándi Béla)	147
HIDAS ANTAL: Márton és barátai (Zsadányi Ede)	147
CSUKA ZOLTÁN: Piros Pünkösd Pécssett (—ys—)	148
OTTLIK GÉZA: Iskola a határon (Lékay Ottó)	148
GERENCSÉR MIKLÓS: Egre nyílt ablak (Csiki Ottó)	149
SENECA: Vigasztalások (Pók Lajos)	150
Petronius Versei (P. L.)	150
JOHN MILTON: Versek (Vágó Mária)	150
BALZAC: A tours-i plébános (Antal László)	151
Poe Összes Versei (Vámosi Pál)	151
JEAN RICHARD BLOCH: ... és Társa (Vajda Sándor)	152
SILLANPÄÄ: Jámbor szegénység (Kövendi Judit)	152
PAUSZTOVSZKIJ: Nagy várakozások kora (Bottlik Sándor)	153
SŐLEM ALECHEM: Enekek éneke (Zolnay Vilmos)	154
LUDWIG THOMA: Andreas Vöst (Z. V.)	154
ERWIN STRITTMATTER: A csodatevő (Maár Gyula)	155
ARMANDO PALACIO VALDÉS: A kismóvér (Bokor Imre)	155
FEHÉR TIBOR: Aranykakas (—s—a)	156
SZALAY LENKE: Mogyoró (B. G.)	156
Szovjet irodalom (m. gy.)	156
MÓRICZ ZSIGMOND: Tanulmányok, cikkek (Vencel Gusztáv)	157
E. TARLE: Talleyrand (M. S.)	157
POGÁNY FRIGYES: Szobrászat és festészet az építőművészetben (b)	158
KÁRPÁTI JÁNOS: Domenico Scarlatti (Szöllösy András)	158
HORÁNYI MÁTYÁS: Eszterházi vigasságok (Szánthó Dénes)	159
Újságrajzok — 1919. (Körner Éva)	159
DEVECSERI GÁBOR: Műhely és varázs (V. P.)	160
Műszaki irodalom. Áttekintés (T. O.)	160
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	Borító 111

Címlepképünk Anton Csehovot ábrázolja, születésének 100-ik évfordulója alkalmából

A könyvtáros

A Művelődésügyi Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő. Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza!

Céljaink és feladataink a VII. Pártkongresszus tükrében

HARASZTHY GYULA,

a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója

A VII. pártkongresszus tanácskozása olyan időszakban folyt le, midőn a nemzetközi enyhülés légkörében a tudomány és a művelődés kérdései mindinkább előtérbe kerülnek.

Különösen időszerű a tudományos kutatómunka lehetőségeinek és hatáskóráinak vizsgálata nálunk, ahol a szocializmus alapjai lerakásának befejezése és a szocializmus építésének meggyorsítása a főfeladat.

Minden könyvtáros szívből örül a pártkongresszus azon megállapításának, hogy a tudomány és a kultúra magasfokú művelése hozzátartozik a szocialista társadalom létrehozásához. A mi hivatásunk célja és eszköze a könyv, a könyvből nyert tudás tehát az új társadalom formáló erői közé tartozik.

Örömmel olvastuk Kádár János elvtárs elemzését arról, hogy a néphatalom megszilárdításával párhuzamosan a párt tevékenységében előtérbe kerültek, és a jövőben még inkább előtérbe lépnek a gazdasági és a kulturális építés kérdései: „A tudomány szerepe felbecsülhetetlen jelentőségű szocialista építésünk feladatainak megalapozásában.” Kérdezzük: lehet-e a tudományos kutatást, a kutatást támogató intézmények fontosságát jobban kiemelni, mint ahogy azt a párt VII. kongresszusa tette?

Novobátzky Károly akadémikus a kongresszus helyeslésének közepette kifejtette, hogy minden nép presztízset kultúrájának színvonala határozza meg, tudományának, művészetének, iparának fejlettsége döntő jelentőségű.

A Magyar Tudományos Akadémia szerepe ebből a nézőpontból kétségtelen és világos. Akadémiánk minden intézménye köteles a maga módján hozzájárulni a fejlődéshez. Ha a fizikai kutatás műszereinek határainkon túlmenő híreről esett szó, ha a vegyipar fejlesztésének kétszeresre emelését tűzte ki a kongresszus, ha az olajipar rohamos fejlődésének tényével számolunk, ha az ipar, a termelés és a tudományos kutatás kapcsolatainak szorosabbra fűzését követeli egyhangúan a pártkongresszus, ha a társadalomtudományok és életünk, fejlődésünk kapcsolatát kéri számon tőlünk: van-e terület, ahol a tudományos kutatást támogató könyvtárak — a kutatómunka „műszereit”, a könyveket és folyóiratokat, a tájékoztatást és bibliográfiát biztosító intézmények — ne találnák-e meg megnövekedett és felelős szerepüket?

Vegyék figyelembe akadémiai könyvtáraink, hogy feladatuk és felelősségük napról-napra nő, s a szocialista építés előrehaladásának e szakaszában kötelességük egyre nagyobb támogatást nyújtani a tudományos kutatómunka sikeréhez. Egyrészt a tudományok differenciálódása, másrészt az integrálódás követelménye mind Akadémiánk intézeti könyvtárait, mind történeti múltú központi könyvtárára nagy feladatokat ró. E tennivalók részleteit később még elemezni fogjuk, de egyet már eleve leszögezhetünk: *központi könyvtárunk egyik legfontosabb munkája az lesz a következő öt éves terv folyamán, hogy hálózati tevékenységét kiszélesítve, egyre nagyobb erővel segítse és támogassa a kutatóintézetek könyvtárainak munkáját és differenciált szolgáltatásait.*

Ugyanakkor az akadémiai könyvtárhálózat mindenegybes tagjának tudnia kell, hogy anyagi erőink nem kimeríthetetlenek. A tervszerűség és gazdaságosság a mi területünkön is alapkövetelmény. s a mi ideális törekvéseinket is — Kádár elvtárs szavaival szólva — össze kell kapcsolni reális lehetőségeinkkel.

Tudományos és gyakorlati munkánk szilárd elvi állásponton nyugvó egysége — éppen a VII. kongresszus iránymutatása alapján — könyvtári munkánknek újabb lendületet fog adni. Akadémiai könyvtáraink tudatában vannak e célkitűzés fontosságának és realizálásának, s mindent megtesznek annak érdekében, hogy könyvtári eszközeikkel támogassák a kutatómunka fejlődését, a szocializmus építését.

A szocializmus felépítéséhez nemcsak a tulajdonviszonyok megváltoztatása, a korszerű tudomány és technika, hanem az emberek tudatának megváltoztatása is szükséges. Ezt a követelményt sokoldalúan világította meg az MSzMP VII. kongresszusa. A feladat megoldásában igen nagy szerep jut az írott szónak, könyvnek: a közművelődési és a szakkönyvtáraknak. Nagyon nagy eredmény, hogy a szakszervezeti tagok 28,8%-a, 705 080 fő látogatja könyvtárainkat. Az állomány további gyarapítása mellett azonban a meglévő könyveket is jobban ki lehetne használni. Ennek érdekében emelni kell a könyvtári munka színvonalát. A feladatokat mozgalmi módszerrel lehet jobban megoldani. Ezen azt értjük, hogy az ajánló propaganda munka sokkal inkább legyen személyekhez szóló és tudatos, mert így jobban segíti a szocialista gondolkodás formálását. A törzs olvasógárda nagyobb szervező munkája mellett erősebben kell támaszkodni a szakszervezet egész szervezeti erejére, mégpedig úgy, hogy rendszeressé kell tenni a szakszervezeti bizottság, műhelybizottság és a bizalmiak tájékoztatását. Őket kell elsősorban megnyerni olvasóknak, és ezúton kell újabb és újabb rétegeket rávezetni a könyvtár látogatására.

A kongresszus sokoldalúan rámutatott a tanulás és a művelődés fontosságára, amely nemcsak a kor követelménye, hanem az újabb meg újabb feladatok megoldásának is kulcsa. A mozgalmi módszerrel jobban kiküszöbölhetjük a könyvtármunka mai gyengéit, nagyobb lehetőség nyílik a politikai, természettudományos ismeretterjesztő művek, valamint a népi demokratikus országok irodalmának ajánlására. Így jelentősen segíthetjük a szocialista tudat alakítását, mert ezekkel a művekkel a materialista világnézet elterjesztését, a nacionalizmus és a sovínizmus elleni küzdelmet, valamint a hazafiasság, a proletár internacionalizmus szellemének kialakítását egyaránt szolgálhatjuk.

A kongresszus a gazdasági tervekről szólva elfogadta irányelvként, hogy a következő ötéves terv termelési előirányzatát kétharmad részben a termelékenység növelése, a műszaki fejlesztés útján kell elérni. Nem nehéz megtalálni az összefüggést a termelési színvonal, a műszaki fejlesztés és a műszaki könyvtárak munkája között. Ma még közel sem megoldott a dolgozók műszaki irodalommal való ellátása.

Az általános műveltség is megköveteli, hogy a technika ilyen forradalmi korszakában szakmájától függetlenül mindenki ismerje a legkorszerűbb gépi berendezések működési elvét. De előtérbe kerül az közvetlen követelmény is, hogy az ipari üzemek új technikával való ellátásához magasabb szaktudás szükséges. Néhány üzemben példa is van erre: a *Csepeli Papírgyárban* az NDK-ból vásárolt nagyteljesítményű gép teljes kapacitásának kihasználása éppen azért nem vált lehetővé, mert megfelelő üzemeltetéséhez már nem voltak elegendők a vele dolgozó szakmunkások ismeretei. A termelési feladatok megoldása nem csupán a műszaki értelmiségre vár, hanem egyaránt gondja az üzemek minden tulajdonosának, munkásának is. Hányszor hallani olyan megjegyzést, hogy a termelési értekezleten suta, fél megoldást hozó munkás javaslatok hangzottak el.

Mindez természetesen azért van, mert a szóbanforgó munkások csak saját elképzeléseik tolmácsolói, holott ezeket ki lehetne egészíteni az üzemekben meglévő műszaki irodalom által nyújtott tudással is.

Az élet sürgetően követeli, hogy az eddiginél jobb megoldásokat találjunk arra, hogy a műszaki könyvtár eredményesebben segítse az üzemek terveinek teljesítését, az önköltség csökkentését, a minőség javítását, a szakmai továbbképzést. Azaz a műszaki könyvtárnak széles rétegre kell hozzáférhetővé válnia.

A kongresszus által feltárt követelmények azt is megkívánják, hogy a rendelkezésre álló erők, eszközök a cél irányában együttesen hassanak. Ezért tovább kell szélesíteni azt az együttműködést, amely a szakszervezeti és az állami könyvtárhálózat között már eddig is kialakult. A SzOT Elnöksége és a Művelődésügyi Minisztérium között létrejött a könyvtárak együttműködéséről szóló egyezmény, melynek értelmében minden megyében külön megállapodást kell kötni a megyei és a szakszervezeti könyvtárak együttműködéséről. Ez azért válik szükségessé, mert a *Szakszervezetek Megyei Tanácsa* irányító jogkört kapott a kulturális munkában, és így a megállapodások már nem a szakszervezetek szakmai központjaira tartoznak. Rendszeressé kell válnia az állami módszertani irányításnak, és több segítséget kérünk a szakszervezeti társadalmi könyvtárosok szakmai képzéséhez is.

Több könyv és nagyobb választék jusson minél több dolgozónak, ez a változtatlan feladat, hogy eredményesebben segíthessük kulturális forradalmunk célkitűzéseit.

A kongresszus egyik központi kérdése volt a magyar mezőgazdaság előtt álló „kettős feladat”: a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a termelés *egyidejű* növelése. A kongresszus amellett foglalt állást, hogy a „kettős feladat” megvalósítása lehetséges, hiszen éppen a szocialista termelési viszonyok, a fejlett szocialista nagyüzemi gazdálkodás teszi lehetővé a tudományok eredményeinek mind szélesebbkörű alkalmazását, tehát a termelés növelését.

Kádár elvtárs leszögezte, hogy „a mezőgazdaság szocialista átszervezése az egész társadalom kérdése, és mindenkinek segítségét kell nyújtania ebben, akinek a parasztsággal, a mezőgazdasággal bármilyen vonatkozásban dolga van”. Ez a megállapítás arra kötelez mindenkit, hogy — munkaterületének sajátosságait figyelembe véve — járuljon hozzá közvetlenül, vagy közvetve az előttünk álló súlyponti feladat megvalósításához.

Intézményünk, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ jellegénél és rendeltetésénél fogva a mezőgazdaság szolgálatában áll. A kongresszus útmutatásai számunkra azt jelentik, hogy meg kell vizsgálnunk és meg kell erősítenünk a mezőgazdaságnak nyújtott szolgáltatásainkat, szem előtt tartva a termelőszövetkezeti mozgalom fokozódó követelményeit.

Az OMgK olyan intézmény, amely egyesíti magában az országos dokumentációs központ, az országos tudományos szakkönyvtár és a hálózati központ funkcióit. Tevékenységének minden területén várnak rá feladatok a mezőgazdaság szocialista átszervezése kapcsán.

Az OMgK dokumentációs munkájában már 1959 folyamán bizonyos fordulat volt tapasztalható, amikor — az elsősorban kutatási, oktatási és szakirányítási célokat szolgáló havi referáló folyóiratán, az *Agrárírodalmi Szemlén* kívül — megindította a *Mezőgazdasági Világitó* című negyedévi kiadványt. Ez utóbbi már elsősorban a termelésben dolgozó szakemberekhez szól, akiket összefoglaló tanulmányokban tájékoztat a korszerű külföldi agrotechnikai eljárásokról, s így a termelés irányító szakember szakirodalmi műveltségének emeléséhez *közvetlenül* járul hozzá. Ugyanakkor az *Agrárírodalmi Szemlén* és a közéletben álló kutatási, termelési kérdéseket feldolgozó témadokumentációkban, szakkönyvtárakban és szakfordításokban feltárt külföldi szakirodalom a *kutatómunka áttételén keresztül* hat ki a mezőgazdasági termelés fokozására, színvonalának emelésére.

Az OMgK e téren jelentkező feladatai: a dokumentációs munka további mélyítése, hozzáférhetőségének, elterjedtségének fokozása. Különös gonddal kell megismertetniük a dokumentációs szolgáltatásoknak a mezőgazdaság szocialista átszervezésén munkálkodókkal az e téren szerzett szovjet és népi demokratikus tapasztalatokat, eredményeket. Általában: meg kell találni, illetve tovább kell differenciálni a fokozódó igényeknek megfelelő dokumentációs formákat.

Ugyanebből a feltételezésből — az elkövetkező években megsokszorozódó szakirodalmi igényekből — kiindulva kell szemlélni az intézet *egyéb szolgáltatásait* is. A fejlődés egyre inkább megkívánja, hogy — különösen a gyors fejlődésnek indult termelőszövetkezeti vidékeken, valamint az állami gazdaságok számára — megszerzhető legyen a helyi érdeklődést kielégítő legszükségesebb szakirodalom. Ennek formája ez idő szerint az OMgK és a községi, járási stb. könyvtárak között kiépített — és fejlesztendő — *könyvtárközi kölcsönzés*. A fejlődés során azonban előbb-utóbb eljutunk a nagyobb szocialista termelőegységekben létrehozandó *üzemi szakkönyvtárak felállításához*, amelyekben megtalálhatók lesznek a helybeli szakemberek, sőt egyre inkább a szakműveltségüket fejleszteni kívánó *tsz-paraszatok* igényeit kielégítő kiadványok. Addig is, amíg ez a szint elérhető lesz, arra kell törekedni, hogy a vidéki közművelődési könyvtárak rendelkezzenek az alapvető mezőgazdasági szakirodalommal, és az ott dolgozó könyvtárosok segítségével fel tudják azt használni az olvasók. Úgy véljük, ha ezt a feladatot teljesíti a vidéki közművelődési könyvtárhálózat, hozzájárul a ma még egyénileg dolgozó parasztok meggyőzéséhez is, tehát elősegíti a kongresszus célkitűzéseinek valórváltását. E tevékenység összefügg az OMgK *módszertani munkájával*, amelynek az elkövetkező időkben ki kell terjednie a vidéki közművelődési könyvtárak hatékonyabb szakirodalmi támogatására is.

Az OMgK tevékenységének többi részterülete számára — különböző vonatkozásokban és mértékben — ugyancsak számos feladat adódik majd a mezőgazdaság szocialista ágazatának fejlődése kapcsán. Csak utalunk arra, hogy a *tsz-mozgalom* előrehaladása, a termelés fokozása megnövekedett feladatok elé állítja a *kísérleti intézeteket* és az új szakembereket nevelő *oktatási intézményeket*, tehát ezek könyvtá-

rainak is fel kell készülniök feladataik magasabb szintű ellátására. Ez viszont az OMgK hálózati-módszertani tevékenységével szemben támaszt fokozott követelményeket, de kihát a hálózati együttműködés számos részletkérdésére is. A most következő években alapvető változások azonban jelentkezni fognak a belső könyvtári munka valamennyi területén, és a fejlődő mezőgazdaság fokozódó igényei mennyiségi és minőségi változásokat követelnek majd a szerzeményezés, feldolgozás, cserekapcsolatok, tájékoztató munka stb. terén is.

RÉVÉSZ FERENC,

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Párt VII. kongresszusán hozott határozatok könyvtári eszközökkel való támogatására kétéves tervet dolgozott ki.

A terv abból indul ki, hogy a jó könyvtári munka alapfeltételei: a politikailag szilárd, művelt, szakmailag jól felkészült könyvtárosok; a szocializmust építő ország igényeit kielégítő könyvvállomány; a korszerűen berendezett könyvtárak.

A Párt politikáját csak akkor tudjuk népszerűsíteni, ha dolgozóink ismerik a marxizmus—leninizmus alapvető tanításait és a hazánkban megoldásra váró gazdasági-politikai-kulturális kérdéseket. A kétéves tervünk időszaka alatt el akarjuk érni, hogy könyvtáraink egységes eszmei-politikai magatartást tanúsítsanak. Ezért szakoktatásunk keretében kétéves tanfolyamot indítottunk „A marxizmus—leninizmus kérdései” címmel. Kétéves tanfolyamot szerveztünk a „Marxista—leninista esztétiká”-ról is. A legkiválóbb tudósok 35 előadásán ismerkednek meg munkatársaink „A modern természettudomány problémái”-val.

Az igazi hazafiság ápolása, a proletár internacionalizmus elmélyítése érdekében sokat tehetnek a közművelődési könyvtárak dolgozói. A legfontosabb feladatunk ezen a területen hazánk felszabadulásának 15. évfordulóját és az SzKP XXII. kongresszusát méltóképpen megünnepelni. Nagyszabású kiállításokkal, háromkötetes bibliográfia („Budapest szocialista fejlődése, 1945—1960”) kiadásával, fotópályázat kiírásával („Budapest élete a felszabadulás után”), ankétok, irodalmi estek, irodalmi rejtvény-pályázatok; írók-olvasók találkozásával, a KISZ Központi Bizottsága által szervezett Felszabadulási Kulturális Szemle támogatásával, és ami talán a legfontosabb: a politikai-ideológiai művek fokozottabb ajánlásával, a szovjet irodalom további népszerűsítésével akarjuk kivenni részünket az egész országot megmozgató nagy ünnepségekből.

Pártkongresszusunk messzehangzóan leszögezte: a szocializmus építésének gyorsítása elválaszthatatlan a materialista világnézet erősítésétől, az ellenséges nézetek elleni harcától, *a Párt lenini vonalának következetes érvényesítésétől*. Könyvtárunk — 135 000 olvasója van — sokat tehet e célok elérése érdekében. Támaszkodva pártunk hároméves nagyszerű eredményeire, a Szovjetunió — a földön és a világűrben elért — világraszóló sikereire, a szocializmust építő országok lenyűgöző aranyú fejlődésére, a materializmust igazoló modern természettudományra, és még sok egyébre, sikeresen támogathatjuk Pártunk kétfrontos harcát, valamint a nacionalizmus, irredentizmus, sovinizmus és antiszemitizmus elleni küzdelmét. A részletesen kidolgozott terveinkből itt csak néhányat említek meg. Több nagyszabású kiállítást rendezünk („Szármarasztán”, „A szovjet úrhajózás története”, „Az atomenergia békés célokra való felhasználása”, „A fejlődés gondolata a tudományban”, stb.) A kiállítások anyagát budapesti nagyüzemekben vándoroltatjuk. Több kerületi könyvtárunkban olvasóink részére hat előadásból álló természettudományos előadásorozatot indítunk. Bibliográfiát állítunk össze a magyar és a világirodalom legszebb antiklerikális alkotásaiból. Bibliográfiát készítünk a marxizmus—leninizmus klasszikusainak és kiváló képviselőinek írásaiból, „A dialektikus és történelmi materializmus” címmel. Ajánló jegyzékeket állítunk össze az egyes ellenséges nézetek elleni irodalomról, és minden rendelkezésünkre álló eszközzel törekszünk e művek forgalmának növelésére.

Pártkongresszusunk központi feladatként jelölte meg a tömegkapcsolatok további javítását. A könyvtárak életében a tömegkapcsolat az olvasószolgálat, az olvasókkal való foglalkozás, az olvasótörzsek területén jelentkezik. Tervszerűen kell foglalkozni az olvasók számának, összetételének alakulásával. Elemezni kell a kölcsönzött kötetek tartalmi megoszlását. Vizsgálni kell a kötetforgalom és a kölcsönzők számának alakulását is. El kell érni, hogy olvasóink nagy többsége használja katalógusainkat, bibliográfiáinkat és egyéb könyvtári segédeszközöinket. Felállítjuk a kerületi könyvtárak állományának központi katalógusát, nyomtatott jegyzéket készítünk az olvasóinknak ajánlott közművelődési könyvvállományunkról, növeljük a kölcsönzőfüze-

tek használatát. Részletes tervet dolgoztunk ki a Párthoz és a tömegszervezetekhez fűződő kapcsolatunk további javítására. Az olvasószolgálatban legfontosabb feladatunknak a munkások, a gyermekek és a fiatalok közötti olvasószervezés erőteljes kibontakoztatását tartjuk.

A tervidőszak alatt megvizsgáljuk, hogy ügyvitelünket hogyan lehetne egyszerűsíteni. A megtakarított időt a könyvtári munka általános színvonalemelésére, elsősorban az olvasószolgálat javítására használjuk fel. Az anyagi lehetőségeinkhez mérten megkezdjük a különböző könyvtári gépek alkalmazását is.

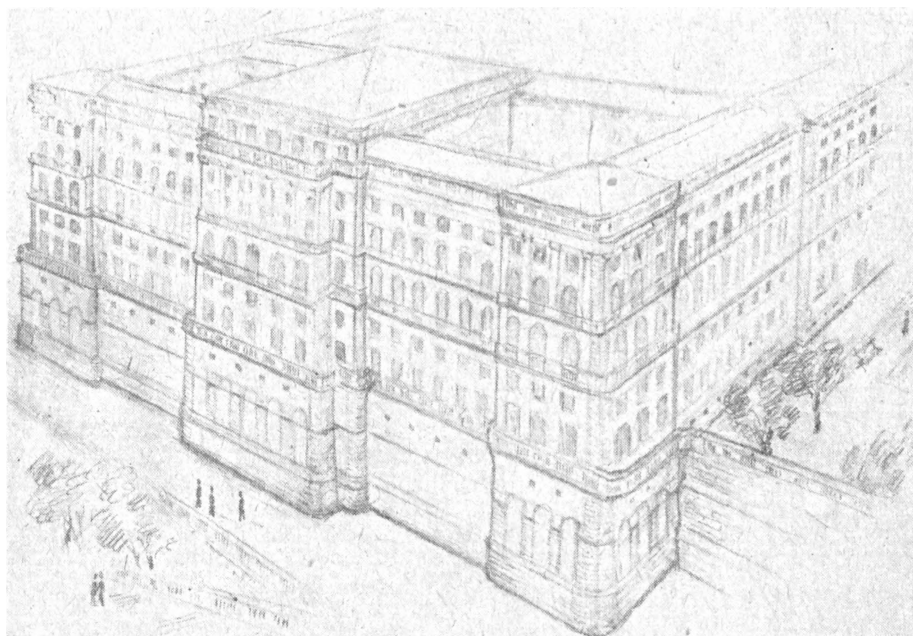
Részletesen kidolgoztuk kétéves könyvtárfejlesztési tervünket is. Központi könyvtárunk továbbfejlesztése szempontjából nagyjelentőségű esemény lesz a *Reviczky u. 3. sz.* alatti épület birtokbavétele. Az év végén a Liszt Ferenc téren elkészül az ország első önálló gyermekkönyvtára. Több kerületi könyvtárról leválasztjuk a gyermekrészleget, ezek külön helyiségben mint önálló gyermekkönyvtár működnek. Három-négy új könyvtárral bővül hálózatunk, és 10—12 könyvtárat megfelelőbb helyiségbe telepítünk át, illetve a meglévő helyiséget bővítjük.

ÚJ NEMZETI KÖNYVTÁR A VÁRBAN

Hazánk nemzeti könyvtára nem úgy jött létre, mint a szerencsésebb országoké. A történelem vihara szétrombolta Mátyás híres könyvtárát, a Corvinát, amelyet az első kezdeményezésnek tekinthetünk. Később pedig — Bécs lévén az uralkodók székvárosa — magyar királyi könyvtár már nem alakult ki; így nem követhettük azt az utat, amelyet más államok jártak, az uralkodói könyvtárból fejlesztvén ki a nemzeti könyvtárat. Nekünk a semmiből kellett a XIX. század elején könyvtárunkat megalkotnunk. Széchényi Ferencé az érdem, hogy a kezde-

ményező lépést nagy adományával megtette. Példáját mások is követték, de a társadalom mégsem volt elég erős; az új könyvtár bizony igen nagy nehézségekkel küzdött, sokszor még az elemi létfeltételeknek is híján volt. Végigkíséri életét a helyhiány, a pénzhiány, a személyzethiány.

Mai helyére, a Magyar Nemzeti Múzeum épületébe, a könyvtár 1847-ben (!) költözött be, s szinte csodálatos, hogy életének 112 évét e helyt le tudta élni. Mindenki tudja, mit fejlődött az irodalom (szakirodalom) az utolsó száz évben. Nem

A Nemzeti Könyvtár leendő épülete

kell magyaroznunk, hogy könyvtárunk már évtizedekkel ezelőtt befulladt. Tervek időnként ugyan felmerültek az elhelyezés megoldására (így 1909-ben a koalíciós kormány foglalkozott egy új épület emelésével, később a Nemzeti Múzeum kiteleptéséről tárgyaltak), de azokból nem lett semmi. E légvágás s a közelmúlt tervezetései után végre 1959 nyarán történt meg a nagyvonalú kormányzati döntés: az új Nemzeti Könyvtár számára a volt királyi vár nyugati szárnyát (l. az első ábrát) kell átépíteni.

Fekvés

A Várban való elhelyezés az első pillanatban nem volt problémamentes. Sokan attól féltek, kiesik a forgalomból, aminek következtében az olvasószolgálat nem tud igazi méretekben kibontakozni. De kiderült, hogy van egy kitűnő megoldás: az alsó bejárat. Míg az épület királyi palota volt, természetesen a Vár udvaráról nyílt főbejárata, éppúgy mint a többi szárnyé. De ha ezt az épület-tömböt átadjuk a közforgalomnak, célszerűbb lesz a főbejáratot áttenni a nyugati oldalra, *le a Palota-térre*. Semmi különösebb akadálya nincs annak, hogy itt, a villamos- és autóbusszmegállónál kapukkal áttörjék a támfalat, s az épület alatt szép oszlopos csarnokot képezzenek ki. Ebből az előcsarnokból visz majd fel a lift és a lépcsőház valamennyi felső szintre. Az új Nemzeti Könyvtár homlokzata tehát az 1. ábrán látható nyugati oldal lesz. Erdemes megemlíteni, hogy a Palota-térről (alulról) az épület 8 emeletes, az Oroszlános udvarról (a Várból számítva) 3 emeletes lesz; ez azért van, mert ez a palotarész már nem a Vár-hegyre, hanem annak lejtőjére épült.

Ezzel a változtatással tökéletesen megoldult a megítélés. Az új Nemzeti Könyvtárat villamossal, autóbusszal könnyen el lehet érni. Rövidesen megépül az Erzsébet-híd is, akkor pedig épp a város szívébe kerül a könyvtár. (A bölcsészeti kartól alig lesz messzebb, mint jelenlegi helyén.) A Budára való áthelyezés talán még kedvező is abból a szempontból, hogy arányosabban fognak megoszlani a nagykönyvtárak Budapesten. Jelenleg egymás közelében zsúfolódik az Egyetemi Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az Országos Műszaki Könyvtár, a Közgazdasági Egyetem Könyvtára, a Gorkij Könyvtár stb. A fejlődő Buda is megérdemel annyit, hogy egyik nagykönyvtárunk odaát legyen.

Mindezek után említsük meg az épület gyönyörű fekvését, a rányúló és az ablakaiból elének táruló nagyszerű kilátást

(karéjban a budai hegyek). Bátran mondhatjuk, hogy ha az átépítés sikerül, a világ egyik legszebb nemzeti könyvtárát teremthetjük itt meg. Ezzel a döntéssel tehát a Nemzeti Könyvtár végre méltó otthonhoz jut. Az épületet mind mérete, mind helye, mind reprezentatív külseje alkalmassá teszi egyik legfontosabb kulturális intézményünk befogadására.

A raktárak

Nincs itt helyünk arra, hogy a készülő terv (vagy jelenleg inkább csak: elképzelés) részleteire kitérjünk. Megelégszünk pár kérdés rövid felvázolásával.

Ilyen nagy könyvtár esetében a legnehezebb problémát mindig a raktár jelenti. Az OSZK állománya jelenleg közel 4 millió egység, pusztán a könyvek száma másfélmillió. De ez a szám folyton növekszik, ötven év alatt legalább a négyszeresére nő; vagyis 6 millió könyv s vagy 10 millió egyéb egység (folyóirat, térkép, zenemű, mikrofilm stb.) elhelyezéséről kell gondoskodnunk. Ezért az új Nemzeti Könyvtár raktárigénye igen nagy: 23 580 m². Hogyan lehet ezt az óriási területet biztosítani? (Nemszólva a raktáremetek speciális 2,20—2,30 méteres egyöntetű magasságáról.)

Az épület belsejében két hatalmas belső udvar foglal helyet, ezeket és — az épület alsó felében — a közöttük levő épületrészt szándékozunk raktárrá átalakíttatni. Így észak—dél irányba terjedő téglalap alakú raktárt nyerünk az épület közepén. A 18 emeletesre tervezett raktár alsó 9 emelete tehát északról délig egységes, összefüggő egészet képez, felső 9 emelete viszont csak a belső udvarok helyén kialakított kettős, toronyszerű építmény lesz. (Közöttük megmarad a jelenlegi díszlépcsőház.) Leendő raktárunkat szegélyszerűen veszik körül a különféle könyvtári helyiségek, így megközelítése igen egyszerű.

Az, hogy a raktár az épület magvába kerül, a védelem szempontjából is előnyös. Egyébként az a terv, hogy az értékebb, ritkább, védelemre fokozottan rászoruló anyag kerüljön a mélyebb szintekbe, a viszonylag kevésbé értékes anyag pedig a magasabb szintekre. Az alsó részt bunkerszerűen szeretnők kiképezni, vastag betonfallal és betontetővel körülvéve. Természetesen korszerű szállítóberendezések futnak végig a raktáron mind vízszintes, mind függőleges irányban, úgy, hogy az igényelt művek percek alatt a helyszínen lesznek.

Mint mondtuk, a raktár 50 évre épül. Addig, amíg a könyvtár saját anyagával tölti ki, egyik szárnyának különleges ren-

deltetése lesz. Ide kerül átmeneti elhelyezésre a **Központi Tároló Raktár**. Ez könyvtáraink elavult, illetve már igen ritkán használt anyagát fogja magába foglalni, hogy helyet tudjanak felszabadítani friss szerzeményeinknek.

Olvasószolgálat

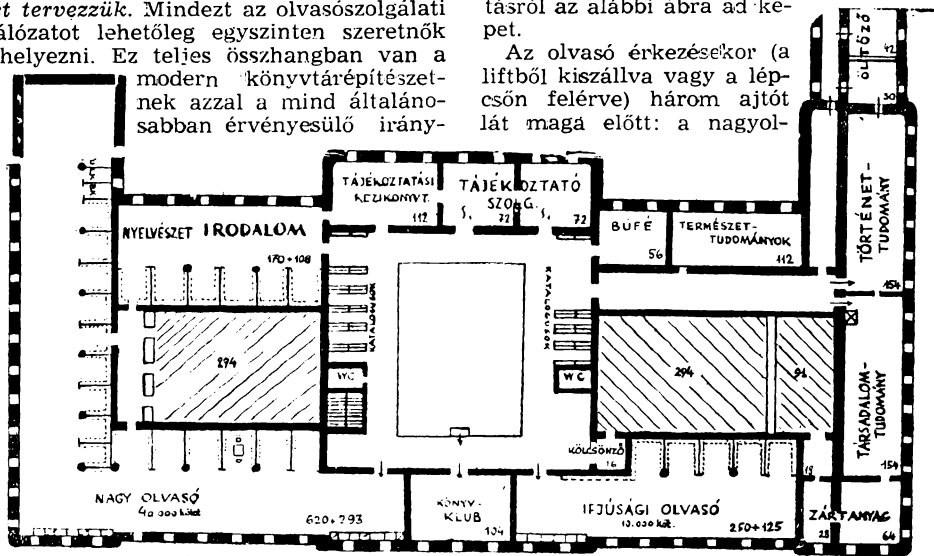
A könyvtár mai elhelyezésének képtelenségét nemcsak az mutatja, hogy nem tudja elhelyezni könyveit, hanem az is, hogy nem tudja modern szolgáltatásait kiépíteni. A nemzeti könyvtárak igen nagy forgalmat bonyolítanak le a polgári társadalmakban is, még hatalmasabb tömegeket vonzanak azonban magukhoz a szocialista államokban. Igen fájdalmas, hogy az Országos Széchényi Könyvtár életében ez a fordulat a mai napig nem következhetett be. Bővebb fejtegetés helyett illusztrálja ezt egyetlen adat: az OSZK-ban a „nagyolvasóterem” mindössze 38 férőhelyet nyújt, ugyanakkor a nálunk kisebb Bulgária nemzeti könyvtárában 258 ülőhelyet találnak az olvasók!

Az átköltözés egyik fő célkitűzése, hogy megteremtse a könyvtárhoz méltó új nyilvános szolgálatot. Ennek lényege az, hogy a régi, egységes olvasóterem helyébe a modern könyvtári elveknek megfelelően az olvasótermek egész összefüggő hálózata lép. A könyvtáráépületben a nagy közhasználatú olvasóterem mellett külön ifjúsági olvasóterem és tudomány-szakok, illetve csoportok szerint külön nyelv- és irodalomtudományi, társadalomtudományi, történettudományi, valamint természettudományi olvasóterem létesítését tervezzük. Mindezt az olvasószolgálati hálózatot lehetőleg egyszinten szeretnők elhelyezni. Ez teljes összhangban van a modern könyvtáráépítéssel, az a mind általánosabban érvényesülő irány-

zatával, hogy az olvasószolgálati helyiségek megépítésénél és elhelyezésénél nagy „olvasói tér” kialakítására kell törekedni. A külföldi példákban élénk táruló nagy, összefüggő, egységesen szervezett forgalmi területek imponáló méreteikkel éppúgy felkeltik csodálatunkat, mint praktikus beosztásukkal és esztétikai megoldásaikkal. Többnyire a könyvtáráépület egy teljes emeletét foglalja el, de előfordul olyan megoldás is, hogy az egységes olvasói tér az épület egymás felett levő több szintjén van egybefüggően elhelyezve. A nyugat-berlini Gedenkbibliothek egy szinten elhelyezett olvasói tere 1550 m² területű; a moszkvai új egyetemi könyvtár három egymásfeletti épületszinten összesen kb. 14 000 m² területet biztosít majd az olvasószolgálat céljára, amelyből a földszinti, de több emelet magasságú csarnok és katalógusterem kb. 1200 m² területű. Az egy szinten lévő nagy olvasói tereket a legújabb könyvtáráépítkezéseknél sokszor csak könyvvállványok vagy szekrények, esetleg üvegfalak osztják részekre.

Ilyen nagy egybefüggő olvasói tér kialakítására azonban a Várépületben nincs lehetőség, de azzal a megoldással, hogy az általános és szakolvasótermek ugyanazon az épületszinten helyezük el, megfelelő csoportosításban, s hogy ezt az épületszintet teljes egészében az olvasószolgálat céljára rendezzük be, nagy mértékben meg tudjuk közelíteni ennek a korszerű könyvtáráépítési elvnek a megvalósítását. A tervezett beosztásról az alábbi ábra ad képet.

Az olvasó érkezésekor (a liftből kiszállva vagy a lépcsőn felérve) három ajtót lát maga előtt: a nagyol-

Az olvasószolgálati szint alaprajza

vasóét, a könyvklubét és az ifjúsági olvasóét. Közvetlenül balra van a kölcsönzés is. Ezek azok a helyiségek, amelyeket leggyakrabban és a legtöbben keresnek fel.

A 250 személyes nagyolvasóterem a tervek szerint az épület nyugati és északi szárnyán L alakban helyezkednék el. Jellemzője a szabadpolcos megoldás lenne. Mint a képen látható, a belső fal mellett fülkeszerűen kiképzett könyvállványok futnak végig (4 méteres tengelytávolság). A szabadpolcosok mintegy 40 000 kötet könyv lesz hozzáférhető, természetesen felállításuk ismeretáganként történik, (A keresők számára minden fülkében helyet foglalna egy kis asztal is két székekkel). Az olvasói asztalok az ablakok előtt húzódó szabad mezőnyben helyezkednek el; ide kétszemélyes asztalokat tervezünk.

Az ifjúsági olvasó hasonló megoldású. A könyvklub az újdonságok bemutatására szolgál. Friss beszerzéseit a könyvtár négy héti nem küldi majd a nagyraktárba, hanem szakrendben felállítja e teremben. A körbefutó állványokon a műveket lapjukkal kifelé helyezik el. Ízléses klubszervi berendezéssel kell majd itt az olvasók kényelmét biztosítani. Feltehető, hogy a könyvtár új szolgáltatását — ezt az igényes „böngezdét” — nagyszámú közönség fogja látogatni.

A katalógusok — mind a betűrendes, mind a szakkatalógus — az emelet közepes csarnokában foglalnak majd helyet. Így minden olvasóteremből egyformán meg lehet őket közelíteni.

A szakolvasótermek részletezésére nem térünk ki, csak annyit említünk meg, hogy itt egyszemélyes asztalokat s fokozottan gondos kiszolgálást tervezünk.

Különgyűjtemények

Az Országos Széchényi Könyvtárnak köztudomásúan igen értékes különgyűj-

teményei vannak: a *Kézirtár* (középkori kódexaival, íróink eredeti kézírataival stb.), a *Régi és Ritka Nyomatványok Tára* (ősnymtatványok, RMK), *Zeneműtár*, *Térképtár*, *Hírlaptár* stb. Ezek is megszabadulnak a jelenlegi fojtogató helyhiánytól.

A muzeális gyűjteményeknek egy reprezentatív teremsort szándékozik a könyvtár vezetősége berendezni. Külön termet kapnak a középkori kódexek és a Corvinák, majd az ősnymtatványok, az RMK kötetei, Széchényi Ferenc eredeti gyűjteménye, az Apponyi-könyvtár és Kossuth Lajos könyvtára, a modern kéziratok, a magyar bibliofília stb. Minden terem korhű berendezéssel tárja anyagát a látogatók elé. Egész külön emeletet kapnak a modern különgyűjtemények (Hírlaptár, Térképtár stb.).

Ebben az összefüggésben kell megemlékezni a *kiállítói helyiségekről*. A nemzeti könyvtár egyik fontos feladata, hogy látogató közönségének szemléletes módon is képet adjon a könyv egész fejlődéstörténetéről, irodalmunk egyes szakaszainak jellemző tényeiről. A németek a *iipcei Deutsche Bücherei* keretében külön könyvmúzeumot létesítettek, amelynek termeiben az írás kialakulásáról, a papír elterjedéséről, de ugyanakkor a papirusz-tekercekről, a pergamenről, a középkori könyvmásolásról, stb., stb. képekben és tárgyakkal lehet eligazítást kapni. Hasonló feladat az irodalom fejlődésének bemutatása a *Halotti beszédtől* napjainkig. Erre a célra a Vár hatalmas, széles folyosói nyújtanak lehetőséget. Terveink szerint a földszinti és az első emeleti folyosókon két állandó kiállítást állítunk fel, egyiket az írás- és könyvtörténet, a másikat a magyar irodalom bemutatásának szentelve. Mindkét szinten tárlók, faliszekrények, táblák útján tárnók fel az anyagot, amelyet fejlődési rendben helyezünk el. *Sebestyén Géza*

Pályázati felhívás

A Minisztérium határozata értelmében a volt királyi Vár nyugati szárnyát az Országos Széchényi Könyvtár részére kell átalakítani. E határozattal nemzeti könyvtárunk végre méltó otthonhoz juthat. Az átépítés azonban nemcsak műszaki, de könyvtári szervezési és szakmai kérdéseket is felvet.

Az OSZK történetében az új épületben való elhelyezkedés új szakaszt nyit meg: a Nemzeti Könyvtár igazi megvalósulásának időszakát. Az olvasószolgálati helyiségek számát, felosztását, méreteit és elhelyezését az új otthonban az adott lehetőség keretein belül úgy kell megállapítani és megtervezni, hogy ott az OSZK a társadalom szocialista nevelése szempontjából oly nagy jelentőségű új, nyilvános szolgálatát, a korszerű igényeknek megfelelően építhesse ki.

E fontos feladatát azonban a könyvtár csak akkor tudja ellátni, ha jelenlegi egységes jellegű könyv-, folyóirat- illetve tu-

dományos olvasóterme helyett a korszerű szocialista könyvtárszervezési elveknek megfelelően az olvasótermek egész összefüggő hálózatával, az általános olvasóterem mellett a kézikönyvtárakkal gazdagon felszerelt szakolvasótermek vagy egyéb olvasótermek (pl. tudományos kutatóknak: társadalomtudomány és történelem, irodalom és művészetek, természettudomány és technika, továbbá ifjúsági és egyéb olvasótermek) láncolatával rendelkezik, ahol a jelenleginél sokkal nagyobb olvasóközönség tudja majd igénybevenni az új nemzeti könyvtár tudományos és kulturális szolgáltatásait.

Ennek érdekében az OSZK Szakszervezet Bizottsága az OSZK Kollégiumával és a Közalkalmazottak Szakszervezetének Budapesti Bizottságával egyetértésben országos szakmai pályázatot hirdet, amelynek arra a kérdésre kell — elsősorban elvi síkon — feleletet adnia, hogy az OSZK az új épületben egy általános.

jellegű központi olvasóterem mellett a szakosított olvasótermek milyen rendszerét alakítsa ki.

Ezzel kapcsolatban a pályázóknak két kérdéscsoportra kell választ adniok:

1. *Elvi szempontból* kell kidolgozniok — megfelelően indokolva — hogy az OSZK az új épületben milyen olvasótermet létesítsen; az egyes olvasóteremek között hogyan oszthatók meg a feladatok? az új olvasótermi rendszernek milyen kihatásai legyenek a könyvtár állománygyarapítási tevékenységére?

2) *Gyakorlati szempontból* hogyan, milyen elrendezésben helyezze el a könyvtár az egyes olvasótermeket; milyen kapcsolatok alakuljanak ki az egyes olvasóteremek között, valamint az egyes olvasóteremek és a raktárak között hogyan helyezkedjenek el a kézirattárak; milyen kapcsolat létesüljön az egyes szakosított olvasóteremek és a központi könyv- és folyóirat raktár között; milyen legyen az olvasóteremek kapcsolata az olvasószolgálati katalógusokkal.

Pályázati feltételek

1) A pályázaton minden könyvtáros részt vehet.

2) A pályamunkákat jellegével ellátott zárt borítékban az OSZK Szakszervezeti Bizottsága titkárnak címére (Budapest, VII., Múzeum körút 14–16.) kell postán megküldeni. Külön zárt borítékban mellékelni a pályázó nevét, pontos címét. A borítékra rá kell írni a jellegét.

3) A pályamunkák elkészítéséhez szüksé-

Az Országos Széchényi Könyvtár
Szakszervezeti Bizottsága

A Közalkalmazottak Szakszervezetének
Budapesti Bizottsága

ges dokumentációs anyagot és esetleges szóbeli tájékoztatást a pályázatot kiírók megbízásából Dr. Tombor Tibor osztályvezetőtől (Budapest VIII., Múzeum krt. 14–16. I. em.) kell kérni.

A pályamunkák beküldésének határideje: 1960. május 30.

Pályadíjak:

I. díj: 2500 Ft egy külföldi tanulmányút költségeire.

II. díj: Tizennégy napos ingyenes ütilés két személy részére.

III. díj: Ötszáz forint.

A pályázatok elbírálása

a) A beérkezett pályamunkákat a pályázatot kiírók egy-egy küldöttjéből alakult bizottság bírálja el.

b) Alapkövetelmény a pályamunkákkal szemben, hogy azok megvalósíthatók legyenek.

c) A díjazott pályamunkák szerzői joga az OSZK-t illeti.

d) A bírálóbizottság fenntartja magának a jogot arra, hogy az I. díjat visszatartsa vagy megossza.

A nemzeti könyvtár új elhelyezése még számos olyan kérdést vet fel, amelynek megoldásában a szakmai közvélemény javaslatai és ötletei igen hasznosak lehetnek. Ezért az Országos Széchényi Könyvtár a pályázat folytatásaképpen további pályázatok kiírásával kívánja lehetővé tenni, hogy minél több könyvtáros járulhasson hozzá az egyes szakmai kérdések tisztázásához.

Az Országos Széchényi Könyvtár
Kollégiuma

Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. december 21-én tartott ülésén megvitatta az iskolai könyvtárak helyzetét. A referátum, melyet az OKT iskolai- és gyermekkönyvtári szakbizottsága állított össze és Dr. V. Waldapfel Eszter, az Országos Pedagógiai Könyvtár igazgatója, a szakbizottság elnöke ismertetett, részletesen elemezte az általános- és középiskolai könyvtárak jelenlegi helyzetét az állomány mennyisége, tartalmi megoszlása, forgalma, kezelése és megóvása, a könyvtárak ellátottsága, valamint a könyvtárat használó tanulók száma szempontjából. Az elemzés különös értéke mutatkozott meg abban, hogy valójában első ízben világított rá módszeresen azokra a problémákra, amelyeket az iskolai könyvtárak fejlesztése érdekében sürgősen meg kell oldani. Ilyenek például: az iskolai könyvtárak hálózati szervezetének kialakítása, a könyvállomány tervszerű fejlesztése mind tartalmi, mind mennyiségi szempontból, megfelelő pedagógus-könyvtárosok beállítása a tanulók könyvtári nevelése érdekében, és megfelelő könyvtári helyiségek biztosítása az iskolákban.

A referátum alapján kialakult vita hasznos útmutatást adott iskolai könyvtáraink helyzetének további felméréséhez és a jelenlegi helyzet több vonatkozású

összehasonlításához, de felvetette azt is, hogy feltétlenül ki kell dolgozni az iskolán kívüli 14–18 éves ifjúság olvastatásának, könyvtári nevelésének módszerét is. A vita alapján most már rövidesen megindulnak a munkálatok a munka megjavítására irányuló konkrét intézkedési tervek kidolgozására.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. I. félévi munkaprogramjának megvitatása és elfogadása után Szekeres Pál, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosfőosztályának vezetője mondott köszönetet az OKT tagjainak az 1959. évben kifejtett tevékenységükért. Hangzottatta, hogy az OKT jelentős segítséget nyújt a Minisztériumnak a könyvtárpolitika alapelveinek kialakításában és az alapelveknek a gyakorlati munkában való alkalmazására irányuló módszerek kidolgozásában egyaránt. Hangsúlyozta, hogy az MSZMP VII. kongresszusának irányelvei, ezeknek művelődéspolitikánkra vonatkozó része a könyvtárosokra is igen nagy és felelősségteljes feladatot ró. Az irányelvek végrehajtása során a Minisztérium még erősebben kíván támaszkodni az Országos Könyvtárügyi Tanácsra, ami tükröződik az 1960. I. félévi munkaprogramjában is. (Budai Gyula)

KÖNYVTÁRAINK AZ ÉVFORDULÓ KÜSZÖBÉN

A Tanácsköztársaság 40 éves évfordulója jól megmutatta, hogy egy-egy fontosabb évforduló a könyvtár számára visszapillantás, szemvetés és egyben ünnep is. Hazánk felszabadulásának évfordulóját, legnagyobb nemzeti ünnepünket, minden évben meg szokták ünnepelni.

De a 15. évfordulót — amint az előkészületek mutatják — könyvtáraink az ediginél sokkal nagyobb keretekben ünneplik meg. Nem azért, mert kerek évforduló, hanem azért, mert a remeltakarítás, az építés erőfeszítésének, a szocializmus lerakásának nehéz, sokszor a háború fenyegető rémével is terheit évei után talán most érezzük először igazán, hogy a magunk erőfeszítése meghozza a gyümölcsét. Az ország konszolidálódott, anyagi, politikai ereje, dolgozóink életszínvonala és ezzel rendszerünk életerejébe vetett hite nő. És mindez együtt jár a békeszerető emberek megnyugvásával, derűjével, a Szovjetuniónak a béke megvédésében elért sikerei láttán.

Hogyan ünnepel a könyvtár? Nem pusztán üres külsőségekkel, hanem munkával; azzal, ahogy az ünnep jelentőségét, tartalmát, méltó módon közvetíti olvasótáborra és az egész magyar nép számára. Minden könyvtár a maga feladatkörének megfelelő módon vesz részt az ünneplésben, a következőképpen:

a) Segítséget ad a politikai, társadalmi, kulturális élet munkatársainak az évforduló jelentőségének méltó föltárásához, a sajtónak az elmúlt évek élete, küzdelmei és fejlődése felidézéséhez.

b) A könyvtár falain túl széleskörű propagandára használja fel az ünnep kedvező légkörét, hogy a népművelési munka egyéb területeinek ünnepi rendezvényeit erősítse, a közönség figyelmét a könyvtárra felhívja, olvasótáborát növelje. Kiállítások, táblák, plakátok, diafilm, film, magnetofon stb. felhasználásával képet ad a múltról, mai fejlődésünkről.

c) Olvasószolgálatára által előtérbe állítja mindazokat a könyveket, dokumentumokat, amelyek az ünnep jelentőségéről, népünk mai életéről, a Szovjetuniónak hazánk felszabadításában betöltött szerepéről, fejlődésünk érdekében nyújtott segítségéről és a világ békéjének megvédésében kifejtett erőfeszítéséről szólnak, és ezzel népünk szocialista tudatának átförmálását szolgálják.

Amint említettük, kiki a maga szerepe szerint vesz részt az évforduló jelentőségének érvényesítésében. A szakkönyvtár tehát annak az iparágnak, tudományágnak a fejlődését mutatja be, amelyet képvisel. A falusi, a városi könyvtár pedig elsősorban saját környékének — városnak, falunak, megyének — felszabadulását, életét és fejlődését mutatja be.

Az első feladat mindenekelőtt anyagfeltárást és bibliográfiai munkát jelent. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest szocialista fejlődéséről, a felszabadulás időszakának jelentős irodalmi emlékeiből állít össze bibliográfiát. Ezzel a munkájával — mint a legnagyobb közművelődési hálózati központ — nem marad meg a maga keretei között. Bibliográfiai ma már az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani osztálya útján a közművelődési könyvtárakba is eljutnak. De a megyei könyvtárak e fajta munkája is figyelemre méltó. Pl. a kaposvári megyei könyvtár a megyében rendezendő ünnepek forrásanyagát tárta fel ez alkalomra készült bibliográfiájával. Ez a bibliográfia azért említésre méltó, mert mentes minden öncélúságtól, ökonomikus, a célnak megfelelően válogatott, tehát nagyon megkönnyíti a használók dolgát. A feltárt anyagot a könyvtár állománya tartalmazza, s azt rögtön fel is ajánlja. Különösen vidéken jelent ez gyakorlati, kézzelfogható segítség.

A könyvtárak propagandatevékenységének felélénkülése, kiszélesedése alapján kérdezhetjük: mi jellemezze mai propagandánkat, mi a helyes propaganda? Az elmúlt években előfordult szektás vagy revizionista torzítások tanulságaként egy általános érvényű igazságot kell leszűrniünk és szem előtt tartanunk: a legjobb propaganda az igaz tények forrásainak feltárása. Ezt kívánja tőlünk a párt is.

Kerüljük a provincializmust. A kis falu, a gyár, a szűkebb terület életéről, fejlődéséről bemutatott kép akkor lehet csak meggyőző, valóban nevelő hatású, ha beilleszkedik az ország életébe, a világ fejlődésének egészébe; ha ezt a szoros összefüggést sikerül bemutatnunk, a magunk kis körének változása, fejlődése és a világ egészének fejlődése között. Ha így járunk el, akkor nem kell attól tartanunk, hogy a szemlélőben akár a magunk területén mutatkozó átalakulás jelentősége marad kétséges. vagy a Szovjetunióról, annak világtörténelmi szerepéről vázolt, ábrázolt kép, szürkül üres frázissá.

Az évfordulók megünneplésével kapcsolatos rendezvények módszereit és általános formáit már többnyire ismerik a könyvtárak. Ezért ha jó hasznát veszik is a hálózati központok útmutatóinak, ennél ma már közvetlenebb segítséget várnak a módszertani központoktól.

A közvetlen segítségnyújtás tehát nemcsak bibliográfiák kiküldésével, hanem egyre inkább felhasználható dokumentum-másolatok elkészítésével, vándorkiállítások rendezésével történik. A Szabó Ervin Könyvtár a felszabadulás idejéből származó rölapokról, plakátokról hasonmásot készít. Az Orsz. Széchényi Könyvtár filmszalagon küldi meg a megyei könyvtáraknak a felszabadulás óta megjelent legérdekesebb plakátok negatívjait. A Könyvtárellátó útján pedig a kiállításokhoz jól felhasználható feliratok, jelmondatok elkészítését és szétküldését tervezi, hogy különösen a társadalmi munkás könyvtárosokat minél kevésbé terhelje a kiállítások rendezésével, feliratok megrajzolásával járó munka. (Ezt a gyakorlatot egyébként általánosítani szeretné a Módszertani osztály olyanformán, hogy minden évben a legjelentősebb évfordulókra megfelelő felirat, plakát stb. anyagot készít, amelyet az erre igényt bejelentő könyvtárak a könyvekkel együtt megkapnának.)

A hálózati központok kis könyvtárakat propagandaanyaggal ellátó szerepe egyre nő. Eseménynaptárak, kiállítási táblák, mozihirdetéshez diafilmek, kiállítási forgatókönyvek, könyvvezérlők készülnek, mind azzal a céllal, hogy változatos módon minél több ember figyelmét hívják fel az évfordulóra.

Ha a kis falvak, kis üzemek társadalmi munkás könyvtárosai e fajta cikket olvasnak, sokszor csüggedés vagy kedvetlenség fogja el őket. Mit is tehet — mondják — az a könyvtáros, akinek „könyvtára” egy hivatali szobában eldugott, vagy tanteremben, vagy egy üzemműz sarkában, gyakran folyosóján elhelyezett szekrény csupán. Igaz, hogy itt a könyvtárakban rendezhető kiállítások, olvasósarkok, válogató pulcok stb. létrehozására nincs mód. Ezek elsősorban egyéb rendezvényekhez kapcsolhatják a maguk kiállítását. Bizonyos, hogy minél nagyobb város könyvtáráról van szó, rendszerint annál nagyobb maga a könyvtár, tehát annak propaganda-, olvasószolgálati lehetősége is. Az is igaz viszont, hogy ezek általában a tömegekhez szülő szokásos hírverés eszközei útján tudják csak magukra vonni a figyelmet. Minden más hátránya mellett ezekkel szemben a kis falu, a kis üzem könyvtárának egy — szinte eléggé nem értékelhető — előnye van: mindenkit személyesen megismerhet. Könnyen áttekintheti, kik nem tartoznak még az olvasók táborába, kiderítheti az okot, közvetlenül fordulhat hozzájuk. A kis könyvtár könyvtárosa tehát területének közvetlen agitátora, propagandistája. Ez az oka annak, hogy rendszerint az ilyen kis helyeken dolgozó, hivatásukat szerető könyvtárosok érik el, hogy területükön az olvasók %-átalaga jóval nagyobb, mint a nagy falvaké, városoké. A kis üzemek és a falvak könyvtárosai tehát most a felnőtt lakosság bevonására, az általános iskolát elhagyott ifjúság fokozottabb megnyerésére fordítsák figyelmüket. Mindenütt, de itt különös jelentősége és lehetősége van a József Attila olvasómozgalom népszerűsítésének is. Különösen, ahol a könyvtáros pedagógus, aki az egész fiataloságot mind maga nevelte.

A könyvtárosaink a felszabadulás évfordulóját munkafelajánlásokkal is ünneplik. A Tanácsköztársaság megünneplése, de különösen a Pártkongresszust megelőző idő alatt is sok munkafelajánlás, sőt versenykihívás történt, és különösen az utóbbi jelentős eredménnyel zárult. Könyvtáraink részéről hasonló jelek mutatkoznak az évfordulóval kapcsolatban is. Úgy érezzük, hogy a könyvtári munka sokrétűsége, bonyolultsága miatt sokkal helyesebb, ha a könyvtáraknak a tömegek szélesebbkörű bevonására, szolgálataik kiszélesítésére, nevelőmunkájuk fokozása érdekében hozott erőfeszítései nem verseny, hanem inkább felajánlás formájában jelentkeznek. Nehéz ugyanis összehasonlítani, pl. hogy az olvasók számának azonos százalékkal való fokozása mekkora erőfeszítés nyomán jön létre a különböző helyeken.

De bármelyik munkaterületet nézzük is, azt látjuk, hogy a munkát megbecsülni, értékelni lehet, de számszerűleg összemérni nem. Verseny erőltetése tehát — amint a múlt tapasztalatai is mutatták — nagyon könnyen vezethet a számok hajhászására, a szerényebb, de minőségileg jobb teljesítmény lebecsülésére.

Utolsó kérdésként arról szólhatunk még, hogy egy-egy ünnepség előkészítésének, az azzal kapcsolatos propagandamunkának mikor van meg az igazi haszna. Akkor, ha a könyvtár az alkalmi feladatokat úgy illeszti be munkája keretébe, hogy az a könyvtár nevelőmunkájának egészét szolgálja, és azzal a könyvtári munka színvonalát emeli, fejlődését előbbre viszi.

A budapesti állami könyvtárak helyzete és tevékenysége

I.

Az utolsó másfél évszázad fejlődésének eredményeként Budapesten összpontosult a művelődési és a tudományos intézményeink nagyobb része. Ennek megfelelően könyvtáraink — elsősorban az országos nagykönyvtáraink — tekintélyes része ma is Budapesten működik, s főként itt fejt ki hatását. Közművelődési könyvtárhálózatunk súlypontja (eltekintve a budapesti Szabó Ervin Könyvtártól és hálózatától, továbbá a budapesti szakszervezeti könyvtáraktól), fejlődésünk szocialista szakaszában már vidékre esik, azonban a *termelést, a tudományos kutatást és az oktatást* támogató könyvtárainknak több mint a fele Budapesten működik. Ennek következtében Budapest könyvtárügyének mai helyzetéről csak akkor alkothatunk hiteles képet, ha e fontos könyvtárak százaírói, hatásukról is valamilyen megközelítő képet rajzolunk.*

Kérdés, milyen *típusú* könyvtárak alkotják Budapest nem-tanácsi könyvtárainak összességét?

1. Hazánk nemzeti könyvtára, a legnagyobb magyar könyvtár, az *Országos Széchényi Könyvtár* Budapesten működik.

2. A tudományos kutatást támogató legnagyobb országos könyvtáraink (*Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára*, az országos *múzeumok* könyvtárjai, *Országgyűlési Könyvtár, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára* stb.) itt dolgoznak.

3. A középfokú és a felsőfokú oktatást támogató könyvtárak legjelentősebbjei (*Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Műszaki Egyetem Könyvtára, Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára*, a különféle *főiskolák* könyvtárjai, *Országos Pedagógiai Könyvtár*, a középfokú iskolák tanulói és nevelői könyvtárjai stb.) is fővárosiak.

4. A termelő munkát elősegítő országos szakkönyvtárak és dokumentációs központok pl. *Országos Műszaki Könyvtár, Országos Mezőgazdasági Könyvtár*) is Budapestest székhellyel tevékenykednek.

5. A különféle kutatóintézetek, egyetemi intézeti, üzemi, hivatali és vállalati szakkönyvtárak száza — éppen a legjelentősebbek — Budapesten vannak, s legtöbbjük a már említett tudományos, oktatási

és termelési könyvtári központok hálózatához tartozik.

Így tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy az ország legnagyobb könyvtárjai, s a legtöbb szakkönyvtára Budapesten működik. Számuk 1500-ra tehető, az olvasók és kutatók százezreit látják el könyvvel, folyóirattal, könyvtári dokumentummal.

II.

Ezt az általános képet a Budapesten működő 10 legnagyobb könyvtárunk (*Országos Széchényi Könyvtár, Egyetemi Könyvtár, Akadémiai Könyvtár, Országos Műszaki Könyvtár, Műszaki Egyetem Könyvtára, Országgyűlési Könyvtár, Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, Országos Pedagógiai Könyvtár, Állami Gorkij Könyvtár*) 1958. évi tevékenységének néhány fontos adatával egészítjük ki. E könyvtáraknak ugyanis állományuk nagyságánál, differenciáltságánál, és általuk nyújtott könyvtári szolgáltatások sokrétűségénél fogva valóban kiemelkedő szerepük van Budapest könyvkultúrájában.

Az ország — és a főváros — három legnagyobb általános gyűjtőkörű tudományos nagykönyvtára (*Országos Széchényi Könyvtár, Egyetemi Könyvtár, Akadémiai Könyvtár*) kb. 3 200 000 kötet könyvvel és folyóirattal rendelkezik, a tudományos kutatás számára igen nagy jelentőségű kézírataik és aprónyomtatványaik száma mintegy 2 500 000 egység.

Az említett 10 legnagyobb, nem-tanácsi felügyelet alatt álló budapesti könyvtárnak mintegy 5 millió kötet könyve és folyóirata, s 8 millió egységnyi kézírata, aprónyomtatványa, szabadalmi leírása van. A hálózataikhoz tartozó intézeti, vállalati és szakkönyvtárak további 2,5 millió kötet könyvvel rendelkeznek.

A felsorolt 10 könyvtár 1958 folyamán mintegy 140 000 kötet, kb. 5 500 000 Ft értékű könyvvel gyarapodott. 1959. folyamán a gyarapodás és annak forint értéke kb. további 10%-kal emelkedett. Elmondhatjuk — ha még sok kívánnivaló is van a korszerű könyv- és folyóiratgyarapításban — hogy a megfelelő összehangolás révén Budapest tudományos, műszaki és oktatási könyv- és folyóiratellátása a világszinthez viszonyítva is nagyjából biztosítva van. A szovjet, népi demokratikus és nyugati könyv- és folyóiratkiadás legfontosabb dokumentumai ma már hozzáférhetők Budapest könyvtáraiban. A vásárlás mellett igen nagy jelentőségű — márcsak a nemzetközi kulturális és

* Budapest nem-tanácsi könyvtárairól összefoglaló statisztikai adatok ma nem állnak rendelkezésre. Ezek begyűjtésére ez alkalommal nem kerülhetett sor, de a problémára nem árt felhívunk a figyelmet.

tudományos kapcsolatok ápolása miatt is — egyes fővárosi nagykönyvtáraink cseretevékenysége is (*Országos Széchényi Könyvtár, Akadémiai Könyvtár, Országos Műszaki Könyvtár*).

Az említett nagykönyvtárak 1958 folyamán 600 000 látogatót szolgáltak ki, s mintegy 1 800 000 kötetet forgalmaztak. Tehát könyveiknek több mint 50%-át egy év leforgása alatt olvasóik kezébe adták, s a figyelembe vett könyvtárak kapuit naponta kb. 2000 olvasó lépte át! Ezek az adatok könyvtárosainkat nem töltik el önelégültséggel, de rámutatnak arra, hogy a szocialista könyv- és könyvtárkultúra Budapesten helyes irányban fejlődik.

III.

Természetes, hogy a nem-tanácsi (állami) könyvtárak elsősorban az oktatás, termelés és tudományos kutatás céljait szolgálják Budapesten. Ennek ellenére ez a könyvtári hálózat igen lényeges közművelődési könyvtári feladatokat is teljesít. Ugyanakkor ezeknek az adatoknak egy része megoldandó problémákat is jelez. Néhány jellemző példa:

Az *Országos Széchényi Könyvtár* egész olvasóforgalmának mintegy 30%-a közművelődési jellegű volt. Nagykönyvtáraink jelentős részében — gyűjtőkörüktől függetlenül erőteljesen jelentkezett a szépirodalom iránti érdeklődés. Az *Országgyűlési Könyvtár* 1958. évi gyarapodásának mintegy 25%-a a szépirodalomra, irodalomtudományra, nyelvtudományra és a művészetre esett.

Egyetemi könyvtáraink — melyek nemcsak oktatási intézmények, de nagyobb részt fiataljaink nevelésének és műveltségének, ízlésének formálói is — nagymértékben szerzik be és bocsátják olvasóik rendelkezésére a szépirodalmat. Még az egyáltalán nem irodalmi gyűjtőkörű *Műszaki Egyetem Könyvtára* is 1958-ban egész kölcsönzési forgalmának 15%-át a szépirodalmi művekből bonyolította le. A *Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára* 1958-ban 8600 kötet szépirodalmi művet kölcsönzött ki látogatóinak.

Nem elhanyagolható tényező a budapesti iskolák mintegy 735 000 kötetének közművelődési és tudatformáló hatása sem.

Külön probléma — e helyt említjük meg — a budapesti egyetemi és főiskolai hallgatók könyvtári ellátása. Bár egyetemi és főiskolai könyvtáraink igen nagy fejlődésen mentek át, e könyvtáraink olvasótermei és kölcsönző szolgálatai nem elégségesek a hallgatók könyvtári igényeinek teljes kielégítésére. E problémakörben feltűnő, hogy pl. az *Országgyűlési*

Könyvtár látogatóinak 2/3-ad része egyetemi hallgató és középiskolai diák; az *Országos Széchényi Könyvtárban* 28%; a *Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában* pedig 21% az egyetemi és főiskolai hallgatók aránya. Az *Akadémiai Könyvtár* — tekintettel a kis befogadóképességű olvasótermeire kénytelen volt az egyetemi hallgatók olvasását korlátozni.

Orvostudományi könyvtárügyünk megoldatlanságáról vall az az adat is, hogy a budapesti *Egyetemi Könyvtár* — melynek nem feladata az orvostudományi munkák gyűjtése — olvasótermében a legnagyobb forgalmat (19%) az orvostudományi munkákból bonyolítja le.

IV.

Budapesti állami könyvtáraink saját szakterületükön *tájékoztató és bibliográfiai szolgálatot* látnak el, egyes — elsősorban a termeléssel összefüggő területeken — jelentékeny *dokumentációs* tevékenység is folyik (pl. műszaki, mezőgazdasági, közgazdasági terület). *Technikai felszerelésüket* (pl. könyvtári mikro- és fotolaboratóriumok) szintén tudományos kutatás és a termelő munka támogatásának szolgálatába állították. Ezek a szolgáltatások hazánkban a könyvtárügy szocialista-korszakának vívmányai; még nem mindig mentesek a kísérletezéstől, de eddigi eredményeik máris jelentősek.

A dokumentációs munka arányainak érzékeltetésére néhány adatot idézünk az *Országos Műszaki Könyvtár*nak a műszaki-ipari munkát segítő dokumentációs tevékenységéből: 1958 folyamán 42 707 referátumot készített, témafigyelőiben 109 477 adatot közölt, 90 040 oldal műszaki fordítást készített, 147 668 oldal terjedelemben küldött szét fordításmásolatokat, s 1 138 200 db. figyelőkartont juttatott el az érdeklődők címére. Műszaki lapszemléi nemcsak belföldön, hanem külföldön is kerestek. Az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár* dokumentációs tevékenysége szintén igen fejlett; társadalomtudományi területen a *Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának*, a *Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának* és az *Országos Pedagógiai Könyvtárának* a dokumentációs tevékenysége emelhető ki.

V.

Budapesti nagykönyvtáraink — és ez igen jellemző könyvtárügyünk fejlődésére — az utolsó évtizedben erőteljes *módszertani tevékenységbe* kezdtek. Könyvtári szervezetünk a korszerű hálózati elv alapján épült ki: nagykönyvtáraink egyúttal hálózati központi könyv-

tárak is és területük (hálózatuk) kisebb könyvtárait konkrét könyvtári tevékenységgel, tanácsadással, továbbképzéssel stb. segítik. Így a nagykönyvtárak fejlettebb munkamódszerei a módszertani munka csatornáin keresztül eljutnak a kisebb (intézeti, vállalati, üzemi stb.) könyvtárakhoz is. A tíz legjelentősebb budapesti könyvtárunkban mintegy 800 főhivatású könyvtáros dolgozik, de legjobb budapesti könyvtárosaink tanácsai, munkamódszerei nemcsak a hálózatukhoz tartozó kisebb könyvtárak dolgozóinak munkájában érvényesülnek, hanem fővárosunk könyvtárügyének egészére is kedvezően hatnak (Az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak és szakbizottságainak tevékenysége).

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának módszertani munkája már nemcsak a vidéken, hanem a fővárosban is érvényesülőben van.

Budapesti állami könyvtáraink módszertani munkáját itt az Országos Műszaki Könyvtár tevékenységének példáján keresztül kívánjuk jellemezni.

Az Országos Műszaki Könyvtár módszertani munkájának eredményeképpen az elmúlt években a budapesti nagyüzemek szakkönyvtárainak eléggé siralmas helyiségvizonyai lényegesen megjavultak. Komoly eredmények tekinthető, hogy pl. az *Ikarus*, a *Klement Gottwald Villamosági Gyár*, a *Beloianisz Híradástechnikai Gyár*, a *Telefongyár* és a *Vörös Csillag Traktorgyár* műszaki könyvtára új, szebb és könyvtári célokra alkalmas helyiségeket kapott. Sőt a felsorolt gyárak vezetősége megtalálta a módját annak, hogy e szakkönyvtárakat korszerű berendezéssel is ellássa.

A módszertani munka eredményeképpen — az ipari termelőtárcákkal egyetértésben — 1958 januárjában végrehajtási utasítás jelent meg a vállalati szakkönyvtárak helyzetének szabályozásáról. Ez a művelődésügyi miniszteri utasítás nagy segítséget adott és ad a könyvtári munka egyes módszereinek kialakításához. A módszertani munka azt is eredményezte, hogy a budapesti szakkönyvtárak versenymozgalma 1957 áprilisában újra megindult, és a munkamegjavító mozgalom során számos budapesti üzemből a műszaki könyvtár segített a termelés műszaki színvonalának emelésében. A műszaki könyvtárak feltárják a külföldi irodalomban közölt legújabb eredményeket, ezeket eljuttatják a dolgozókhoz, és így közvetlenül segítik az új munkamódszerek bevezetését. Ugyancsak a módszertani munka eredményének tekinthető, hogy a legtöbb budapesti üzemből ma már jól képzett — az Országos Műszaki

Könyvtár által kiképzett — műszaki könyvtáros áll a műszaki könyvtár élén.

Az üzemek dolgozói egyre nagyobb számban veszik igénybe a műszaki könyvtárak szolgáltatásait, ezen belül a külföldi irodalmat is. Ennek ellenére van még megoldandó feladat: a könyvtár módszertani tevékenységét a jövőben a munkásosztály és a műszaki értelmiség oktatásának fokozására óhajtja irányítani.

VI.

A budapesti állami nagykönyvtárak elkészítették távlati tervüket, s ezekben feltárták alapvető feladataikat és problémáikat.

A következőket kell megoldaniok:

1. Szolgáltatásaikat minden területen fokozni, a tudomány, a termelés és az oktatás szakembereit egyre magasabb színvonalon ellátni a megfelelő könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs szolgáltatásokkal.

2. A rájuk jutó közművelődési könyvtári feladatokat elvégezni, általában részt venni az olvasók tudatának formálásában, a természettudományi és műszaki ismeretek könyvtári terjesztésében, a szocialista erkölcs fejlesztésében.

3. Állományukat továbbfejlesztelni. Bár a mai helyzet már sokkal jobb, mint évekkel ezelőtt volt, de egyelőre tovább kell növelni a beszerzési kereteket, mert a külföldi könyvek és folyóiratok ára jelenleg évente kb. 15—20%-kal emelkedik.

4. Könyvtárainknak nagyobb olvasótömegeket kell kielégíteniök, hatásukat tehát minden területen fokozni kell.

5. Technikai bázisukat — mely a tartalmi munkával ellentétben a külfölddel szemben kevésbé fejlett — erőteljesen fokozni kell. A könyvtári munka termelékenységét és hatásfokát megfelelő technikai berendezésekkel, műszerekkel lehet és kell emelni.

6. Könyvtáraink állományvédelme általában elhanyagolt. Könyvkötésre, konzerválásra, restaurálásra, állományvédelmi mikrofilmzésre komoly összegeket és erőfeszítéseket kell fordítani.

7. Állami könyvtáraink raktári helyzete igen rossz. A második ötéves terv folyamán ezen a helyzeten segíteni kell. Az *Országos Széchényi Könyvtár* az ötéves terv folyamán a Várban korszerű, kitűnő elhelyezéshez jut. Annál rosszabb és reménytelenebb az *Akadémiai Könyvtár* helyzete, raktárait és dolgozó-helyiségeit illetően. Igen rossz, széttagolt az *Országos*

Pedagógiai Könyvtár elhelyezése is, zsúfoltan és elégtelen raktári térrel dolgozik az *Egyetemi Könyvtár* és az *Allami Gorkij Könyvtár*.

Nagykönyvtáraink raktári igényeit pótraktárak létesítésével feltétlenül ki kell elégíteni.

8. Egyetemi és főiskolai hallgatóink olvasási és tanulási igényeit kari olvasótermek, kollégiumi olvasó- és tanulószobák létesítésével a mainál jobban kell kielégíteni. Az annyira hiányzó *Központi*

*Orvostudományi Könyvtár*at sürgősen létre kell hozni.

9. Könyvtáraink szervezetét hálózati szempontból tovább kell erősíteni, a módszertani munkát fokozni kell, területileg és minőségileg egyaránt.

10. Budapesti könyvtáraink tudományos tevékenységét (könyvtártudományi és szakbibliográfiai munkák) erőtéljesen fejleszteni kell, számukra kiadási (nyomdai) lehetőségeket kell biztosítani.

H a r a s z t h y G u l a

A tanácsok és a könyvtárak kapcsolata Somogy megyében

A közművelődési könyvtárak működésének eredményessége nagymértékben függ a tanácsokkal való kapcsolatuk tartalmától. A helyes kapcsolat hasznos anyagi forrásokat nyit meg a könyvtárak fejlődéséhez, amellet a nélkülözhetetlen igazgatási és erkölcsi támogatáson kívül a legfontosabb tömegbázist is biztosítja a könyvtáraknak.

Somogy megyében a legutóbbi két év a közművelődési könyvtárak életében méltán nevezhető a nagy változások, a nagy fordulatok időszakának. E fordulatok közül a legjelentősebb a tanácsok és a könyvtárak viszonyának általános javulása. Különösen szembetűnő a járási és községi tanácsok figyelmesebb törődése, gondosabb foglalkozása könyvtáraikkal. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy megnőtt a tanácsok igénye a könyvtárakkal szemben. A tanácsok egyre jobban megismerik és igénylik a könyvtárak szolgáltatásait, különösen az előadásos propaganda és a tájékoztatás terén. A kaposvári Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága például felkérte a Megyei Könyvtárat, hogy készítsen útmutatót a különböző *évfordulókra, nemzeti ünnepekre*. A Megyei Könyvtár eddig összeállította a november 7-i, a december 2-i (Kaposvár felszabadulásának évfordulója), az április 4-i ünnepek rendezéséhez felhasználható művek jegyzékét: forrásmunkákat az ünnepi beszédek összeállításához, az alkalomra illő versek, színdarabok jegyzékét. A községi tanácsok kérésére a Megyei Könyvtár ajánló jegyzéket készített *színműtára* anyagából. A Megyei Tanács művelődésügyi osztályának felhívására elkészült az *ismeretterjesztő előadások* és előadássorozatok irodalomjegyzéke, melynek célja elsősorban a falusi előadók tájékoztatása a megye könyvtáraiban megtalálható, az előadások elkészítéséhez felhasználható forrásmunkákról.

Somogy megye tanácsának végrehajtó bizottsága korábban is figyelemmel kí-

sérte a Megyei Könyvtár és a megyei könyvtárhálózat munkáját, és lehetőségeihez mérten biztosította a Megyei Könyvtár működési feltételeit, segítette a Megyei Könyvtár szakmai irányító tevékenységét. Az utóbbi időben a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága és a Megyei Könyvtár kapcsolatában igen nagy fejlődés tapasztalható. A könyvtári munkát az előző években és 1959 februárjában is tárgyalta a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága a népművelési munka keretében, annak részeként, de szeptember hónapban önálló napirendi pontként foglalkozott a megyei könyvtárhálózat munkájával, ezzel mintegy kiemelve a könyvtárak megnövekedett szerepét. A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága tájékozottan, elemző módon foglalkozott a könyvtárak helyzetével és tevékenységével. Határozatai igen hasznosak, és máris lendületet adtak a könyvtári munkának.

A határozat foglalkozik a Megyei Könyvtár és a könyvtárak *tömegkapcsolataival*, megállapítja, hogy a párttal, a Hazafias Népfronttal, a tömegszervezetekkel egészséges, eleven kapcsolat alakult ki, és ennek gyümölcsei szemmelláthatóak. Ugyanakkor nem tartja kielégítőnek a Végrehajtó Bizottság a pedagógusok könyvtári tevékenységét, különösen abban a vonatkozásban, hogy az iskolából kikerülő fiatalokat nem irányítják kielégítő eredménnyel a könyvtárakba.

A könyvtárak *hálózati munkájához* értékes segítséget nyújtott a határozatnak az a pontja, mely arra hívja fel a községi tanácsokat, hogy a könyvtárakat és a könyvtárosok munkáját még nagyobb megbecsülésben részesítsék, és nyújtsanak a könyvtáraknak hatékonyabb anyagi és erkölcsi támogatást.

A határozat figyelmezteti a községi tanácsok elnökeit, hogy tartózkodjanak a *könyvtárhelyiségek* más céira történő igénybevételeitől, és közli, hogy a könyvtárak más helyiségbe telepítése csak a

művelődésügyi osztály felügyeletét ellátó elnökhelyettes és a Megyei Könyvtár vezetőjének hozzájárulásával hajtható végre.

A Végrehajtó Bizottság felhívta a *marcali* és a *nagyatádi* Járási Tanács Végrehajtó Bizottságának elnökét, hogy gondoskodjék a Járási Könyvtár kedvezőbb elhelyezéséről. A nagyatádi Járási Tanács ezt a feladatot már végre is hajtotta.

A Végrehajtó Bizottság a Megyei Könyvtár zsúfolt raktárviszonyainak vizsgálatára bizottságot küldött ki, melynek véleménye alapján úgy döntött, hogy *toladás és bővítés helyett új megyei könyvtárépületet emelnek*. A jól működő kaposvári fiókhálózat folyamatos bővítése érdekében a Végrehajtó Bizottság utasította a tervozstályt, hogy az *új lakóház-tömbökbe* a Megyei Könyvtár kívánságának megfelelően és a szükséges mértékben terveztesen könyvtárhelyiséget és olvasószobát. A művelődésügyi osztály figyelmét pedig arra hívta fel a határozat, hogy az *új falusi művelődési otthonok* tervében feltétlenül szerepeljen könyvtárhelyiség is.

A Megyei Könyvtár dolgozóinak munkáját mérlegelve a Végrehajtó Bizottság elismerését fejezte ki, és határozatba foglalta a könyvtár létszámának szükség szerinti bővítését.

A Megyei Tanács VB állásfoglalása a könyvtárak ügyében és a határozat serkentően hatott az egész megyére. Járási tanácsaink és a községi tanácsok is több gonddal foglalkoznak a könyvtárakkal. A *járási tanácsok* többsége már 1959-ben napirendre tűzte a hozzátartozó járási könyvtár helyzetének vizsgálatát. Az 1960. évi járási költségvetések összeállításánál is érezhető volt a megváltozott kapcsolat. Három járási tanácsunk: a *csurgói*, a *fonyódi* és a *nagyatádi* írógépet vásárolt a Járási Könyvtár részére (most Somogy megyében már csak a *marcali* Járási Könyvtárnak nincs írógépe). A megbecsülés megnyilatkozása, hogy a *fonyódi* Járási Tanács a járási könyvtárvezetőt minden tanácsülésre, sőt a művelődésügyet érintő vb-ülésekre, csoportértekezletekre is meghívja. Az olvasómozgalom fellendítésének nyilvánvaló jószándéka vezette a *siófoki* Járási Tanács VB-t, amikor elrendelte a falusi könyvtárak hetenként kétszeri nyitvatartását.

Kaposvár város tanácsának végrehajtó bizottsága és népművelési állandó bizottsága megszervezte a *Cseri városrész* kb. 300 ezer forint értékű fiókkönyvtárának felépítését. A fiókkönyvtár tervét, a teltet, az építési anyagot és 30 ezer forintot a *Városi Tanács* adta. A *Hazafias Népfront* és a körzeti tanács tagok pedig megszervezték az üzemekben és a körzetben

a szükséges fogat- és munkaerő segítségét.

Az olvasómozgalom szempontjából a legjelentősebb azonban a *falusi tanácsok* megváltozott magatartása a könyvtárak iránt. A községi tanácsok végrehajtó bizottságainak többsége megértette a könyvtárak munkájának hasznosságát, politikai nevelő tevékenységük fontosságát, igyekszik támogatni anyagilag, erkölcsileg és igazgatásilag a könyvtárakat. Egyre több falusi tanács végrehajtó bizottsága tűzi napirendjére a könyvtári munka helyzetét, egyre gyakoribb az olyan tanácselnök, vagy titkár, mint a kókúti, a taszári, aki maga is részt vesz a könyvtárak részére történő könyvvásárlásban, sőt egyes helyeken (Simonfán, Somogytárnócán) a végrehajtó bizottság elnöke, a vb. titkára látja el a könyvtárosi teendőket, hogy a kölcsönzés folyamatosságát biztosítsa. Könyvtári előadásaink szervezésében is általában tevékeny részt vesznek falusi végrehajtó bizottságaink, azokon meg is jelennek, sőt egyre több helyről jelentkeznek igényekkel is. A *könyvtárak tanácsai* kezelésbe adását *szívesen fogadták tanácsaink*. Kivétel a barcsi járás néhány községe, ahol azonban a járási könyvtár előkészítő munkája sem volt kifogástalan. Több helyről, például a *tabi* járás 3 községéből — ahol későbbi időre terveztük az átadást — kérték a könyvtár tanácsai kezelésbe adását, és megígérték az előfeltételek megteremtését.

Nem szándékozom azonban a valóságos helyzetnél rózsaszínűbb képet festeni, *van még árnyék is bőven*. Van még olyan járási tanácsunk, ahol kevés támogatást élvez a járási könyvtár, ahol a könyvtárugy még nem kapja meg a kellő megbecsülést, például a *barcsi* és a *tabi* járásban. Vannak még községi tanácsaink, amelyek igen keveset törődnek könyvtárak létfeltételeinek biztosításával, mint pl. *Gölle*, *Csokonyavisonta*, *Babócsa*, *Karád*, *Kaposmérő*, *Jákó* községekben. Helytálló a megyei tanács végrehajtó bizottságának az a megállapítása, hogy „*tanácsaink egy része még nem jött be a könyvtárakba*”. Az első lépéseket azonban majdnem mindenütt megtették.

A tanácsok és a könyvtárak kapcsolatában bekövetkezett fejlődés nem somogyi jelenség, hasonló örvendetes megállapításokat közölhetnének a többi megyék könyvtárai is. Most könyvtárosaink következő feladata, hogy az egészségesen és gyümölcsözően alakuló kapcsolatokat eredményes munkájukkal mélyebbé tegyék.

Kellner Béla

KÖNYVEK A PULTON

Régóta foglalkoztatott bennünket az a kérdés, mennyiben befolyásolja az olvasó választását az, ami a szeme elé kerül. Sokszor az ember a kirakottból megveszi azt is, amire soha nem gondolt. A látvány támasztja alá az igényt. Nyilván még jobban érvényes ez a könyvre. De milyen mértékben és főleg milyen eredménnyel jár, ha felhasználjuk az olvasók irányítására, mégpedig úgy, hogy ez ne tűnjék szándékos beavatkozásnak? Ennek tisztázására a Pécsi Megyei Könyvtárban a következő kísérletet hajtottuk végre.

Nálunk nincs szabadpult, a kölcsönzés egy nagyobb asztalon bonyolódik le. Erre elég sok könyv fér. Hogy ne kelljen állandóan a raktárba szaladgálni és könyveket elrakni, a visszahozott könyvekből válogatás nélkül raktunk az olvasók elé is. Ezzel részben az elrakást, részben az ajánlást takarítottuk meg.

A kísérlet kezdete óta nem ötletszerűen raktuk a könyveket az asztalra, hanem megválogattuk, de ebben nem lehetett a tendenciát észrevenni. Az asztalra rakott könyvek között ritkábban kerestet magyar klasszikus, külföldi klasszikus, mai szépirodalmi és egy-egy ismeretterjesztő könyv volt. Ezek közé tettük be azoknak az íróknak a könyveit, akikre a figyelmet fel akartuk hívni. Veres Péter könyveivel kezdtük. Pécs nem mezőgazdasági vidék és a paraszttárgyú könyvek iránt gyenge az érdeklődés. Az asztalra négy sorban raktunk könyvet, egy-egy sorban hat darabot. Közéjük került három Veres Péter-könyv. Ha ezek közül egyet elvittek, másikat tettünk a helyére. Az eredmény a következő volt:

	A kirakott könyvek száma	A kölcsön- zések száma
1. nap	3	9
2. nap	2	5
3. nap	3	5
4. nap	1	7
5. nap	3	5
6. nap	3	7
7. nap	3	5
Összesen 43		

Hét nap alatt tehát 43 könyvet vittek el, körülbelül tízszer annyit, mint máskor. (Ugyanis előzőleg két héten keresztül megszámoltuk az elvitt Veres Péter könyveket.)

Volt valami figyelemre méltó ebben az eredményben. Az, hogy az elvitt könyvek száma akkor sem változott, hogyha az asztalra egy-egy alkalommal nem három könyvet raktunk ki, hanem csak egyet vagy kettőt. Az olvasót teljesen közömbösen hagyta, hogy hány kirakott könyv között válogathatott.

Ez a kísérlet egymagában persze nem volt meggyőző. Ugyanis Veres Péter ismert író, és irodalmi működésén kívül politikai tevékenységéért is sokan ismerik. Még az is hallott róla, aki eddig egyetlen könyvét sem olvasta.

Ezért ismeretlenebb íróval kezdtünk kísérletezni. *Krúdy Gyula* kiváló író, de az olvasók még mindig alig ismerik. Akad ugyan néhány Krúdy-rajongó, de Krúdynak csak olvasói vannak, olvasótábora nincs. Ezt igazolja az is, hogy olvasóink a kísérlet előtt négy hét alatt mindössze 8 Krúdy-könyvet kértek, noha havi kölcsönzésünk a felnőtt részlegben 10 000 kötet! Kísérletünk során naponta a pult 1, 2, illetve 3 sorában tettünk ki egy-egy Krúdy-kötetet, s az elvittet azonnal újabbal pótoltuk. Az eredmény: 76 kötet hét nap alatt! (Amelyik napon csak egy helyre tettünk Krúdy-kötetet, akkor is 12 kölcsönzést értünk el.)

Ha tovább figyeljük, az eredmény nyilván akkor sem változik. Négy hét alatt kb. 300 kötet könyvet kölcsönöztünk volna ki, majdnem negyvenszeresét az előzőnek.

Most vérszemet kaptunk. Népszerűvé tudnánk-e tenni egy azelőtt nem hallott író művét? Például *Orbeliani: A bölcsesség meséskönyvé-t*, melynek címe ugyan még felkelthette a figyelmet, de maga a könyv könyvtári kötésben elég szürke. Itt is meglepő volt az eredmény: három nap alatt 9 kölcsönzést ért el a könyv. Most már arra voltunk kíváncsiak, hogyan fogadja az olvasóközönség az olyan mai magyar írókat, akiket többé-kevésbé ismer, de nagyon ritkán keres. Ez a kísérlet a következő eredménnyel zárult:

		A kirakott könyvek száma	A kölcsön- zések száma
Összesen 9			
Összesen 11			
Összesen 10			
Összesen 9			

Tehát 39 mai könyvet vittek el, irányítás nélkül viszont legfeljebb egyet-kettőt tudtunk volna belőlük kölcsönözni.

Ezután arra voltunk kíváncsiak, hogy

ismert író nem nagyon kedvelt könyve mennyire fogyna. *Thury Zsuzsát* ugyan szeretik, de az *Egy fedél alatt* című könyvét csak néha kéri. Az eredmény az volt, hogy amíg azelőtt négy nap alatt egy könyvét vitték el, most ugyancsak négy nap alatt 12-t.

Egy másik kérdés is izgatott bennünket. Az elbeszélést közel sem szeretik annyira, mint a regényt. Tíz olvasó visz regényt, amíg egy elbeszélést. *Móricz Zsigmonddal* is így vannak. Regényeit szeretik, főleg az ismertebbeket. *A boldog ember-t*, a *Rokonok-at*, *A harmatos rózsá-t*, de alig akad naponta egy-két ember, aki elbeszélést kérne tőle. S íme, most három nap alatt 33 kötetét vitték el (a pult 3—3 helyéről), noha azelőtt ennyire idő alatt legfeljebb 6—8 elbeszélés kötetet tudtunk kölcsönözni. Azután elővettünk egy másik *Móricz-könyvet*, a *Gyalogolni jó-t* is. Ezt havonta legfeljebb egy alkalommal kéri. Ismeretlen is, meg riport-könyv is, amit csak néhány ember olvas, jóval kevesebb, mint az elbeszélést. Három példányunk volt belőle. Ez három óra alatt elfogyott.

Ugyanígy kísérleteztünk *Mikszáth* elbeszéléseivel is. *Mikszáthot* nagyon szeretik, de neki is csak a regényeit. Az elbeszélést többnyire visszaadják. Most két nap alatt 17 kötetet vittek el a pult 3—3 helyéről. Ugyancsak 17 kötet forgalmat értünk el *Móra* elbeszéléseivel is.

Itt is feltűnt az, amit már más esetben is észrevettünk: nagyjából lényegtelen, hogy egy, két vagy három könyv van kinn az asztalon.

Sok könyvtáros mondja azt, hogy az orosz könyveket nehezebb terjeszteni, mint a magyar szépirodalmat. Ezért ezzel is kísérleteztünk. Hat napon keresztül raktunk ki szovjet és orosz könyveket a következő eredménnyel:

	A kirakott könyvek száma	A kölcsönzések száma
1. nap	3	8
2. nap	3	9
3. nap	3	11
4. nap	3	10
5. nap	2	9
6. nap	3	13
		Összesen 60

Kiderült tehát, hogy a szovjet könyveket épp oly szívesen viszik az olvasók, mint a magyar, vagy más nemzet könyveit. Általában a következő szovjet írók műveit raktuk ki: *Tolsztoj*, *Fjodorov*, *Markin*, *Ehrenburg*, *Fegyin*, *Szimonov*.

Érdekel bennünket egy másik probléma is: Sokszor halljuk az ifjúsági kölcsönzőtől, hogy a gyerekek minden könyvet olvastak már, nem tudnak nekik újat

adni. Így a polcokon sok olyan könyv halmozódik fel, amit senki sem visz el.

Gyakran ugyanez a helyzet a felnőt看 kölcsönzőben is. Nekünk túlságosan sok példányunk volt *Victor Hugo: A Párisi Notre Dame* című könyvéből. Éveken keresztül nagy forgalmunk volt belőle, de egy idő óta, ha ajánlottuk is, legfeljebb naponta egy-két példányt vittek el. (Sok olvasónk van, aki *Dumas* regényeit keresi, és hogy leszoktassuk róluk, helyettük inkább *Victor Hugo* könyveit ajánlgatjuk.) Most egyet az asztalon levők közé raktunk, és íme, három nap alatt 32 kötet forgalmat értünk el vele.

Tehát ezzel a próbával az is kiderült, hogy az agyonolvasottnak tartott könyvet is elviszik.

Ezután arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen mértékben vonatkozik ez az ismeretterjesztő könyvekre. Az ellenforradalomról szóló négy füzet forgalma a következő volt:

	A kirakott könyvek száma	A kölcsönzések száma
1. nap	1	4
2. nap	1	6
3. nap	1	5
4. nap	1	7
		Összesen 22

Megvizsgáltuk *Kraus-Kulka: Halálgyár* című könyvét is: két nap alatt heten vették el.

Kísérleteztünk a népszerű ismeretterjesztő irodalommal is. Így például a technikai találmányokról, az atomról szóló könyveket vagy az *Univerzum* füzetait helyeztük az asztalra. Az eredmény:

	A kirakott könyvek száma	A kölcsönzések száma
1. nap	2	5
2. nap	1	6
3. nap	2	6
4. nap	1	7
5. nap	2	8
		Összesen 32

Eszerint az ismeretterjesztő könyvek épp olyan kelendők, mint a szépirodalom, mert a naponta kirakott 1—2 könyvvel öt nap alatt 30 kötetes forgalmat értünk el.

Az egészhez hozzá kell fűznünk azt, hogy az asztalra kitett könyveket sohasem ajánlottuk. Ezeket pusztán azok vették el, akik böngészgettek. Amikor egy olvasó odajött, megkérdeztük, mit akar. Ha tőlünk kért véleményt, akkor sohasem ajánlottunk asztalon levőt. Legfeljebb annyit tettünk, hogy azt, aki böngészett, még kérdésekkel sem zavartuk.

Azonban van egy ellenvetés: Ha az olvasó maga választotta is a könyvet, azért

még családhatott benne. Legfőlegb nem minket, hanem saját magát okolta. Azt is ellenőriznünk kellett tehát, hogy mi a véleménye a mű olvasása után. Mikor visszahozta a könyvet, megkérdeztük, hogy tetszett-e. Ezekből a következő derült ki: *Krúdy* könyveit megkérdeztük 24 esetben, ebből nem tetszett 5 olvasónak. *Veres Péter* 14 könyve közül nem tetszett 2. *Thury Zsuzsa, Móra, Mikszáth, Balázs Anna, Darvas József, Asztalos István* könyveiről 43 olvasótól érdeklődtünk. Mindössze egy nem volt megelégedve az általa választott könyvvel.

Ezt elegendő ellenőrzésnek véltük. Nem hisszük, hogy jobb lenne az eredmény akkor sem, ha mi a raktárból ajánlottunk volna. Tudjuk, hogy itt is lehet hiba, mert nem egészen bizonyos az, hogy az olvasó mindig őszinte. Lehet, hogy ez okból, vagy esetleg kényelemszeretetből nyilvánította tetszését. De a mi olvasóink őszintén megmondják, ha valami nincs ínyükre.

A számok elég nagyok tűnnek. Ez azonban könnyen magyarázható. Mikor

azt mondjuk, hogy az olvasó nem a teljes állományból, hanem sokszor csak egészen kis részéből válogat, akkor ez sajnos igaz. Itt mindössze az történt, hogy az olvasó még ennél is kevesebből, mindössze 24 könyvből választott.

Ezzel a módszerrel persze csak azt lehet elérni, hogy több olvasó visz el olyan könyvet, amit szeretnénk, de nem lehet az olvasókkal egyénileg foglalkozni. Nem is erről van itt szó. Az így megtakarított idő alkalmas arra, hogy a jelenleginél jóval nagyobb mértékben foglalkozzunk azzal az olvasóval, akinek szűksége van rá. Az olvasók 30—40%-a választott így könyvet, és az itt megtakarított idő lehetővé tette, hogy másik 30%-kal rendszeresebben foglalkozzunk.

Ez, amit itt elmondunk, azt bizonyítja, hogy egyszerű eszközökkel is irányítható az olvasó. A könyvtáros a szabadpólc megvalósulásáig is olyan jó irányítási eszközt kap, amit egyszerűsége ellenére is hatásosan felhasználhat. Azt hisszük, érdemes lenne vele máshol is kísérletezni.

Szóllósy Kálmán

ISMERJÜK MEG A KÜLFÖLD KÖNYVTÁRÜGYÉT!

A bukaresti magyar könyvtárról

A bukaresti magyar könyvtár nemrég költözött be a jelenlegi helyiségeibe, a Petőfi Sándor művelődési házba. Magát a művelődési házat a könyvtárral együtt újjáépítették és új bútorokkal rendezték be.

A könyvtár kölcsönző helyisége 10×7 méteres, ennek végén helyezkednek el az irodák. Van két nagy olvasótermük is. A könyvállományuk közel 40 ezer kötet. A világirodalom csaknem minden remekműve megtalálható benne, magyar, román, német, angol, francia nyelven. Vasárnapi kivételével minden nap d. e. 10-től este 20 óráig kölcsönöznek.

A kölcsönzők száma közel 5000. Ehhez a hatalmas számhoz viszonyítva bizony kevés a jelenlegi létszámuk: az igazgatón kívül mindössze öt dolgozójuk van. Ezek közül három állandóan kölcsönöz, egy a raktári munkákkal foglalkozik, az ötödik munkatárs az ügyviteli teendőket végzi. Minden dolgozójuk három nyelven beszél: magyarul, románul és franciául. Jól esett látnom, hogy milyen nagy udvariassággal, kedvességgel foglalkoznak az olvasókkal a könyvtár dolgozói.

A könyvtár közössége a nagy munkát az önkéntes társadalmi segítőkörök hathatós támogatásával végzi. Megható élmény volt számomra, amikor idős, nyugdíjas férfiakkal és asszonyokkal beszélgettem,

akik nap mint nap ellenszolgáltatás nélkül dolgoznak a magyar könyvtárban. Két nyugdíjas tanár könyveket javított. Beszélgettem két postással, akik az előző napokról visszahozott könyveket rakták helyükre. Láttam diákokat, egyetemi hallgatókat, akik a felszólításokat írták.

Az olvasóknak füzetkatalógus áll rendelkezésükre. Minden nyelv irodalmáról külön katalógus van. A katalógusok hosszú asztalokon vannak elhelyezve. Az asztalok előtt kényelmes borszekek. Az egyik könyvtáros folyton ott jár az olvasók között és segít a kiválasztásban, beszélget a kölcsönzőkkel.

Beíratási díj nincs a romániai közművelődési könyvtárakban. Azonban, ha valaki a könyvet megrongálva hozza vissza, meg kell fizetnie a teljes értékét.

A könyvtár igazgatója fiatal, mindössze harminc éves férfi. A magyar nyelven kívül még három nyelvet beszél. A főiskolát levelezőként végezte el. Közvetlen felettese a művelődési ház igazgatója, mert itt, mint egész Romániában is, a művelődési házak vezetőihez tartoznak a könyvtárak.

Érdemes megemlíteni, hogy Bukarestben, tekintettel az ország és a főváros sokféle nemzetiségére, bolgár, szerb, török, örmény, jiddis és cigány nyelvű könyvtár is van. (*Markovics József*)

A lengyel könyvtárakról

Az elmúlt évben nagymértékben megszorodott a külföldi tanulmányutak száma, nagyobb magyar könyvtáros csoportok kerestek fel szovjet, kelet-német és egyéb könyvtárakat. Augusztus 19-én a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* dolgozói látogattak el Varsóba, Gdyniába, Krakóba. Útjukról *Marót Miklós*, a Könyvtárosklubban számolt be december 17-én.

Bevezetésképp utalt azokra a nehézségekre, amelyekkel a lengyel népnek meg kellett és még ma is meg kell küzdenie. A háborús pusztítás emberben és nemzeti vagyonban itt volt a legnagyobb. A főváros úgyszólván teljesen megsemmisült és sorsában könyvtárai is osztoztak. Jóformán a semmiből kellett mindent újjá teremteni.

A varsói városi könyvtár ma nagyjából ugyanannyi kötetet őriz, mint a háború előtt. A nemzetközi kulturális együttműködés következtében 1945—47 közt ezerszámra érkeztek külföldről a könyvek. Igen sok a különgyűjtemény: gyermekkönyv-múzeum, bibliológiai osztály (múzeumféle régi könyvtári berendezésekkel, külföldi könyvtárak nyomtatványaival és hasonló tárgyakkal), XVIII—XIX. századi térképek gyűjteménye stb. Hálózata — 120 fiók — kb. ugyanolyan elvek szerint működik, mint a Szabó Ervin Könyvtáré, a fiókok maguk szermenyeznek. Az egyes könyvtárak felszerelése pompás, tágas olvasó és előadótermekkel. Különös gondot fordítanak a gyermekkrésztlegekre. Igen szépek a korcsoportok szerint tagolt képes katalógusok. Külön gyermekkönyvtári módszertani központjuk van, ennek

létszáma nagyobb, mint a felnőttek számára létesített központé.

Erdekes szokás, hogy a varsói hálózatban a könyveket — a gyermekkönyvek kivételével — újság- vagy csomagolópapírba kötve tárolják, s adják kölcsön. Ezzel védik a pszikológiai, szakadástól, de bizony esztétikailag kifogásolhatók az így bekötött művek.

A lengyel könyvtárügy szervezetének van néhány sajátos vonása. Minden nagyobb városban központi helyen *tudományos olvasótermeket* rendeztek be lexikonokkal s egyéb kézikönyvekkel, 30—40 keresett folyóirattal és két könyvtárossal. Ezeket a raktár nélküli könyvtárakat bárki használhatja olvasásra, dolgozásra, vagy keresztrejtvényfejtésre. Az úgynevezett *libressókban* a legfontosabb lapok kávéivás mellett olvashatók. Ugyanitt lehet vásárolni külföldi könyveket is. Ez a két intézmény nagymértékben tehermentesíti a nagy könyvtárak olvasótermeit. Azokban a városokban, ahol nincs egyetemi vagy egyéb tudományos jellegű könyvtár, az Akadémia állít fel ilyen intézményt.

A *szakozás, katalóguskészítés* pontosságára (pl. névkiegészítés) a lengyel tudományos könyvtárak nem fordítanak olyan nagy gondot, mint nálunk. Az az elvük, hogy az olvasók enélkül is megtalálják a keresett műveket.

A lengyel könyvtárosok évi *szabadsága* egységesen egy hónap, *munkaidejük* pedig hét óra, hogy több idejük legyen az önképzésre. Átlagfizetésük kevesebb, mint magyar kartársaiké.

Mit olvas az ifjúság?

Gyakran halljuk ezt a kérdést, amikor az ifjúság magatartásának kialakításáról, általános műveltségéről, világnézeti neveléséről van szó. Az olvasmányok nagy nevelő erejét ma már mindenki elismeri és éppen ennek tudatában kifogásolják gyakran a szülők és a nevelők, hogy az ifjúság, főként a serdülő ifjúság keveset olvas, és nem is mindig azt, amit számára a nevelésükkel megbízott felnőttek helyesnek tartanak.

Ha a könyvtárosokat kérdezzük meg, általános az a tapasztalat, hogy a serdülők többé-kevésbé — természetesen hajlamaiknak megfelelően — elfordulnak az olvasástól. Arra a kérdésre pedig, hogy azok, akik olvasnak, mit olvasnak, a legtöbb könyvtáros nem tud kielégítő választ adni.

A közművelődési könyvtárak ma már

tudják, hogy a gyermekekkel való könyvtári foglalkozás külön terület. A gyermekekkel való külön foglalkozás azonban megszűnik a 14 éves korban. Az általános iskolát végzett ifjúságot a felnőttek közművelődési könyvtárai szolgálják ki, ugyanúgy, mintha felnőttek volnának. Holott ez az ifjúság, amely minden erejével tájékozódni szeretne a világban és elhelyezkedni benne, további külön gondoskodást igényelne a könyvtáraktól is. Erre pedig közművelődési könyvtáraink ma még nincsenek felkészülve.

Az a jelenség, hogy az ifjúság az általános iskola elvégzése után nagy számban elfordul a könyvtáraktól, a különböző lélektani és társadalmi tényezők mellett, még azzal is magyarázható, hogy pillanatnyilag még igen alacsony a gyermekkönyvtáraink határfoka. Nem sike-

rült az olvasást olyan mértékben megkedveltetni és szokássá tenni, hogy az az ifjúságnak ebben a nagyon sok kérdéssel teljes korszakában is megmaradjon. Kétségtelen, hogy majd évek múltán, amikor gyermekkönyvtáraink leküzdve a kezdeti nehézségeket, eredményesebb munkamódszerekkel dolgoznak, az általános iskolás korú ifjúság is kisebb mértékben fog háttal fordítani a könyvtárnak, az olvasásnak.

Az ifjúság rendszeres olvasásra nevelésének tehát egyik leghatásosabb eszköze a gyermekkönyvtárak nevelőmunkája. Ez azonban csak előkészítés. Az ifjúságnak megvannak a saját olvasási és ennek következtében könyvtári problémái, amelyekkel a maguk idejében külön is foglalkozni kell. Ha egyelőre szervezetileg — külön könyvtárak vagy könyvtári részleg-ek létesítésével — nem is lehet megoldani az ifjúsággal való külön könyvtári foglalkozást, a probléma fennáll és foglalkozni kell vele az adott lehetőségek között. Ez pedig azt jelenti, hogy amíg kedvezőbb lehetőségeink nincsenek, a felnőttek könyvtári szolgálatának kell fokozott gondot fordítania az ifjúságra.

Az ifjúságról való fokozott gondoskodás kettős irányú. Elsősorban a közművelődési könyvtáraknak kell mindent megtenniük azért, hogy az ifjúság minél nagyobb számban rendszeresen látogassa a könyvtárakat. Alaposan tanulmányozniok kell továbbá az ifjúság olvasási igényeit, hogy ezeket a sajátos igényeket a könyvtár állományával ki is tudják elégíteni. Segíteniök kell az ifjú olvasókat abban, hogy műveltségük minél szélesebb körű, szakmai képzettségük pedig minél alaposabb legyen.

Az ifjúsággal való foglalkozás programja azonban nem egyszerűen módszerbeli kérdés, hanem személyzeti és helyiség-probléma is. Az ifjúság olvasmányairól való fokozott gondoskodás különleges igényeket jelent a könyvkiadás számára is.

A módszerbeli kérdésekre helyesen válaszolni, a szervezeti, anyagi ráfordításokat helyesen megtervezni csak akkor lehet, ha pontosan ismerjük az adott igényeket és a jelenlegi problémákat. Ezért bízta meg az *Országos Könyvtárügyi Tanács* a *Könyvtártudományi és Módszertani Központot* azzal, hogy vizsgálja meg az ifjúság jelenlegi könyvtári ellátottságának mértékét, gyűjtsön adatokat az ifjúság olvasási igényeire és a könyvtárak szolgáltatásaira és munkamódszereire vonatkozóan.

A KMK Módszertani osztálya ezt a vizsgálatot folyó év február 1-én indította meg az erre kijelölt tanácsai és szakszer-

vezeti közművelődési könyvtárakban és egyes nagyobb iparitanuló-iskolák könyvtáraiban. A felmérés három hónapig: április 30-ig tart. A felmérésben részt vevő könyvtárak kijelölésénél arra törekedtünk, hogy olyan könyvtárakat vonjunk be, amelyek megfelelően képviselik az országnak a termelés szempontjából különböző társadalmi rétegeit. A munkásifjúság olvasását pl. a nagyüzemek szakszervezeti könyvtárain és nagyobb iparitanuló-intézetek könyvtárain kívül a fontos ipari települések könyvtáraiban tanulmányozzuk. A falusi ifjúsághoz pedig a mezőgazdasági vidékek városi és főfoglalkozású dolgozóival rendelkező falusi könyvtárain keresztül igyekszünk eljutni.

A felmérés ebben a szakaszban az ifjúság legproblematisabb korosztályára: a 15—18 éves korú ifjúságra korlátozódik. Egy későbbi szakaszban tudjuk majd felmérni a serdült, a 18—28 éves korú (a KISZ korosztályú) ifjúság olvasási problémáit. A felmérés adatai fényt vetnek majd az ifjúság jelenlegi könyvtári szolgálatának mértékére, a könyvtárakban olvasó ifjúság igényeire és azokra a gyenge pontokra, amelyek könyvtáraink munkájában az ifjúsággal való foglalkozás terén ma még megvannak.

Úgy véljük, hogy ha ezt a felmérést lelkiismeretesen, a valósághoz hűen, a határidők betartásával pontosan végzik el a könyvtárak, akkor már megtettük az első igen fontos lépést abban az irányban, hogy az ifjúság olvasásával a jövőben szervezettebben foglalkozzunk. Maga az a tény, hogy legjobban dolgozó könyvtáraink három hónapban keresztül figyelik a problémát, számos kérdést vet fel magukban a könyvtárosokban és a könyvtárak vezetőiben is. Bizunk abban, hogy ezek a kérdésfelvetések is közelebb segítik a kérdést a megoldáshoz. Ugyanakkor tudatában vagyunk annak is, hogy ez a felmérés e téren valóban csak első lépés, amelynek tulajdonképpen csak az a feladata, hogy a maga valóságában mutassa meg a jelenlegi állapotot. Az ebből következő problémák megoldása külön feladatot jelent majd.

Ezúton is arra kérjük mindazokat a könyvtárakat, amelyek a vizsgálatban résztvesznek, hogy ne tekintsek ezt újabb megterhelésnek napi munkájuk mellett. Legyenek tudatában annak is, hogy igen fontos országos művelődési feladat megoldásához nyújtanak kormányzati szerveinknek segítséget. A felmérésre fordított többletmunkáért pedig kárpótolja őket az a tudat, hogy ők annak eredményeit mindjárt hasznosíthatják is a saját munkájukban.

N. Rácz Aranka

Polgári törvénykönyvünk és a könyvtárak (3.)

A könyvtárak — főként a nagyobbak — gyakran vesznek át megőrzésre értékes gyűjteményeket. Az átvételről a jogszabályokban előírt *letéti szerződést* kötelesek megkötni. Ilyenkor a Polgári Törvénykönyv rendelkezései értelmében bizonyos kötelezettségeik és jogaik keletkeznek függetlenül attól, hogy a letéti szerződésben voltak-e ilyenek kikötve, vagy sem. A felelős őrzés szabálya szerint például aki a dolgot más érdekében anélkül tartja magánál, hogy erre külön kötelezve lenne, a letétben levő könyvek stb. őrizetéről mindaddig köteles gondoskodni, amíg a letévő azokat vissza nem kapja. De az őrzéssel kapcsolatos költségek megtérítését követelheti a könyvtár, sőt költségei megtérítéséig a letétet viszza is tarthatja. Természetesen nem felelhet azonban a könyvtár az elháríthatatlan akadályokért (háború, elemi csapás). Az őrzés kötelezettsége nem végtelen. Annak időtartamát a megállapodás határozhatja meg, ha pedig ilyen megállapodás nincs, a letévő kérelmére, vagy a könyvtár elhatározásából meg lehet szüntetni. Ha a könyvtár a letétet nem kívánja tovább őrizni, akkor megfelelő határidőn belül való elszállítására köteles felhívni a letevőt, és ha az felszólításra sem szállítja el, akkor a könyvtárnak kell máshol elhelyeznie a letétet. Amennyiben az ilyen elhelyezés aránytalan nehézségekkel, vagy költségek előlegezésével járna, a letét használható, vagy értékesíthető.

A Törvénykönyvben foglalt kötelmi jogunk a szerződéskötés szabadságának elvét rögzíti le, hacsak valamely jogszabályba nem ütközik a felek akarata. A könyvtár használatával, a könyvek kölcsönzésével, a kártérítés kérdéseivel stb. kapcsolatban a *könyvtár lerögzítheti alappfeltételeit*, amelyek elfogadásával a könyvtár beiratkozott olvasója a maga részéről is elvállalta az előírt feltételeket. Azok betartása ekként a könyvtár és az olvasó közötti megállapodáson is alapszik: a korlátozott cselekvőképességű olvasó az említett korlátok között — a cselekvőképes olvasó pedig korlátlan — felelősséggel tartozik, mivel a könyvtár feltételeit tudomásul vette.

A szerződésen túlmenően, a szerződést biztosító mellék kötelezettségek között is vannak olyanok, amelyek a könyvtári gyakorlatban előfordulnak.

A *kézizálog* különösen gyermekkönyvtáraknál, még pedig a rövidlejáratú, nyílthelyi kölcsönzéseknél szokásos, amikor ez a könyvkölcsönzés legegyszerűbb

biztosítéka (parkokban, strandokon stb.). Ilyen esetben a könyvtárat a zálogtárgy birtoklásának joga illeti meg, a zálogtárgyat azonban nem használhatja, tovább nem adhatja, épségben köteles megőrizni és a könyv sértetlen visszaadásakor kiadni. Ha azonban a kölcsönző nem hozza vissza a könyvet, vagy azt megrongálva, megcsonkítva adja vissza, a zálog terhére elégítheti ki igényeit a könyvtár. A zálogtárgy egyébként nem lép a kiadott könyv helyébe, tehát a könyvtár nem szerez rajta tulajdonjogot, s nem adhatja el. Tekintettel arra, hogy kézizálog kérése főként az említett kölcsönzéseknél szokásos, elvont lenne és szükségtelen is az egyéb zálogjogi rendelkezések ismertetése, hiszen a gyakorlatban inkább a nevelő hatás elérése a cél, mint a könyvtár jogainak esetleg bírói útra terelt védelme.

A kézizálognál sokkal jelentősebb, hasznosabb a biztosíték adás másik formája, az *óvadék*. Különösen üdüléskor. rövidebb ideig való otlét esetében célszerű óvadék kérése, amikor a könyvtár jogai nem biztosíthatók olyan módon, mint a könyvtár területén lakó személyekkel szemben. Az óvadék készpénz. Ha a kölcsönző a könyvet nem hozza vissza, a könyvtár az óvadékból elégítheti ki magát, azaz az óvadékkul letett összegből újra megvásárolhatja a könyvet.

Helytelen jogi kifejezéssel gyakran jótállásnak nevezi azt az esetet, amikor a könyvtár jogainak biztosítására a kölcsönző személlyel kötött megállapodásba harmadik személyt is bevon. Különösen, ha a kölcsönző kiskorú, tehát teljesen cselekvőképtelen, vagy korlátoltan cselekvőképes, kívánja a könyvtár olyan személy *kezességét*, aki a kölcsönző helyett és nevében vállal minden, a kölcsönzéssel kapcsolatos kötelezettséget. Fontos tudni, hogy kezességet jogérvényesen csak írásban lehet vállalni. Egyébként a kezes kötelezettsége ahhoz a kötelezettséghez igazodik, amelyért kezességet vállal. Ennek következtében mindazokkal a kifogásokkal is élhet, amelyek a kötelezetten — adott esetben a kölcsönzőt — a könyvtárral szemben megilletik. A perköltségekért és a végrehajtási költségekért a kezes csak akkor felel, ha a keresetindítás előtt a teljesítésre őt is felszólították. Ezért a könyvtár írásban szólítja fel a kezeset a kötelezettségek teljesítésére, ha a kölcsönzőt mulasztás terheli, mert ellenkező esetben a perben nem minden követelést érvényesíthet.

Dr. Takács József

AJÁNLO BIBLIOGRÁFIÁK A FALU SZÁMÁRA

Néhány évvel ezelőtt számos ajánló bibliográfia készült a nagy könyvtárakban a közművelődési könyvtárak olvasószolgálati és propagandamunkájának segítésére. Mivel e bibliográfiákat akkor a könyvtáraknak csak kis része használta fel, és mivel nem elemeztük, melyek a legjobban használható bibliográfiai típusok, az a hibás vélemény alakult ki, hogy ilyen jellegű kiadványokra nincs is szükség. Jóformán csak a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* maradt, amely rendszeresen adott ki közművelődési témájú ajánló bibliográfiákat, a szakirodalom köréből pedig az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár*. Ma már egyre inkább érezzük, hogy a közművelődési könyvtárak, de különösen a kisebbek tervszerű állománygyarapítását és korszerű olvasószolgálatát jól megoldani bibliográfiák nélkül nem lehet. Érezve a hiányt, a megyei könyvtárak egyike-másika maga fogott hozzá ajánló bibliográfiák készítéséhez.

Néhány hónappal ezelőtt a megyei könyvtárak az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Osztálya útján két bibliográfiát kaptak a hálózataikhoz tartozó, főleg falusi könyvtárak számára. Ma már ugyan nem kell attól tartanunk, hogy ezek is a régiiek sorsára jutnak, mégis úgy hiszem, felhasználásukról szólnunk kell néhány szót:

*A mezőgazdaság gépesítése**

Közművelődési könyvtárosaink előtt egyre inkább világossá válik, hogy a társadalom igényeiből adódó feladatait *egy* könyvtár *egymaga* nem tudja megoldani. A közművelődési könyvtárak sem maradhatnak meg az egészen szűk szépirodalmi és általános ismeretterjesztő anyag közvetítőjeként. Bizonyos, hogy részt kell vállalniuk a szakirodalom céltudatos terjesztésében. Nyilvánvaló az is, hogy ezt a feladatot csak a szakkönyvtárakkal együtt oldhatják meg kielégítően. Ez a megállapítás azonban könnyen tartalom nélküli frázissá válhat, ha a kínálgató megoldási lehetőségeket nem kíséreljük meg valóra váltani. Az Orsz. Mezőgazdasági Könyvtárnak egy régebben kiadott bibliográfiájával (*Tanácsadó a falusi könyvtárak mezőgazdasági szakkönyvtáráinak összeállítására. Bp. 1958.*) kapcsolatban már kifejtettük: annak az volt a célja, hogy a falusi könyvtár számára megjelölje a törzsanyagot, a járási és a megyei könyvtárak számára pedig azt a fontos, beszerzendő mezőgazdasági állományt, amelyet kölcsön adhatnak a falusi könyvtárak. Az Orsz. Mezőgazdasági Könyvtár pedig könyvtárközi kölcsönzés útján azokat a könyveket juttatja el a megyei, járási könyvtárakon keresztül a mezőgazdaságban dolgozók számára, amelyeket a közművelődési könyvtárak már nem tartanak állományukban.

A falusi könyvtárnak tehát nem csak azokról a művekről kell számot adnia, amelyek nála fellelhetők, hanem azokról is, amelyeket könyvtárközi kölcsönzés útján beszerezhet. Helyzeténél fogva mindenekelőtt a mezőgazdasági szakkönyvek terén kell kilépnie abból a szűk keretből, amelyben eddig mozgott. A megyei és a járási könyvtárak fontos feladata, hogy a könyvtárközi kölcsönző szolgálatot kiépítsék. Ha a falusi könyvtár nem tud széleskörű igényt kielégíteni, nem várható, hogy a mezőgazdaság szakemberei felkeressék. Ha azonban minden jelentősebb megjelent művet közvetlenül vagy közvetve kézbeadhat, és azokról bibliográfiák útján megfelelő tájékoztatást képes nyújtani, remélhető a nagyobb érdeklődés.

A címben említett bibliográfiát azért hozom példának, mert a mezőgazdaságnak ma legfontosabb kérdéséhez, a gépesítéshez nyúl. Az egyes fejezetek elé irt bevezetők a nem szakember számára is elegendő tájékoztatást adnak. A felsorolt művekhez csatolt ismertető a könyvtárosnak, de kézbeadva az olvasónak is megfelelő tájékoztatást nyújtanak. A bibliográfia az egyes fejezetek végén a tárgyavágó cikkeket és az Orsz. Mezőgazdasági Könyvtárnál beszerezhető fordításokat is közli.

*Címjegyzék és útmutató a falusi könyvtárak állománygyarapításához***

A tanácsi kezelésbe adás következtében egyre több olyan könyvtár lesz, ahol az állomány gyarapítása a községi könyvtáros gondja. Bár a járási vagy a megyei könyvtárak segítséget nyújtanak ehhez a nehéz munkához, mégis nagy felelősség hárul a községi könyvtárosokra.

* (Összeáll. Schármár Iván.) Bp. 1959. Orsz. Mezőgazd. Könyvtár. 65 l. (Olvasási tanácsadó 13.)

** Bp. 1959. Orsz. Széchényi Könyvtár, 66 l.

Az elmúlt két évben végrehajtott állományelemzések azt mutatják, hogy a legtöbb falusi könyvtár mai állománya igen távol van attól, hogy tervszerűen felépített gyűjteménynek lehessen nevezni, olyan állománynak, amely teljes egészében alkalmas határozott művelődéspolitikai célok megvalósítására. Most, hogy nagyobb mértékben a falusi könyvtáros gondja a gyarapítás, nagyobb segítséget is kell kapnia. Ezt a segítséget kívánta nyújtani a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ezzel a kiadványával. A jegyzék csak első füzete egy sorozatnak, amely évről-évre egybegyűjti majd a falusi könyvtárak számára fontos, tehát törzsanyagként szóba kerülő művek címeit. Amint ismeretes, a KMK a Könyvtárellátó jegyzékein megjelöli azokat a műveket, amelyeket a falusi könyvtárakba törzsanyagként javasol. Ezek összegyűjtése, újbóli átrostálása s a régebben megjelent irodalomban fellelhető fontos, de az első jegyzékből kimaradt művek összegyűjtéséből tevődnek össze a címjegyzék-sorozat későbbi füzetei.

Jó volna, ha a könyvtáros ezeket a műveket mind megkapná. A címjegyzék anyagának jelentős része azonban ma nem kapható. Jogos a községi könyvtárosok kívánsága, hogy ezekhez a művekhez hozzájuthassanak. Jó gyűjtemény kialakítása azonban csak évek munkájának eredménye lehet. Ha tehát a füzet segítségével alaposan átvizsgálják állományukat, megjelölik a hiányzó könyvek címeit, nemcsak abban az értelemben kapnak képet gyűjteményük hiányosságairól, hogy meglátják, mely műveknek kellene megjeleníőük, hanem az is kiderül, hogy melyek azok a szakcsoportok, amelyekből — most már tekintet nélkül az ebben a jegyzékben felsorolt címekre — egyáltalán vagy alig lehetők fel könyvek a könyvtárban. A könyvtáros feladata, hogy állandóan figyelje a könyvkiadást, mert a jegyzékben felsorolt könyvek egy része — éppen azért mert törzsanyag, — újra megjelenik majd. Megvan rá tehát a mód, hogy a könyvtár azokat beszerezze.

Rá szeretnénk itt mutatni egy jelenségre: A tanácsi kezelésbe adott könyvtárak vezetői közül egyesek nem veszik jó néven, hogy a Könyvtárellátó jegyzékein egyáltalában megjelölik a törzsanyagként és javasoltként kívánatos műveket. E befolyásolást valamiféle korlátozásnak vélik, ahelyett, hogy meglátnák benne a segítő szándékot. Most nem azokról a kevesekről beszélek, akik saját maguk vagy közeli ismerőseik jórészt kispolgári műveltségén alapuló „igényét” veszik általánosnak, és a falu meglevő vagy várható érdeklődési körét a magukéval tévesztve össze, azt hiszik, hogy falura, pusztára elsősorban és mindenekelőtt Zsigray, Bókay, Feuchtwanger, La Mure, Zweig, stb. való, hanem inkább azokról, akik ma még nem rendelkeznek elegendő könyvvel, és emiatt nem szívesen vásárolnak olyan műveket, amelyekről tudják ugyan, hogy a falusi könyvtárban ott kell lenniök, de olyan nagy forgalmuk nem várható, mint bizonyos szépirodalmi kategóriáknak. Nem szívesen ismétlem a már sokszor kimondott igazságot: vannak olyan művek, amelyekből nagyobb haszna van a társadalomnak, ha csak két-három ember olvassa el őket, mint egyéb, esetleg százak által elolvasott könyvekből. A könyvtárosnak meg kell találnia a megfelelő könyvekhez a megfelelő olvasót. Nem akarjuk lebecsülni a pusztán szórakoztató irodalom jelentőségét sem, de ki kell mondanunk, hogy a könyvtár a nevelőfeladatainak megfelelő igényes, sokoldalú gyűjteménye révén érheti csak el tulajdonképpeni célját. Az ismeretterjesztő irodalomtól való idegenkedésnek sokszor az is oka, hogy a könyvtárnak alig van felnőtt olvasója. Komoly, felnőtt olvasókból álló tábort viszont csak akkor verődik össze, ha a könyvtár elsősorban nem a kispolgári ízlést kiszolgáló, hanem változatos, igényes könyvekből álló nivós gyűjteményt fejleszt. Ehhez kívánunk segítséget nyújtani a KMK címjegyzékei.

Sallai István

Több érdekes magyar vonatkozású darabot őriz a lipcsei városi könyvtár; így elsősorban a híres, 17. századi magyar énekeskönyvet, az ún. Lipcsei kódexet. A könyvtár kéziratáranak nyomtatott katalógusa azonban még több, kétszázaléknál magyar vonatkozású kéziratot is felsorol. (Cs. G. K.)

A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója c. módszertani kiadvány 1960-ban, a korábbi 4 helyett évi 6 alkalommal fog megjelenni, számonként kb. 60-80 oldal terjedelemben. Előfizetési díja évi 36,- Ft. A többszöri megjelenés lehetővé teszi a szakmai problémákkal való behatóbb foglalkozást, újabb rovatok beiktatását (mint pl. a „Szakkönyvtári kiadvá-

nyok”, „Versenyhíradó” stb. rovatokat). Ennek következtében a szakkönyvtári munkának az eddiginél nagyobb segítséget tud nyújtani a Tájékoztató. Az 1960. évi I. szám mellékleteként kiadásra került az MKT 1959. évi, VI. évfolyamának tárgy- és szerzői mutatója. Az MKT az időszerű műszaki, könyvtári és dokumentációs kérdések megismertetésével a közművelődési könyvtáraknak is hasznos módszertani útmutatásul szolgálhat.

*

Felmérik és elemezni fogják olvasóik lakóterületi megoszlását a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárai. Kerületi térképen jelölik meg, hogy melyik körzetből kerül ki a legtöbb olvasó. Ilyen módon tudatosan végeztetik szervező munkájukat. (Sz. E. K.)

Egyetemi könyvtári konferencia Szegeden

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ együttes rendezésében egyetemi és főiskolai könyvtári konferencia zajlott le 1959. december 10—12-én Szegeden.

Az egyetemi könyvtárak problémája ma elsősorban a tanszéki, intézeti, laboratóriumi — helyenként kari — könyvtárak kialakulásában jelentkezik. A nagy egyetemes állományú egyetemi könyvtárak mellett az utóbbi évtizedekben ezek a kis könyvtárak — szakkönyvtárak egy-egy tudományág területén — egyre jobban átvették az egyetemi tudományos célok könyvtári ellátását. Ennek a fejlődésnek sok értékes vonása van: egyetemi vonatkozásban teljesen megfelel az általános könyvtári fejlődésnek, amely szerint a tudományok differenciálódásának követelményeit és a könyvtári szolgáltatások iránt támasztott egyre nagyobb igényeket a szakkönyvtár elégítheti ki a legjobban. Állományának specializáltsága, az illető szakterületen elért nagyobb mélysége és gyorsabb, ütöképesebb, korszerűbb szolgáltatásai egyaránt fölébelyezték ezt a könyvtártípust az óriási történeti értékű anyaggal rendelkező, de napjaink irodalmi termelésének hatalmas mennyisége miatt egyetlen szakterületen sem teljes állományú, nehezekebb, konzervatív, hely-, személyzet- és pénzügyi nyall küzdő általános könyvtáraknak. Az egyetemi könyvtárügy területén azonban ez a helyzet nagy nehézségeket is okoz. Ugyanis az egyetemi intézeti könyvtárak csak a legtrikább esetben tekinthetők szakszerűen kezelt könyvtáraknak, állományuk a változó intézvezetők belátásától függ, tehát nem tervszerűen gyarapodik. Emellett e gyűjtemények majdnem teljesen zárt könyvtárak, amelyek még a hallgatók széles rétegei, más tanszékek oktatószemélyzete számára sem — vagy csak nehezen — hozzáférhetők. Különös gondot okoznak azok a pénzügyi nehézségek is, amelyek a kettős szervezetből (központi könyvtár — intézeti könyvtárak) adódnak; a kettős beszerzést még a leggazdagabb államok sem bírják el. Újabban tehát mind többen hangoztatják, hogy meg kell teremteni a központi könyvtár és az intézeti szakkönyvtárak között az intézményes kapcsolatot, a gazdaságosság és a hatékonyság érdekében egyre inkább az egyetemi könyvtárügy egysége kerül előtérbe.

Hazánkban már 1949-től kezdve mind világosabban bontakoztak ki az egyetemi könyvtárak egyetemi feladatainak körvonalai; itt is, ott is megindult az egyetem könyvtárügyének egységes szervezetbe

való összefogása. S az 1956. évi könyvtári törvény, amely a jövő útját az egyetemi könyvtárak vonatkozásában is a hálózati szervezésben határozza meg, a már az életben érelődő fejlődés törvényes szabályozását jelenti.

Ezután a feladat az — s az egyetemi könyvtári konferencia célja ez volt — hogy a törvény szellemében élellet és tartalommal teljenek meg az egyetemi könyvtári hálózatok az egyetemi oktató és kutató munka minél színvonalasabb szolgálatára. Nagyon fontos feladat ez, különösen ha meggondoljuk, hogy egész jövőndő értelmiségünknek éppen a legértékesebb időszakában, a tanulás, a tudományos munkára való felkészülés időszakában nyújtandó könyvtári segítségről, ennek színvonalasabbá, hatékonyabbá tételéről van szó.

A szegedi konferencia célja kettős volt: meghatározni az egyetemi és az egyetemi könyvtár kapcsolatait, az egyetemen folyó kutató, oktató és nevelő munka könyvtári támogatásának fontosságát, és kialakítani a könyvtári szolgáltatás megfelelő szervezetét. A cél megközelítése érdekében még az előkészítő munka során fel kellett tárnai a kérdés külföldi irodalmát, hogy a problémák, különböző megoldások, elgondolások ismeretében tárgyaljunk. De ismerni kellett a fenti cél érdekében a mi viszonyainkat is. Igyekeztünk tehát a könyvtárak saját adatai alapján értékelő statisztikai összeállítást a konferencia résztvevőinek rendelkezésére bocsátani a magyar egyetemi és főiskolai könyvtárak helyzetéről.

Ilyen előkészítés után ült össze az egyetemi és főiskolai könyvtárak vezetőiből és dolgozóiból, az egyetemek professzorai-ból és tanszéki könyvtárosai-ból, a nagy hálózati központok képviselőiből, a Művelődésügyi Minisztérium, az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tagjaiból álló tanácskozó testület. Az „Egyetem és könyvtár” c. kérdéscsoport előadója Mátrai László, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárának főigazgatója volt. Mondanivalójában főleg az egyetemi könyvtári munka tartalmi kérdéseit, az állomány tervszerű gyűjtését hangsúlyozta. Szerinte az egyetemi könyvtárak állománya simuljon az egyetemi oktatás profiljához, egyes szakterületeken törekedjünk teljességre a ma már úgys megvalósíthatatlan egyetemesség helyett. A könyvtárosok között legyenek tudományági szakemberek, az egyetemi könyvtár tudományos színvonal tekintetében legyen méltó társa az egyetemnek. Mátrai

László előadását két korreferátum követte, *Halász Pál*, a pécsi tudományegyetem professzora és *Bass Emil*, a Műszaki Egyetem professzora a tanári kar részéről világították meg az egyetem és a könyvtár kapcsolatát.

A második nap tanácskozásait *Csüry Istvánnak*, a debreceni egyetemi könyvtár igazgatójának *Centralizáció és Decentralizáció* c. előadása vezette be. *Csüry István* szerint az egyetemi tanulmányi és kutatói könyvszükségleteknek megfelelően tovább kell fejleszteni a már megindult központosító szervezést. Elsőrendűen fontos a központi egyetemi könyvtár és az intézeti könyvtárak egyetemi funkcióinak megfelelő gyűjtőköri elhatárolása és tudatos szervezeti reform végrehajtása. Ez a reform egyrészt az intézeti könyvtárakban alkalmazandó főhivatású könyvtárosokat a központi könyvtár vezetése alá helyezné, másrészt pedig a korszerű igényeknek megfelelő differenciálódást hozna létre az egyetemi könyvtárak olvasószolgálatában: szabadpolcokkal és szakosított tájékoztató szolgálattal rendelkező szakolvasótermek állnának az egyetemi kutatómunka szolgálatában. A színvonalas előadást a szakegyetemek szempontjainak megfelelően *Gortvay György* (orvosegyetemi könyvtárak) és *Wallehsausen Gyula* (mezőgazdasági felsőoktatás) egészítette ki.

Az előadásokat mindhárom napon nagyszámú, értékes hozzászólás követte olyannyira, hogy a szűkreszabott időtartam alig volt elegendő. Igen értékes volt az egyetemi tanárok, egyetemi tanársegédek, és intézeti könyvtárosok részvétele a vitában. Végsofokon teljes egyetértés alakult ki a könyvtárosokkal abban, hogy az intézeti könyvtárak szervezeti egységét a központi egyetemi könyvtár vezetése alatt kell megvalósítani éppen az *egyetemi tudományok személynzet tehermentesítése, a könyvtári szolgáltatások szakszerű ellátása és az összegyűjtött könyvtári célokra fordított összegek gazdaságos kihasználása érdekében*. A harmadik napra megfogalmazott és megtárgyalt határozati javaslatok hét pontjából kiemeljük a legfontosabb gondolatokat: *„Be kell fejezni a könyvtári törvény végrehajtását, élő tartalommal kell megtölteni minden rendelkezését. Valamennyi egyetemen és főiskolán, eleven, valószínű hálózatra van szükség, amelyben*

megszűnik mindkét könyvtártípus elszigeteltsége s a funkciók világos megfogalmazásával, ugyanakkor az együttműködés kiépítésével biztosítani lehet a szükséges irodalom maximális beszerzését s a művek széleskörű felhasználását.” „A központi könyvtárak tekintsék alapvető feladatuknak az összegyűjtött feladatok gondozását (központi katalógus, összesített gyarapodási jegyzék, beszerzési és egyéb koordináció, stb.), ugyanakkor erőteljesen szervezzék meg a tanszéki, intézeti könyvtárak gondozását a könyvtári szakkérdések területén (hálózati csoport felállítás, legalábbis hálózati felelős kijelölése).” „Mind a központi könyvtár saját munkájában, mind a hálózati tevékenység területén szigorúan szem előtt kell tartani a minőségi követelményeket. Erősen ki kell építeni a dokumentációs szolgáltatásokat és a szaktudományokban jártas könyvtárosokat kell beállítani komplex feladatkörrel.” „A konferencia szükségesnek látja egy munkabizottság megalakítását, mely a konferencia referátumai és hozzászólásai alapján tervezetet készítene a felsőoktatási intézmények aktuális könyvtári kérdéseinek rendezésére.”

Ha a konferencia mérlegelt akarjuk elkészíteni, tanulságait levonni, akkor elsősorban azt kell kiemelnünk, hogy az egyetemek professzori karának, tudományos személyzete képviselőinek és a könyvtárosoknak együttes eszmecsereje, jött itt létre: egymás szempontjainak megértése. A kérdés irodalmának és a hazai viszonyoknak ismeretében folytatott tanácskozás, mint módszer nagyon előnyösnek mutatkozott: valóban a kérdés szakembereinek vitája alakulhatott így ki. Az egyetemi könyvtárügy fejlődése érdekében fontos lépést jelentett ez a konferencia: a résztvevők egyhangúan megegyeztek abban, hogy az egyetem egész könyvtárügyét egységként kell szemlélni, a központi könyvtárnak a támogató, irányító, együttműködést megszervező hálózati központ szerepét kell betöltenie az intézeti könyvtárak irányában, s végül, hogy az egyetemi célok szolgálata maguknak az egyetemi könyvtáraknak korszerűsítése nélkül többé már nem valósítható meg.

Kezdet volt ez a konferencia, de sokat ígérő kezdet, mely a magyar egyetemi könyvtárügy színvonalas kiépítését eredményezheti. *H o r v á t h M a g d a*

Huszonnyolc megyei és járási könyvtáros számára rendezett osztályozó és címléíró tanfolyamot az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja december 7-15-ig. A tanfolyamon a gyakorlott feldolgozók rendszereztek és gyarapították ismereteiket, a kezdők pedig jó állapot kaptak további munkájukhoz. (B. A.)

A *Nemzetközi politikai plakátkiadítás* anyagát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár több nagyüzemi könyvtárban állította, illetve állítja ki. 1959. decemberben a Ganz-Mávgában, 1960. januárjában a Csepeli Vasműben, februárjában Ózdon, márciusban Sztálinvárosban – áprilisban a Magyar Pamutban, stb. (Sz. E. K.)

Sikerrel zárult a tanácsköztársasági emlékév

Az 1959-es év könyvtárainkban a tanácsköztársasági évforduló jegyében, a munkaversenyek és a felajánlások teljesítésének lelkes hangulatában telt el. Az eredményeket vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a munkavállalások teljesítésével könyvtáraink megerősödtek, munkájuk minden részterületén tapasztalható javulás, fejlődés.

A tanácsköztársasági emlékverseny kiváló lehetőséget teremtett a *propagandamunka* kiszélesítésére. Ezt igazolja, hogy Békés megyében például 134 színvonalas, a párt célkitűzéseivel kapcsolódó, hasznos előadást szerveztek. Az országban újszólván minden önálló könyvtár rendezett ismeretterjesztő előadást, történelmi fejtörő-versenyt és hirdetett pályázatot.

Sokan rendeztek *találkozót* az 1919-es veteránokkal. Veszprém megyében a megyei könyvtár által irányított háromtagú öntevékeny „Irodalmi Színpad” verses, műsoros ismeretterjesztő előadásokkal járta a falvakat és tanyákat. Az angyalföldi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtára pedig — elkérve az egyik üzem sport-autóbuszát —, 1919-es emlékek és budapesti kiállítások látogatását szervezte meg nagy sikerrel.

Ugyanitt — és a főváros többi kerületi könyvtárában is — egész évben a könyvajánlás középpontjába állították a Tanácsköztársasággal foglalkozó műveket és a marxista klasszikusokat. Az angyalföldi könyvtárban például 80 tanácsköztársasági témájú könyvet 251 olvasó olvasott, nagyobbrészt munkás olvasók.

Kapuváron a verseny időszakában a kölcsönzött kötetek 50%-a új magyar és szocialista mű volt. Csornán a mezőgazdasági irodalom kölcsönzése 20%-os emelkedést ért el. Győr, Heves, Somogy és Veszprém megyékben pedig a politikai művek forgalma emelkedett — néhol még 50%-kal is.

Hasznos volt az ifjúsági *szavalóversenyek* és *gyermekrajz-pályázatok* megrendezése. Gyöngyösön, Jászberényben, de különösen Budapesten rendeztek sikeres szavalóversenyt: Budapesten 15 000 fiatal tanult verseket a proletárforradalom költészetéből.

Minden könyvtár készített erejének és helyi körülményeinek megfelelő *kiállítást*. *Vándorkiállítások* szárai járták az országot. Anyagukban eredeti 1919-es plakátok, fényképek és sajtóközlemények fénymásolatai voltak.

A kazincbarcikai Városi Könyvtár olyan „diavetítőt” készített, amellyel egy kiállításon a Tanácsköztársaságról szóló

filmet nappal is tudták vetíteni. Békés, Somogy, és Vas megye ízléses *könyvjelzőket* nyomtatott.

Az olvasók száma és a kötetforgalom 10—25 százalékos emelkedést mutatott a tanácsköztársasági időszakban; ennek különösen a letéti könyvtáraknál van nagy jelentősége. Taszár (Somogy megye) és Csobaj (Borsod megye) népkönyvtára a helyi KISZ-szervezet tagjainak nagyrészt megnyerte az olvasómozgalom számára.

*

A Szolnok megyei *Verseghy Könyvtár* kezdeményező felhívása — nagyon helyesen — lehetőséget adott arra, hogy mindegyik könyvtár saját területén a leginkább elmaradt munkában, egyéni felajánlásként szüntesse meg elmaradását.

Bács-Kiskun megye elérte, hogy minden járási könyvtárnak van már *teljes katalógusa*. Az angyalföldi Szabó Ervin könyvtárban, Somogy és Heves megye könyvtáraiban ajánló katalógusokat készítettek.

A tanácsköztársasági sajtó *cikk-bibliográfiái* mellett — Budapesten az egyes kerületekről, Veszprém megyében a megyéről készültek az 1919-es cikkek alapján — sok más, hasznos munka született. A bácsalmási Járási Könyvtár vezetője például állományának mezőgazdasági könyveiből készített bibliográfiát. Az egri Megyei Könyvtár a „Termelészövetkezeti mozgalomról” című ajánló bibliográfiáját adta ki.

Fontos és hasznos volt a Tanácsköztársaság *helyi dokumentumainak* gyűjtése is. Több megye, így Bács-Kiskun, Baranya, Győr, Vas és Veszprém önálló kiadványban tette közzé a gyűjtés eredményét. A Borsod megyei Csobaj község népkönyvtárosa az „Északmagyarország”-ban irt cikket.

A minden könyvtári területet átfogó eredmények bizonyítják, hogy nem volt hiábavaló a kiadott sok módszertani útmutató, kiállítási forgatókönyv, műsoranyag-tanácsadó és szöveggyűjtemény. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ízléses, falinaptár alakú 19-es eseménynaptára vidékre is lekerült. Vas megye a helyi eseményekről készített 1919-es évforduló-jegyzéket.

A siófoki Járási Könyvtár érdekes kezdeményezésként, saját népkönyvtárosai részére készített útmutatót. Az angyalföldi Szabó Ervin Könyvtár, a jászberényi és a mosonmagyaróvári járási könyvtár az üzemi és iskolai könyvtárakat is segítették. Pest megyében az emlékév alatt a könyvtárosok továbbképzése is a Tanács-

köztársaságnak és könyvtárügyének megismerésére irányult. Veszprém megyében a *Könyvtáros Napok*, a Szolnok megyei Jászapátiban pedig a megalakult *Könyvbarátok Köre* segítette a verseny célkitűzéseinek megvalósítását.

A Művelődésügyi Minisztérium és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a Tanácsköztársasági Emlékév befejezése alkalmából értékelte a szolnokmegyei *Verszeghy Könyvtár* által kezdeményezett könyvtárak közötti országos versenyt. A legjobb eredményt elért és jutalmazott könyvtárak:

Budapesten

1. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XIII. ker. 19. sz. könyvtára
2. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár IX. ker. 26. sz. könyvtára
3. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XIX. ker. 25. sz. könyvtára

A megyékben:

Bács-Kiskun megye: Bácsalmás, járási könyvtár
Baranya megye: Magyarszék, községi könyvtár, Szentlőrinc községi könyvtár
Békés megye: Sarkad, városi könyvtár, Battonya, községi könyvtár
Borsod megye: Kazincbarcika, városi könyvtár, Prügy, községi könyvtár

A műszaki könyvtárosok országos értekezlete

A műszaki termelési könyvtári hálózat elvi és gyakorlati, távlati és mindennapi kérdéseinek megbeszélésére az Orsz. Műszaki Könyvtár rendszeres időközönként — évenként 1—2 alkalommal — munkaértekezletre hívja össze a műszaki könyvtárosokat. Ez a közel ötvenes szokás igen hamar nagyon népszerű lett, mivel a résztvevőknek ilyen alkalmakkor mindig módjuk nyílt arra, hogy megismerjék egymás munkáját, problémáit, megismerkedjenek az őket érdeklő időszakos tudnivalókkal, az előttük álló legfontosabb feladatokkal, és hogy választ kapjanak különböző kérdéseikre. Ezek a munkaértekezletek mindig fontos mérőfülköveit jelentették a hálózat kialakulásának és fejlődésének.

A műszaki könyvtárak megerősödése és az ipari minisztériumoknál alakult alközpontok munkájának fokozatos fejlődése az elmúlt évben azonban arra készítette a hálózat irányítóit, hogy a munkaértekezletek eddigi rendszerét átszervezzék. Ekkor született meg az a döntés, hogy a műszaki könyvtárak általános napi problémáit az azonos felügyeleti hatósághoz tartozó könyvtárak alközpontjai által összehívott megbeszélések vitásák meg, és az Országos Műszaki Könyvtár, mint a hálózat központja, csak országos értekezleteket rendez az egész hálózat részére. Az országos értekezleteknek az a céljuk, hogy előadások formájában

Győr-Sopron megye: Mosonmagyaróvár, járási könyvtár, Fertőszentmiklós, községi könyvtár

Heves megye: Balaton, községi könyvtár
Komárom megye: Tata, járási könyvtár, Tat, községi könyvtár

Nógrád megye: Vanyarc, községi könyvtár, Mátaverebély, községi könyvtár

Pest megye: Cegléd, járási könyvtár, Isaszeg, községi könyvtár

Somogy megye: Siófok, járási könyvtár, Taszár, községi könyvtár

Szabolcs-Szatmár megye: Kisvárda, járási könyvtár, Okörítőfülpös, községi könyvtár

Szolnok megye: Tiszafüred, járási könyvtár, Jászapáti, községi könyvtár

Tolna megye: Paks, járási könyvtár, Ozora, községi könyvtár

Vas megye: Szentgotthárd, járási könyvtár, Jánosháza, községi könyvtár

Veszprém megye: Keszthely, járási könyvtár, Csabrendek, községi könyvtár

A városi (kerületi) és a járási könyvtárak egyenként 2000 forint, a községi könyvtárak 1000 forint könyvbiztosítási jutalmat kaptak.

A hálózati központok között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár sokoldalú tevékenységével, főleg kiadványaival és a több mint 15 000 fiatal megmozgató szavaló- és rajzversenyével a legjobb és a legtöbb munkát végezte.

A megyék versenyében a Somogy megyei könyvtár nyerte a Művelődésügyi Minisztérium 5000 forintos könyvbiztosítási jutalmát.

tudományos alapossággal ismertessenek olyan problémaköröket, amelyek az egész hálózatot foglalkoztatják.

Ezeknek az elveknek alapján 1959. december 9-én rendezte meg az OMK a műszaki termelési könyvtári hálózat tavalyi országos értekezletét, melyen keréken 300 üzemi, tervező- és kutatóintézeti könyvtáros vett részt. A négyórás értekezlet résztvevői három témakör előadásait hallgatták és vitázták meg.

Elsőnek *Jánszky Lajos*, az OMK főigazgatója tartott előadást a „műszaki dokumentáció felhasználása az üzemekben, tervező- és kutatóintézetekben” címmel. Amint kifejtette, a dokumentációs szolgáltatások ma két fő problémával néznek szembe: egyrészt a folytonosan növekvő szakirodalmi áradat új utak keresését teszi szükségessé, másrészt azt a feladatot rója a dokumentáció illetékes szerveire, hogy behatóan foglalkozzanak a szolgáltatások felhasználásának mértékével, hasznosságával és a felhasználás igényeinek megismerésével. A magyar műszaki dokumentációt is foglalkoztatják ezek a követelmények. A hálózatban kialakult a dokumentáció hármas munkamegosztása is: az OMK végzi a központi jellegű tudományos feldolgozást — elsősorban a külföldi folyóiratirodalomra vonatkozólag; az alközpontok feladata az egyéb kiadványtípusok (vállalati irodalom, szabadalmi leírások, prospektusok,

újítási tapasztalatcsere anyag stb.) feltárása; az üzemek, tervező- és kutatóintézetek pedig saját szükségleteik alapján kiegészítik ezeket a dokumentációs szolgáltatásokat. Az 1960-as év feladata ennek a munkamegosztásnak erőteljesebb együttműködéssel való további kiszélesítése, a feltárt anyag mennyiségének növelése és új, központi jellegű dokumentációs kiadványsorozatok megindítása, különös tekintettel a felhasználók körének kibővítésére. *Csendes Béla* korreferátor (Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézet) és a hozzászólók a nehezen hozzáférhető anyag feltárásának szükségességét hangsúlyozták, és kiemelték, hogy a vállalati dokumentációtól a műszakiak elsősorban a helyi igények gyors kielégítését várják.

A második előadó, *Sz. Németh Mária*, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának munkatársa a központi katalógusok helyzetével és feladataival foglalkozott. A műszaki könyvtárhálózat szempontjából élesen el kell határolni az országos és a szakmai központi katalógusok feladatait, bár kétség kívül mindenfajta központi katalógus a következő funkciókat tölti be: lelőhelyjegyzék, segítség a könyvtárközi kölcsönzéshez; bibliográfiai tanácsadó, a beszerzések összehangolásának alapja, a gyors tájékoztatás forrása. *Sebő Zoltánné* korreferátor (OMK) a hálózati központban levő központi folyóirat-katalógust ismertette. Ennek a katalógusnak továbbfejlesztése és használata nagymértékben hozzájárulhat a hálózat munkájának eredményesebbé tételéhez. A műszaki folyóiratok központi katalógusa ma már kb. 4000 katonon tartalmazza a Magyarországra 1958-ban és 1959-ben érkezett folyóiratok címeit és előfizetői-

nek, ill. lelőhelyeinek válogatott felsorolását. Több hozzászóló méltatta ennek a katalógusnak fontosságát és annak szükségességét, hogy arra támaszkodva megnyílt a lehetőség a folyóirat-rendelések hálózati egyeztetésére és az országunkba érkező szakfolyóiratok számának lassú emelésére. Erre mindenképpen szükség van a dokumentáció bázisának kiszélesítése érdekében is.

A műszaki könyvtárhálózatot érdeklő kérdéscsoportok közül harmadikként a munkamegjavítási mozgalom szerepelt az országos értekezlet napirendjén. Előadója *Balázs Sándor*, az OMK munkatársa volt. A műszaki könyvtárosok 1952 óta 6 munkaversenyjellegű mozgalomban vettek részt, és ezek során egymással együttműködve javították munkájukat, és fokozták teljesítményüket. Az egyre nagyobb számú résztvevővel és hosszabb időn át tartó szervezett munkamegjavító mozgalmak célkitűzései az egyszerűbbektől fokozatosan haladtak a minőségi követelmények irányába, és általánosságban már kiterjedtek a műszaki könyvtárosi munka minden területére. Éppen ezért az OMK most — alközpontjaival egyetértésben — úgy határozott, hogy 1960-ra egyéves munkaversenyt hirdet „Eredményesebb műszaki dokumentációért!” címmel. És ennek főfeladatává a műszaki fejlesztést legkövetlenebbül segítő műszaki dokumentációs és tájékoztató munka fokozását teszi. A mozgalom feladatai a hálózati központ (OMK) és az illetékes alközpontok dokumentációs szolgáltatásainak igénybevitelére, terjesztésére és felhasználására, valamint a vállalatokon belül folyó kiegészítő dokumentációs munka mennyiségi és minőségi eredményeinek fokozására irányulnak.

A budapesti peremkerületek, főleg a budai hegyvidék lakosságának könyvellátását bibliobusz beállításával kívánja megvalósítani 1961-től a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (Sz. E. K.)

Az egyetemet nem könyvtárszakon végzett kézművelődési könyvtárosok kétéves levelező tanfolyamának hallgatói 1959. december 16–17-én vizsgáztak az elsőéves anyagból. 14 hallgató jó eredménnyel vizsgázott könyvtárantból, valamint a könyv és könyvtártörténetből, hatan betegség miatt halasztást kértek. Az egyetemet 1959 előtt végzett hallgatók 1960 júniusában vizsgáznak filozófiából, ugyanerre az időre tűzte ki a KMK Oktatási Osztálya a most halasztást kért könyvtárosok elsőéves szakmai vizsgáit is. (B. A.)

Befejeződött az Országos Osztályozó Bizottság és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja által a budapesti nagy könyvtárak gyakorlati szakozói számára szervezett 40 órás felsőfokú társadalomtudományi osztályozó tanfolyama.

A legjobb szakemberek által vezetett tanfolyamon sok érdekes probléma merült fel, került megvitatásra és megoldásra. Az 1959. december 21-én tartott vizsgát *Veredy Gyula*, az Országos Osztályozó Bizottság elnöke vezette. A tanfolyam eredményes elvégzéséről 14 könyvtáros kapott bizonyítványt.

A SZOT-on keresztül juttatja el a jövőben írásos kiadványait (bibliográfiák, röplapbibliográfiák, módszertani levelek, stb) a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a nagyobb budapesti üzemi könyvtáraknak. (Sz. E. K.)

A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár élénk cserekapcsolatot tart fenn a külföldi országokkal. A külföldi cseretársak száma 250, ebből 103 a Szovjetunióban, illetve a népi demokratikus országokban van. A könyvtárközi kölcsönzés — a belföldi könyvtárakon kívül — 170 külföldi könyvtárra terjed ki. 1958-ban az Egyetemi Könyvtár 202 839 fű kereste fel, 278 413 kötetnyi tudományi könyv és folyóirat volt a forgalom. (Cítatel)

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kiadványsorozatának három legújabb füzeté arra mutat, hogy a sorozat szerkesztői továbbra is vigyáznak annak sokszínűségére. A legújabbakkal együtt már 15 füzetet számláló sorozat egyformán tartalmaz történeti és gyakorlati témákkal foglalkozó számokat. Találunk olyanokat, amelyek a könyvtár történetével, mai munkájával, könyvtárügyünk egészének kérdéseivel foglalkoznak, de olyanokat is, amelyek más tudományokhoz (pl. irodalomhoz) kapcsolódnak. Ez az öröndetes változatosság a könyvtár munkatársainak széleskörű érdeklődéséről tanúskodik.

A három legújabb füzet közül nemcsak sorszámát, de talán fontosságát tekintve is *Csapodi Csaba: L'Avenir des Périodiques Scientifiques* című, a Revue de la Documentationból különnyomott rövid, magvas tanulmánya érdemli a legnagyobb figyelmet. A könyvtárosokat és a kutatókat áradatként előntő és épp ezért nehezen hasznosítható természettudományos folyóiratok kérdésével foglalkozik és tesz javaslatokat a megoldásra. Alaposan átgondolt javaslatainak az a lényege, hogy a dokumentálás technikáját a kor színvonalára kell hozni, a kutatási anyagot — a jelenlegi folyóiratok tartalmát — a fototechnika alkalmazásával, nemzeti és nemzetközi dokumentációs központok létrehozása útján kell eljuttatni a kutatóhoz. A tárgy fontossága, a megoldás újszerűsége megérdemelné, hogy magyarul is hozzáférhetővé váljék.

F. Csanak Dóra tanulmánya az *Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig (1826—1849)* alapos összefoglalást nyújt az intézmény első két évtizedének eseményeiről. Részletesen tárgyalja a gyűjtemény kialakulását, a különféle hagyatékok bekerülésének körülményeit, az elhelyezéssel kapcsolatos viszonytságokat és a nyilvános működés első éveit. A nagy filológiai apparátussal megírt gondos tanulmány jó előmunkát a könyvtár történetének megírásához.

Moravék Endre és Wéger Imre munkája a *Magyar könyvészeti kifejezések és rövidítések kis orosz szótára*. Az összeállítás a szovjet könyvtárosoknak és más — az orosz nyelvet a magyar közvetítőül használó — országok könyvtárosainak kíván segítséget nyújtani a magyar könyvek és periodikák feldolgozásához. A valóban hézagpótló munka bizonyára értékes segédesszövegnek bizonyul. Jó ötlet volt a különféle kiadvánvtípusok fényképezett címlapja segítségével magyarázni az egyes kifejezéseket. A magyará-

zat így szemléletesebb, a szótár használhatóbb lett.

Gallai Ervinnek a Tudományos Szakkönyvtár a mezőgazdaság szolgálatában című összefoglaló tanulmánya az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ közleményeinek 2. számaként jelent meg. A sorozat első száma, Pataky Ernőnek a mezőgazdasági dokumentációval foglalkozó tanulmánya már megszabta azt a színvonalat, amit ez a sorozat képviselni akar. Az első két szám tanúsága szerint a sorozat szerkesztői azt tüzték ki célul, hogy helyet adjanak a mezőgazdasági könyvtárügy és dokumentáció elvi kérdéseit az Országos Mezőgazdasági Könyvtár gyakorlatán keresztül megvilágító tanulmányoknak. Ez a megoldás nagyon célravezetőnek látszik, hiszen lehetővé teszi, hogy az elméleti megoldásokat a gyakorlatban megvalósulva, kipróbálva mutassák be. Ugyanakkor azzal a veszéllyel jár, hogy a tárgyalt kérdéseket túlságosan egy könyvtár gyakorlatához igazodva vizsgálják. Ez az elméleti eredmények értékét is egyedivé teheti. A tanulmány nem mindenütt tudta elkerülni ezt a buktatót.

A szerző szándékosan nem törekedett a mezőgazdasági szakkönyvtárak minden kérdésének megoldására. Csak azokat a kérdéseket tárgyalja részletesen, amelyekben a mezőgazdasági könyvtárak gyakorlata lényegesen eltér más könyvtárakétól (osztályozás, hálózati munka stb.), vagy ahol sajátos, a gondozott terület és gyűjtött tudomány jellegéből következő feladatok vannak. Mondanivalóját a hazai és külföldi szakirodalomból, valamint az Országos Mezőgazdasági Könyvtár gyakorlatából vett példákkal támasztja alá.

Érdeme, hogy a kérdés egészéről áttekinthető képet ad, jól tájékoztat. Ha valaki ezzel a művel kezdi a tájékozódást a mezőgazdasági szakkönyvtárügyről, e műben jó kalauzt kap. Viszont véleményünk szerint részletesebb kifejtést érdemelt volna a mezőgazdasági termelőüzemek szakkönyvtári ellátásának problémája. Ezen a területen — úgy érezzük — az Országos Mezőgazdasági Könyvtár jelenlegi gyakorlata kötötte meg a szerző kezét, jóllehet, az V. fejezetben (53. p.) maga is elismeri, hogy ez nálunk is egyre elevebben jelentkező kérdés. A módszertani munka tárgyalásánál is sajnálatosan kimaradt ez a terület.

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtárat dicséret illeti a sorozat határozott el-

veken alapuló szerkesztéséért és a gondos kiállításért.

A műszaki termelési könyvtárhálózat módszertani munkájának színvonalemelkedésére hívja fel a figyelmet az a *Jegyzet a nem függetlenített műszaki könyvtárosok könyvtártechnikai minimumvizsgálóhoz*, amelyet a hálózat egyik alközpontja, a KGM műszaki információs és fordító vállalat szakkönyvtára adott ki.

A *Györe Pál* alapos munkáját tükröző jegyzet szigorú logikai rendben tárgyalja azokat a tudnivalókat, amelyek elengedhetetlenek a vállalati műszaki könyvtárak kezeléséhez. Nemcsak a szorosan vett gyarapítási, feldolgozási és olvasószolgálati ismereteket fejti ki, de tárgyalja a legfontosabb dokumentációs alapismerteket, a magyar műszaki könyvtárügy szervezetét és a műszaki könyvtárosi hivatás mibenlétét is.

Az anyagot mindenütt a vállalati műszaki könyvtárak adottságaihoz és lehetőségeihez igazítja. Ezt a szándékot szolgálja a függelékben közölt válogatott jegyzék is, a kohó- és gépipari vonatkozású szakfolyóiratokról.

Az egészében alapos, gondos munkát tükröző és — előnyére — közérthető nyelven megírt jegyzet szerencsésebb címet érdemelt volna. (K—ő)

SCHILLER MAGYARORSZÁGON.
Összeállította *Albert Gábor*, D. *Szemző Piroska* és *Vízkelety András*. A bevezető tanulmányt írta *Turóczi-Trostler József*. Bp., 1959. Országos Széchényi Könyvtár.

Az „Új bibliografiai füzetek” sorozatban *Mickiewicz* és *Mozart* magyar bibliográfiája után, a költő születésének kétszázadik évfordulója alkalmából vastkos kötetben gyűjtötték össze Schiller műveinek magyar fordításait és a Schillerről szóló, Magyarországon megjelent tanulmányokat.

Az első fejezet a magyarul, valamint a Magyarországon más nyelven önálló kötetben megjelent műveket tartalmazza. Ebben a részben csak a gyűjteményes munkák szerepelnek, az egyes — bár ön-

álló kötetben közreadott — drámák vagy prózai alkotások nem. A kötetek leírása után megtaláljuk a róluk szóló ismertetésekét is.

A második fejezetben a Schillerről szóló tanulmányokat gyűjtötték össze, tekintet nélkül arra, hogy ezek önálló műként, összefoglaló irodalomtörténeti munkák részeként, vagy folyóirat-, illetve újság-cikként láttak-e napvilágot. De nem tartalmazza a fejezet az egyes versekről, drámákról, prózai művekről írt tanulmányokat. Következetlenség, hogy *Johannes Scherr* „Világirodalom történeté”-nek magyar átdolgozása esetében a bibliográfia közli a Schillerrel foglalkozó rész pontos lapszámát is, *Wiegler*, *Babits* és *Szerb Antal* világirodalomtörténete esetében azonban nem szerepel a közelebbi megjelölés.

A harmadik fejezet az egyes költemények fordításait sorolja fel, a róluk írt értékelésekkel, kritikákkal, ismertetésekkel együtt. Az antológiákból, évkönyvekből, folyóiratokból, újságokból nagy teljességgel összegyűjtött rendkívül értékes anyag a kötetnek ezt a terjedelmében is legnagyobb fejezetét a leggyakrabban használtta teszi majd.

Ehhez hasonló felépítésű a negyedik, a színműveket tartalmazó fejezet is. A Schiller drámáiról szóló összefoglaló művek, az egyes színdarabok különböző kiadásai és a róluk megjelent tanulmányok mellett képet kapunk a magyarországi előadásokról is.

Az ötödik fejezet a prózai műveket, a hatodik a képzőművészeti alkotásokat, arcképeket és illusztrációkat ismerteti. A nyomtatott művek mellett a kéziratosságról sem feledkeztek meg az összeállítók.

A bibliográfia használatát a költemények német címeinek betűrendes mutatója és névmutató könnyíti meg. Úgy hisszük, hasznos lett volna a magyar címek mutatóját is elkészíteni. A kötethez *Turóczi-Trostler József* írt német nyelvű bevezető tanulmányt Schiller magyarországi hatásáról. (*Pálpölgyi Endre*)

A KINAI NÉPKÖZTÁRSASÁG Felsőoktatásiügyi Minisztériuma katalógust bocsátott ki a Kínában levő külföldi időszak kiadványokról. Címe: A Kínai Népköztársaság 47 felsőoktatási intézményének könyvtárában levő külföldi időszak kiadványok központi katalógusa. (Peking, 1958. 645 lap.) A katalógus összesen 12 044 folyóiratot ölel fel; ezek közül mintegy 1000 folyóirat orosz nyelvű. A katalógus a betűrendben felsorolt folyóiratok mindegyikéről rövid jellemzést ad, feltüntetve a lap időszakosságát, a kiadás helyét, a kiadó nevét, a megjelenés évét, valamint a tároló könyvtár sorszámát. (Szovetszkaja Bibliografija.)

Hozzávetőlegesen 2000 középkori kézirat van a lipcsei egyetemi könyvtár kéziratrárában. Ezeket most katalogizálják újra, hogy pótolják a második világháborúban elpusztult katalógus. A kódexek nagyrészt a XVIII. századi szekularizáció alkalmával kerültek a gyűjteménybe, többségük teológiai tárgyú. Van néhány keleti kéziratuk is. Egy régebbi gyűjtőtől származó nagyobb terjedelmű autográf-gyűjteményt (sajátkezű írás) is őriznek, amelynek anyaga földrajzi egységek szerint van csoportosítva. Ezt a gyűjteményt együtt tartják, mert autográfjára vonatkozó felvilágosítások esetében igen jól tudják használni. (Cs. G. K.)

ESEMÉNYNAPTÁR

1945. ÁPRILIS 4-ÉN A 2. ÉS A 3. UKRÁN HADSEREGCSOPORT CSAPATAI BEFEJEZTÉK MAGYARORSZÁG FELSZABADÍTÁSÁT,

1860. ÁPRILIS 8-ÁN VETETT VÉGET ÉLETÉNEK SZÉCHENYI ISTVÁN.

1930. ÁPRILIS 14-ÉN HALT MEG VLAGYIMIR MAJAKOVSKIJ.

Majakovszkij válogatott versei. Ford. Békés István, stb. Bp. Légrády, 1948. 286 old., —: Válogatott versei. Vál. P. D. Krajevskij. Szerk. Gábor Andor—Kardos László. Bp. Új Magyar Kvk 19'1. 224 old., —: Válogatott művei. Ford. Békés István, Devecseri Gábor, stb. Vál. és szerk. Radó György. Bp. Európa, 1957. 1-4 k., —: Vladimir Iljics Lenin. Ford. Radó György. Bp. MSZMT, 1946. 96. old., —: Neki a tollal. Szatirikus versek. Vál. és Ford: Radó György. Bp. UMK. 1954. 69 old., —: Elbeszélő költemények. Ford. Képes Géza, stb. Bp. UMK. 1953. 274 old., —: Hogyan kell jó verset írni. Ford. Békés István. Bp. Parnasszus, 1947. 96 old., —: Csudajó. Versgyűjtemény. Összeáll. Békés István. Bp. UMK. 1950. 183 old., Erdődi József: —. Szeged, 1948. 10 old. (Tiszatáj füzetek, 21.), P. D. —. Bp. Hungária, 1959. 95 old., Kuczka Péter: —. Bp. Művelt Nép Kvk, 1953. 83 old. (Útmutató előadók számára, 147.), Tanulmányok — —ról. Bp. Művelt Nép Kvk, 1951. 48 old.

1955. ÁPRILIS 18-ÁN HALT MEG ALBERT EINSTEIN.

Albert Einstein: Hogyan látom a világot. Ford. Szécsi Ferenc. Bp. Faust, 1935. 217 old., — —: Hogyan lett a fizika nagyhatalom. Ford. Kiss Kázmér. Bp. Lux [1946] 302 old., — —: A különleges és az általános relativitás elmélete. Ford. Vámos Ferenc. 3. kiad. Bp. Pantheon, 1922. 94 old., Infeld, Leopold: — műve és hatása korunkra. Ford. Megay Tamás és Baternay Béla. Bp. Gondolat, 19'9. 242 old. Köhler Gusztáv: Archimedestől Einsteinig. A modern fizika alapjai. Bp. 1937. 48 old. (Kronos könyvek, 9.) Antal Gábor: Einstein a humanista. Bp. Dante, 1945. 64 old.

1910. ÁPRILIS 21-ÉN HALT MEG MARK TWAIN.

Mark Twain: Az egymilliófontos bankjegy és egyéb írások. Ford. Szász Imre—Szentkuthy Miklós. Bp. Európa, 1957. XX. 506 old. (A világirodalom klasszikusai), — —: Ádám és Éva naplója [Ford. Phaly Tibor] Bp. Európa, 1957. 79 old., — —: Egy jenki Artur király udvarában. Ford. Réz Ádám. Bp. UMK. 1956. 389 old., —: Utirazatok. Ford. Benedek Marcell. Bp. Művelt Nép Kvk. 1955. 491 old. — —: Utazás az egyenlítő körül. Ford. Benedek Marcell. Bp. Művelt Nép Kvk. 1953. 1-2 k., — —: Puddingfejű Wilson. Ford. Réz Ádám. Bp. Szépirodalmi Kvk. 1956. 218 old. (Olcsó könyvtár), —: A lóvátett város. Ford. Szász Imre. Bp. Szépirod. Kvk. 1955. 506 old., — —: Jámor lelkék külföldön. Ford. Benedek Marcell. Bp. Művelt Nép Kvk. 1954. 1-2 k., — —: Tom Sawyer kalandjai. Ford. Koroknay István. Bp. Móra Kvk. 1959. 1-2 k. (Ifjúsági kiskönyvtár), — —: Huckleberry Finn. Ford. Karinthy Frigyes. Bp. Ifj. Kvk. 1954. 309 old., — —: Tom Sawyer mint detektív., —: Tom Sawyer a légihajón. Két kisregény. Ford. Halász Gyula. Bp. Ifj. Kvk. 1956. 263 old. (Ifjúsági kiskönyvtár), — — és Charles Dudley Warner: Az aranykor. Ford. Szinnai Tivadar. Bp. Európa. 1957. 506 old.

Eöbrova, M.: — —. Ford. Trócsányi György. Bp. Művelt Nép Kvk. 1953. 146 old. (A kultúra mesterei). Bibliográfiával.

1870. ÁPRILIS 22-ÉN SZÜLETETT VLAGYIMIR ILJICS LENIN.

1945. ÁPRILIS 22-ÉN HALT MEG KÄTHE KOLLWITZ NÉMET GRAFIKUS- ÉS SZOBRÁSZMŰVÉSZNŐ.

1955. ÁPRILIS 24-ÉN ÉRT VÉGET A BANDUNGI KONFERENCIA.

1885. ÁPRILIS 29-ÉN SZÜLETETT EGON ERWIN KISCH.

Egon Erwin Kisch: Ime Ausztrália. Ford. Ballenegger Henrik. Bp. Szikra, 1948. 264 old., — —: Kalandozások öt világrészben. Ford. Gordon Éva. Bp. Szép irod. Kvk. 1953. 322 old., — — —: Kína titkai. Ford. László Maria. Bp. Szikra, 1949. 200 old., — — —: Csillaglobogós Paradicsom. Ford. Zólyomi Antal. Pozsony, Csehszlovákiai Magyar Kvk. 1953. 322 old., — — —: Mit láttam Mexikóban. Ford. Zólyomi Antal. Bp. UMK. 1956. 245 old., — — —: Pragai Pitaval. Ford. Ember Mária és Finály Olga. Bp. Bibliotheca, 1958. 311 old., — — —: Ugrás a túlsó féltékére. Ford. Gordon Éva. Bp. Szikra, 1956. 207 old. (Érdekes könyvek), — — —: Tisztelettel bemutatja az amerikai mennyországot. Ford. Ballenegger Henrik. Bp. Szikra. 1948. 308 old., — — —: Szenzációk vására. Ford. Zólyomi Antal. Bp. — Bratislava, UMK. — Szlovákiai Szépirod. Kvk. 1956. 245 old.

PÁRT ÉS IRODALOM

LENIN ÉS GORKIJ LEVELEZÉSE

Az első orosz forradalom leverését követő emigráció jócskán kiábrándította az írói látás éleseségével bíráló Gorkijt. Haladó, sőt forradalmi eszmékkal élő és visszaélő nyugateurópai pártemberek körében gyakran szegte kedvét kishitűség, naivság, gyávaság és önteltség. Jellemző, és a következő évtizedek sok tragikus eseményét is magyarázó leírást ad például a német szociáldemokrata vezetőkről. Gorkij ebédre volt hivatalos August Bebelhez. A tágas, kényelmes lakásban minden nagyon szolid és biztonságos volt; az orosz írónak ebben az idilli környezetben két dolog tűnt fel: a kanári kalitkákra aggatott, hímzett terítő és a német vezetők önelégültsége. Az orosz forradalomról és a szociáldemokrata pártról lenézően beszéltek, a magukéről, a német pártról viszont csupa szépet mondtak. „Úgy éreztem — írja Gorkij —: még a székek is örülnek, hogy a vezérek tiszteletreméltó lágy testrésze nehezedik rájuk.” A maró gúny keserűséget takar: az orosz forradalom elbukott és Gorkij támaszt keresne az európai munkásmozgalom hírneves képviselőiben. Nem sokra megy velük; a II. Internacionálé vezető pártja, a német, a semmitmondó frázisoktól és üdvözlések-től eltekintve nem tanúsít sokkal több megértést az orosz tömegek forradalmi harca iránt, mint az a „szocializmussal rokonszenvező” amerikai hölgy, aki kijelentette: Oroszországban „mindig vagy kolera, vagy forradalom van.”

Ilyen előzmények után jut el *Az anya* szerzője Londonba, az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt V. kongresszusára. A kongresszus bolsevik frakciójának vezetője: Lenin adja vissza Gorkij hitét, hivatástudatát és önbizalmát. Plehanovnak is bemutatják, de a nagymúltú ideológus üres szólammal intézi el, unottan néz rá, „ahogyan a munkába belefáradt tanító néz egy újabb tanítványra.” Ez a találkozó is arra jó csak, hogy kontrasztul szolgáljon az igazi, a Leninnel való találkozáshoz. Lenin nem mond udvarias közhelyeket, mintha régi barátok volnának, nyomban *Az anya* hibáiról kezd beszélgetést. Gorkij magyarázná, miért sietett a munkával, de „a kopasz, raccsoló, zömök, kemény ember” nem hagy időt, maga mondja: nagyon jó, hogy sietett, a regényre szükség volt, nagyon időszerű könyv. Több szó alig esett, mégis éltre szóló barátság szövdött köztük. Gorkijt a kongresszusi viták meggyőzték Lenin igazáról, a kongresszuson, s azután is, hosszú éveken át a bolsevik frakciót támogatta, Lenin pedig Gorkijban a nagy proletár író szerette és tisztelte. Az egymáshoz és egymásról írt levelek és cikkek háromszáz oldalas kötetében alig érintik az írói alkotó munka kérdéseit, mégis joggal tekintjük ezt a gyűjteményt a szocialista irodalom egyik legfontosabb dokumentumának. De vajon nem teszi-e vitássá a kötetből adódó általános érvényű gondolatokat és tanulságokat e két férfi: a stratégia és az író nagyon is sok egyéni, személyes vonással árnyalt és színezett barátsága? Ugy véljük nem, hiszen Lenin és Gorkij kapcsolata éppen a hivatалosság rideg, vagy — jó esetben — korrekt szellemét megkerülő közvetlen emberi hangjával válhatott író és irodalom pártirányításának eszményi példájává.

Embert és eszmét élesen különválasztani amúgyis hiábavaló igyekezet. A kettő együtt adja a személyiség pátozát és vonzóerejét. Gorkijt sem csak a lenini gondolat ereje, kérlelhetetlen logikája vonzotta. Az emberrel való találkozás volt élete legnagyobb, újra és újra fogalmazott élménye. Élmény, amely a toll erejével örök emléket állít! Senki sem írt olyan szépen Lenin világtörténelmi küldetéséről, mint Gorkij, s ő az államférfit és a melegszívű, kedves, nagyon eredeti embert egynek látta: „A Szókratészi-koponyájú és mindent látó szemű, tömzsi, izmos Lenin nem egyszer furcsa s kissé komikus pózba vágta magát: fejét hátraszegte és vállára hajította, kezének ujjait valahová a hóna alá, a mellényébe dugta. Volt ebben a testtartásban valami bámulatosan kedves és mulatságos, valami győzelmesen kakaskodó, s az ilyen pillanatban egész valója sugárzott, eme gyarló világ nagy gyermeke volt, remek ember, akinek fel kellett áldoznia önmagát az ellenségességnek és a gyűlöletnek, hogy valóra váljék a szeretet műve.” Mennyi gyöngéd szeretet stentenkedik szemérmesen a képet oly láttatóan élénk villantó leírásban. Gorkij valamennyi levele és cikke ilyen, a fenti sorok az egész kötetet jellemzik. Mégis akadtak Basiliók, akik megpróbálták Lenin és a párt ellen kijátszani Gorkijt. Hiba volt, hogy a hamis beállítás érvélt leleplezése helyett jóideig az igazság feltárását szolgáló dokumentumok mellőzésével kívánták elhallgattatni a hamisítokat. Ezt a hibát korrigálja az SzKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus—Leninizmus Intézet és a

Gorkij Világirodalmi Intézet gondozásában megjelent, s most magyarul is kiadott kötet. (Lenin—Gorkij: Levelek, visszaemlékezések; Európa Könyvkiadó, Bp. 1959.)

A gyűjteményből megismerjük a hangjában baráti, tartalmában és céljaiban mindig elvszerű, nem ritkán éles polémia történetét, amely hosszabb-rövidebb kitérők után, mindig visszasegítette Gorkijt a párt kitűzte, helyes forradalmi útra. Az író nem mindig látott tisztán, gyöngeségek is megkísértették, ellentmondásos érzelmek zavar-
ták a tájékozódásban. Lenin türelemmel és minden gondolatát — bosszúságait is — kimondó őszinteséggel segítette. Nem udvariaskodott, nem keresett finom formulákat, de soha nem felejtette — érveit is ez mozgósította —, hogy Gorkij az egész világ munkásosztályának legyagyobb írója. Lenint minden érdekelte, ami Gorkijnak jó vagy rossz lehet. A londoni kongresszus idején megnézi, hogy az író szállodai ágyában nem nyirkos-e a lepedő. Aggasztja Gorkij betegsége, orvosokhoz, majd a forradalom győzelme után külföldi szanatóriumokba küldi. Október után segíti barátját az orosz és a világirodalom klasszikusainak nagy példányszámú kiadásában és tudósok ügyes-
bajos dolgainak egyengetésében. Sokat tesz Gorkijért, de a legtöbb, amit ad az írónak: zavaros, öngyötrő keresések, vívódások kusza szövedékét feloldó, elegyengető eszméinek tisztaságát.

Joggal kérdi az olvasó: milyen zavarokról, vívódásokról beszélünk, hiszen Gorkij műveiben ilyesminek még nyoma sem található, nagyszerű regények, drámák sora fémjelzi eszméinek, világnézetének példás következetességét, műről-műre gyűrűző belső egységét, fejlődésében is megőrzött azonosságát. Az olvasónak igaza van: Gorkij életművét nem kerítik vargabetűk, emelkedése egyenletes, magasbatoró, s ezért író és utókorra Leninnek is köszönettel tartozik. A stratéga három forradalom útvesztőin segítette át az írot. Elhárította a dekadens istenkeresés és istenépítés misztikus árnyait, megcáfolta a machista idealizmus téveszméit, rávezette Gorkijt a materialista dialektika igazságára. Október után pedig újból és újból megvilágította a párt értel-
miségi politikáját, az ellenforradalom elleni küzdelem elkerülhetetlen következményeit. Lenin igen magasra értékelte Gorkij tehetségét, írói rangját: őt tartotta a proletár művészet legkiválóbb képviselőjének és nagy nyereségnek tekintette az író bekapcsoló-
dását az illegális pártsajtó munkájába. Tőle várta, hogy csak „nyavalygás, renegát-
ság nélküli demokratikus szépirodalmat fog elfogadni.” Cikkeket is kért, de annyi figyelemmel és gondoskodással vette körül Gorkijt, hogy tudtára adta: a mindennél többre becsült pártsajtót támogató cikkekről is lemond, ha ez a munka a legfonto-
sabbat — az írói, alkotást — akadályozza, vagy megnehezíti. Minden gátat elhárítani Gorkij fejlődésének, író-munkájának útjából: ez a cél vezette Lenint vitáikban is.

A polémia különösen élessé vált a polgárháború idején. Az írot a rendkívül rossz pétervári körülmények, járványok, nélkülözések erősen megviselték. 1919 júliusában kétségbeesett levelet írt Leninnek, amelyben közli, hogy megundorodott az élettől s „egyre inkább eltér a véleménye a kommunizmusétól.” A szovjet állam és a párt vezetője, a munkával túlterhelt, beteg Lenin hosszú válaszlévlében elemzi Gorkij észre-
vételeit és következtetéseit. Lenin tudja, hogy Pétervár „a legbetegebb pontok egyike”. A súlyos veszteségek, az inség, az értelmiség vélt és valódi sérelmei ejtik kétségbe barátját, ezért azt tanácsolja: utazzék el Pétervárról, mert ebből a városból a fejlődés, a harc perspektíváit csak olyan ember láthatja világosan, aki politikailag tapasztalt és tájékozott. Gorkijnak, az empiria, a konkrét tapasztalat gyűjtés mesterének a nehéz időkben arra van szüksége, hogy az ország belsejében, egy munkástelepen, vagy falun éljen, ahol közvetlenül feltáru-
l az új élet építésének munkája, s ahol a politika bonyodalmas nehézségei nem szegik kedvét. Lenin különbséget tesz Gorkij nézetei, eszméi és hangulata között. Cáfolja a túlélezett önmarcangolást, azt, hogy az író véleménye eltérne a politika és az ideológia terén. „Csupán arról van szó — írja Lenin —, hogy a hangulata más azoknak, akik aktív politikusok, vagy akik bele-
vetették magukat a legádázabb harcba...” Gorkij egyszer, még az emigrációban, Capri szigetén kedves mosoly kíséretében ezekkel a szavakkal felelt a politikai hibáit bíráló Leninnek: „Tudom, hogy rossz marxista vagyok. No meg mi, művészek, egy kissé valamennyien beszámíthatatlanok vagyunk.” Lenin ezt a tréfás kijelentést nem felejtette el, s ha bírált, mindig szem előtt tartotta az író felfokozott érzékenységét és különös fogékonyságát élmények, hangulatok mély, intenzív átélésére. Elvi enged-
ményt nem tett, de úgy próbált segíteni, hogy a megbírált író minél hamarabb magára találjon, s úgy alakítsa életkörülményeit, hogy az új élmények felrázzák, a tények meggyőzzék és bizalommal, hittel töltsék el.

A mit Gorkij — jócskán túlozva — ösztönösségéről mond, sok mai művészre is érvényes. „En olyan ember vagyok — jellemzi magát az író —, aki az élet jelenségeit nem elméjével fogja fel, hanem érzelmein keresztül, s ez a tulajdonságom örökre megmarad.” E vallomás helyes értelmezése meg sem közelíthető a Gorkij-levellé következő mondatának hangsúlyozása nélkül: „De bennem már ifjúkoromban kialakult a tudata, pontosabban az érzése annak, hogy szerves rokonságban vagyok a munkásosztállyal és mindig, ma is aggodom a sorsáért, — ez az arab aggodalma az oázist éltető homoksvivatagi forrásért.” Csak ennek a töretlen és teljes szolidaritásnak fényénél érthetjük meg Lenin és Gorkij barátságát. Lenin érvei olyan íróra hatottak — és hathattak, — aki szerette és hitte a proletariátus igazságát, forradalmi ügyének értelmét.

Lenin és Gorkij vitáinak alapja: a közvetlen empiria és a jelenségeket általánosító ideológia konfliktusa. Közismert, hogy Gorkij kijárta az élet egyetemét, keresztül-kasul barangolta Oroszországot, sok tájat, várost látott, különböző osztályokhoz, rétegekhez, típusokhoz sorolható emberekkel ismerkedett, az élet sűrűjéből merített formálnivaló anyagot és formáló ihletet. Joggal hitte magát az orosz élet ismerőjének. De az élettapasztalat önmagában, kritikus időkben nem elég távoltartani a kétségek és meghasonlások árnyait. Sőt: a polgárháború korszakában éppen az esetlegességek buktatóit halmozó, távlatokat beszűkítő és elhomályosító tapasztalati anyag sugallhatott zavaros nézeteket.

Lenin úgy vélekedett, hogy az életközelség fontos dolog, az író éltető eleme, de igazán csak akkor hasznosítható, ha a jelenségek sűrű rengetegében szilárd világnézet, céltudatos elme választ el lényeges és lényegtelen, pillanathoz kötött és jövőt vívó mozzanatokot. S hogy ez a nagy írónak sem mindig sikerül: Gorkij nem restelli bevallani. 1933-ban, A. N. Afinogenovnak küldött levelében megírja: „Magamat nagyobb tapasztalatokkal rendelkező embernek tartottam, mint őt, a teoretikust. 17-ben empirizmusom volt az alapja a proletariátus erejével szemben tanúsított szkeptikus magatartásomnak, és amint Ön is tudja, a „teoretikus” erősebb volt az empirikusnál, közelebb állt a történelmi igazsághoz.”

Gorkij, a huszadik század talán legtudatosabb, marxista tudásban és munkásmozgalmi tapasztalatban leggazdagabb írója látta így író és teória, irodalmi alkotás és marxista—leninista tudatosság összefüggését.

D e r s i T a m á s

Új jogi és statisztikai kiadványok

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó a közelmúltban több fontos jogi és statisztikai művet adott ki, mely egyaránt érdekli a szakembereket, a nagyközönséget és a könyvtárakat. Még a kisebb könyvtárakban is gyakran tesznek fel az olvasók olyan kérdéseket a könyvtárosoknak, melyek megválaszolását a kézikönyvek nagyon meggyorsítják, megkönnyítik. *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvét* (536 old. 70 Ft.) az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő főosztálya állította össze. Tartalmazza az 1959. évi IV. törvény szövegét, és az ahhoz fűzött miniszteri indokolást. Fő részei: *Bevezető rendelkezések, Személyek, A tulajdonjog, Kötelmi jog, Öröklési jog, A rendelkezések közötti összefüggésekre jegyzetek* hívják fel a figyelmet.

A termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése következtében nagy jelentősége van *A mezőgazdasági termelőszövetkezetekre vonatkozó jogszabályok összegyűjtésének és kiadásának* (263 old. 25 Ft.) E gyűjtemény az 1958. jan. 1. és 1959. máj. 31. között megjelent hatályos jogszabályokat tartalmazza, mégpedig a törvényerejű rendeletektől a miniszteri utasításokig bezárólag. A gyűjteményben a legfontosabb az 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelet, valamint ennek végrehajtási utasítása, amely a mezőgazdasági termelőszövetkezet alapszabálymintáját tartalmazza.

A felszabadulásunk óta eltelt idő eredményeire hívja fel a figyelmet *A felszabadult Budapest*

tizenöt éve. 1945—1959 című kiadvány (160 old. 21 Ft.). E kötet nemcsak adatokat, táblázatokat közöl, hanem minden kérdéscsoport fejlődését értékeli is, tanulmányseriően összefoglalja. Budapest fejlődésének táblázatait, grafikonjait, összehasonlító táblázatait pár éve rendszeresen megjelenő statisztikai sorozatunknak legújabb kötete, a *Budapest statisztikai zsebkönyve* 1959. c. ízléses, műanyagborítású kis kiadvány tartalmazza, melynek függelékében 1958-as eseménynaptárt, budapesti szoborjegyzéket, a Földre, a Napra, a Holdra, a mesterséges bolygókra vonatkozó fontosabb adatok tárást és más hasznos (matematikai, geometriai, mértéki- és pénznem) táblázatokat találunk (304 old. 20 Ft.). Még fontosabb az egész országra vonatkozó, hasonló szempontok szerint összeállított országos évkönyvünk, a *Magyar statisztikai zsebkönyv* 1959. évi kötete (335 old. 20 Ft.).

Olyan statisztikai könyvünk is jelent meg a közelmúltban, amely az egész világ adataira kiterjed, ez *A világ népessége* c. kötet (371 old. 80 Ft.), melyet *Acsádi György, Klinger András és Szabady Egon* szerkesztett. Ez a mű nemcsak táblázatokat tartalmaz, hanem szöveges összefoglalásokat is, melyek nagyban emelik értékét a nem-szakemberek számára. A kötet az egyes országok szerint közli a legfontosabb népességi adatokat, mégpedig a létszámterületek-, nemek-, korcsoportok-, foglalkozások-, vallás-, nemzetiiség-, nyelv szerinti megoszlást és a legfontosabb népmozgalmi adatokat.

TELEVÍZIO ÉS NÉPMŰVELÉS

A televízió munkája hazánkban is a gyors és széleskörű kibontakozás küszöbére ért. Az újévet több, mint ötvezer előfizetével lépte át, s ez körülbelül negyedmillió nézőt jelent. Január 1-től — bár még szerény keretek között — hetente öt alkalommal sugároz műsort. A közönség fokozódó érdeklődése kísérő fejlődését és egyre inkább felfigyelnek rá a különböző művészeti területek alkotó szakemberei, művészei. Ma már elvéte egy-két elemző sajtókritika is akad, a televízió az élc-rovatokból átkerült a lapok kritikai rovatába. A televízióról szóló eszmefuttatások is elhagyhatják a fikciók és hipotézisek területét, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján vegyék szemügyre a különböző kérdéseket.

A Magyar Televízió a tömegek tájékoztatásának, művelésének és szórakoztatásának új és hatékony eszközeként lépett a színre. Híradóműsorainak frissessége már megmutatta, mit várhat tőle a közönség ezen a téren. Színházi és operaházi közvetítéseivel nemcsak a legeldugottabb falvakba juttatja el a színházi és zenekultúra alkotásait, de fontos „exportőr” is: operaházunkhoz még ma is érkeznek levelek német és csehszlovák televízió-nézőktől a *Carmen* novemberi közvetítése után. Sportműsorok cseréje céljából televízióink már távoli országok televíziós hálózatával is kapcsolatba kerül, s az őszi firenzei futballmérkőzés közvetítése után vajon kell-e magyaroznunk ennek a ténynek a jelentőségét. Drámai műsoraival a televízió azt is bebizonyította, hogy e téren valóban eredeti úton haladhat, hogy a televíziódráma valóban új oltás a drámairodalom eredeti törzsében. A *Hotel Germania*, a *Másnap*, a *Sakknovella*, a *Próbáld meg Daddy* vagy a *Vitézek és hősök* című televízió-játékok a drámai élménynek vitathatatlanul újszerű, szuggesztív kerekeit jelentették.

A Televízió munkatársai több népszerű műsorsorozatot alakítottak ki. A gyermekvilág vagy az ifjúság számára sugárzott műsorok mellett egyre kedveltebbé lesz a *Lányok, asszonyok* című sorozat és a különböző zenei műsorok is.

A Magyar Televízió eddigi működésével a televíziózás fogalmát a „Korunk csodája” mágikus kategóriájából nálunk is a mindennapok növekvő jelentőségű, *gyakorlati* fogalmává változtatta.

A televízió lényegét és jelentőségét sokféleképpen magyarázzák. Sokan — főleg míg új élményt jelent az embereknek — amolyan „házmozsi”-nak, szélesebb értelemben valamiféle háztartási szórakoztató robotgépmek tekintik, amely mindent házhoz szállít. Mások a publicisztika leghatásosabb eszközeit, ismét mások új művészet születését üdvözlölik benne. A kérdés valóban sokfelől megközelíthető, a fenti fogalmazások azonban vagy hamis nézőpontból születtek, vagy egyoldalúak és csak részben tartalmazzák az igazságot.

Mi sem áll távolabb a televízió lényegétől, mint a „házmozsi” szerepe. Hiszen játékfilmeket csak szükségből tűz műsorára, képdimenziói nem, vagy alig alkalmasak mozifilmek erőnyeinek érvényesítésére. Művészeti ismérvei, lehetőségei merőben mások, mint a filmé. (Ne tévesszen meg senkit, hogy a kifejezési eszközök és módszerek tekintetében sok hasonló, sőt azonos elemmel rendelkeznek.) És bár a televízió egyik főfeladatának tekinti, hogy szabadidejük jobb, igényesebb eltöltéséhez segítse az embereket, hogy kikapcsolódást nyújtson munka után, nem tekinthető házi-Wurlitzernek, amely gombnyomásra kiszolgál bármiféle igényt.

A televízió jelentőségét mindenekelőtt az határozza meg, hogy minden másnál sokoldalúbb és szélesebb kapcsolatot teremt az emberek és a hétköznapi gyakorlati eseményei között, másfelől a tömegek és a művészetek között. A televízió a *tájékoztató és a népművelés* új, forradalmi eszköze. Ezentúl fontos szerepet kap a népek közötti kulturális kapcsolatok kereteként is, főleg a zene és a sport területén. Lehetőségeivel kiegészíti, munkájával megsokszorozza a hírközlés és népművelés hagyományos fórumainak tevékenységét és hatékonyságát. Általános jelentősége mindenekelőtt ebből a szempontból mérhető fel.

Munkájának dimenziói érdekes ellentéteket tartalmaznak: egyszerre milliók nézik műsorait, publicitásának szélességét illetően tehát legfeljebb csak a rádió állítható melléje. Ugyanakkor mindig a legkisebb közösséghez, a családhoz szól, sőt ezen belül is az egyedi emberhez. Hatóköreinek szélessége meghatározza munkájának társadalmi, politikai felelősségét, műsorainak *tartalmát*, közönségének atomizáltsága, a családi otthonok keretei pedig *hangját*, formáját, stílusát.

A televízió a munka tartalmi és formai sokoldalúságát, műsorai mennyiségét és közönsége számát tekintve sem a színházhoz, sem a filmhez, vagy a művészet

bármely más ágához nem hasonlítható. Jellemzői között fontos helyet foglal el inspiratív képessége is, az emberek érdeklődésének felkeltése különböző dolgok iránt. A televízióműsorok több művészeti ágat fognak át, az irodalom (főleg a dráma-irodalom) mellett a zene, a filmművészet és képzőművészet is szerepet kap a televízió műsorai között. És a televízióműsorok nemcsak helyhez kötik az embert, nemcsak visszatartják a megszokott művelődési vagy szórakozási kereteiktől, de kedvet is adnak színházak, képtárak, hangversenyek, múzeumok látogatásához.

Fontos ezt hangsúlyozni, mert a televízió útnakindulása idején különböző aggodalmak szegődnek nyomába. Az aggodalmak egy része „teoretikus” aggodalom. „A televízió helyzeténél fogva ilyen és ilyen borsot törhet a hagyományos művészetek orra alá” — magyarázzák az aggodalmasok.

Hasonló aggodalom fogadta annak idején a film és a rádió színrelépését is. A tartózkodás másik csoportját bizonyos külföldi tapasztalatok elemzésnélküli, automatikus általánosítása hozza létre. Mindkét fajta aggodalomnak azonos a tartalma: a televíziót mumusként tüntetik fel, amelynek pusztja léte is nagy veszélyeket rejt magában, főleg a színházkultúra és a könyvkultúra (az olvasás) számára. Ezeknek az aggodalmaknak egyetlen alapja, hogy a televízió színrelépésének első időszakában (míg a közönség „mészeheteit” éli vevőkészülékével) a könyv, színház, mozi elé kerülhet rövid időre a közönség érdeklődésében. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a példák, szocialista országokban merőben más képet mutatnak a televízió kibontakozásának

időszakában is, mint egyes tőkés országokban. Ma már nyugaton is más problémák jelentkeznek televízió és színház, televízió és film kölcsönhatásaként. A rivalizáció lassan ott is lekerül a napi-rendről. Erről az alábbiakban bővebben is szólunk.

A televízió keresi kifejezési formáit, művészetének törvényszerűségeit. Egyfelől *eredeti* kereteket igyekszik kialakítani, céljai leghatékonyabb szolgálataira. Ugyanakkor közvetítőeszközként is felkínálja kereteit a színházi kultúra, a zeneművészet, képzőművészet alkotói és alkotásai számára. Sokoldalú, lehetősége sokirányú feladatot ruház rá, munkája bonyolult összefüggéseket és kölcsönhatásokat teremt a művészeti élet egyéb formáival. Szocialista társadalomban azonban ezek az összefüggések és kölcsönhatások sohasem kaphatnak negatív vonatkozást, mert azonos célokat követ, azonos érdekek alapján működik minden kulturális, művészeti intézmény: a tömegek életének tartalmasabbá tétele, s művelésének emelése érdekében.

*

Közel két esztendővel ezelőtt *Könyvkultúra és televízió* címmel e folyóirat aggodalmaskodó eszmefuttatást közölt e sorok írójától. A fikciósülte aggodalmakat azonban a gyakorlati tapasztalatok mindig szertefoszlatták. A továbbiakban egyrészt televízióknak művészeti műsorainak eddigi tapasztalatai alapján, másrészt kipillantva a nagyvilág televízióinak gyakorlatára, szemügyre vesszük: mi várható a televíziótól a jövőben művészeti műsorok terén?...

(Folytatjuk)

S z ü c s A n d o r

VÁSÁROLJUNK-E OLCÓS, FÜZÖTT MÉSÉSKÖNYVET?

Helyes és szükséges-e, hogy könyvtáraink kétforintos, füzött meséskönyveket vásároljanak? A legtöbb könyvtáros erre nem-mel válaszol. Mégis a Könyvtárellátó 11-es jegyzékén Dégh Linda: „A bolond meg a tűzszerszám” című 2 forintos könyvecskéjéből (Móra kiadó, Kispajtások mesekönyve-sorozat) tanácsi könyvtáraink 176 darabot vásároltak. Ezt azért is indokolatlannak tartjuk, mert a Kispajtások mesekönyve-sorozatban megjelenő füzeteket a Könyvtárellátó kolligátumként, kötve is kiadja.

Az egyes megyék vásárlása erősen eltérő:

Baranya megye:	4 példány
Bács megye:	—
Békés megye:	7 példány
Borsod megye:	16 példány
Csongrád megye:	30 példány

Fejér megye:	—
Győr megye:	4 példány
Hajdú megye:	3 példány
Heves megye:	5 példány
Komárom megye:	—
Nógrád megye:	41 példány
Pest megye:	11 példány
Somogy megye:	3 példány
Szabolcs megye:	24 példány
Szolnok megye:	15 példány
Tolna megye:	6 példány
Vas megye:	6 példány
Veszprém megye:	—
Zala megye:	—

Nógrád megyében a füzeteket megérkezésük után a könyvkötészet azonnal beköti. Így még kb. 14—16 forintot rájuk költenek. Nem volna helyes ebből az összegből egy, nagyobb meséskönyvet vásárolni? Ebben az esetben nem kell a könyvkötészet amúgyis kicsi teljesítőképességét ilyen célra igénybevenni.

(T. Á.)

Tróái arcképek

HERNÁDI GYÖRGY

(1899—1958)

Előttem fekszik Hernádi György posthumus verskötete, „Földem, sorsom”, az a válogatás, amelyet a Szépirodalmi Kiadó egy évvel a költő halála után adott ki. A lapokról az élet forró lírája csap felém, egy életé, amely megszűnéséig árasztotta rám melegét.

1923 őszén ismerkedtem meg Hernádi (akkor még Hercz) Györggyel, az Osztrák Kommunista Párt központi székházában, a bécsi Alserstrasse 69 szám alatt. Rövidesen barátom lett — egy életre. A külföldre szakadt kommunisták hányatott sorsa elválaszthatott bennünket néha évekre is, de mindig újból egymásra találtunk s harcostársak maradtunk. Hernádi tavaly előtt bekövetkezett korai haláláig. Együtt agitáltunk Bécsben, együtt rendeztünk újságírósztrájkot, az elsőt osztrák földön, 1928-ban s ennek következtében együtt is veszítettük el az állásunkat...

Abban az időben Hercz György ezen a néven már ismert költő volt. 1921-ben Berlinben megjelent *Versék* című kötete után 1923-ban is kiadott Bécsben egy válogatást azokból a verseiből, amelyek

Kassák Lajos *Ma* című folyóiratában jelentek meg. Ifjonti hév, forradalmi tartalom, formabontó kísérletek jellemezték ezeket az írásokat, amelyek nagyrészt a Bécs melletti Grinzing emigráns-barakjában keletkeztek.

1931-ben én Berlinbe, barátom Párizsba menekült a fasizmus egyre erősödő szorítása elől. Mindketten úzött vadak voltunk. Hercz György ezt így fejezte ki:

*Hová menjek? A tenger idegen és az ismeretlen bujdosónak
Nem válaszolnak titokzatos mélységei...
Könnyebb a vadnak, ki bizalmasan érzi
bozótok sűrűjét
Fürge lábai és kényes szimatja érlelik a
reményt,*

*De én érzem, vadászok közt élek, bekerítve, védtelenül
Es sohasem tudom, mikor villan a kés,
Vagy lövik belém a gyilkos golyót.*

A vadászok mindjobban bekerítettek bennünket.

1933. január harmincadikán Hitler hatalomra került Berlinben, engem kitusítottak Németországból s jobb híján visszatértem Bécsbe. Hercz Györgyöt Magyarországra húzta a szíve, hazament harcolni a Horthy-fasizmus ellen. Tudta, hogy ott nem lesz hazája, hiszen a magyar föld akkor a nagybirtok és a bankok szövetségének hálójában vergődött. *Nincs visszaút, mélyül az árok,
Leszakad az utolsó harang.*

*Néma tornyok fölött csak emlékeket
zörget a szél,*

Aztán ránk száll a köd.

*Züllött kocsisával gazdtalan mezőkön
Céltalanul bolyong a szekér.*

De azért felveszi a harcot, nyomorúságos körülmények között; éhezve-fázva. Nagyszerű, kisportolt fizikuma menti meg, teniszezni, koresolyázni, úszni, cvezni tanítja a polgári csemetéket, közben gyűlésekre jár, röplapokat osztogat, forradalmi felhívásokat ír. 1938-ban jelenik meg *Idegenből-idegenbe* című verskötete. Mind' tisztábban, kristályosabban, az expresszionizmus sallangjaitól megszabadultan tör elő a költőből a mondanivaló:

*Csak a mi asszonyaink nem akarnak már
szülni
Kövel és betonnal kirakott tanyáinkon.*

A gyermekek számára nincs eled! és lakás,
Törvények és fegyverek védik előlünk
Az emberiség terített asztalát.
Furfaños eszmék száraz kenyerét tart-
juk kezünkben
És felsír bennünk a meleg húsok, a friss
gyümölcsök emléke.

Ismét Bécsbe sodródik, de Hitler be-
vonul Ausztriába s minden perc börtönt,
megkínzást, halált jelenthet a bűdosó
számára. Engem már az Anschluss tizen-
egyedik napján bebörtönöznek, Hercz
György bujkál, lemerül az illegitimitásba,
majd újból Magyarországra menekül,
először szülővárosába, Székesfehérvárra,
később Budapestre. Itt éri a Szálasi-ura-
lom s Dachaubra, majd Buchenwaldba
hurcolják. A haláltáborra emlékezik egy
későbbi verse:

Fánkról, szilvágombócokról és külön-
böző rétesekről álmodoztunk,
Valaki a tejszinhabos tortákat is meg-
említette.
De a józanabbak köztünk gúnyosan vi-
gyorogtak
Es az éhség trombitált a gyomruk-
ban...

Teltek a napok, néha az élő csontvázak
közül valaki felemelkedett,
Káromkodott, aztán elsírta magát,
Kivitték és agyonverték...

Szándékosan idézem a költő ez időben
írt versei közül ezt a legdisztelenebbet.
Ugy érezte, hogy az emberi megalázta-
tás e legmélyebb fokáról, a nélkülözés és
szenvedés piszkos pokláról nemcsak rím-
ben — amelyet különben is alig használ
— de még ritmusban, hasonlattal, pátosz-
szal is ízléstelenség lenne megemlékezni.
A próza száraz és penészes kenyerét veti
oda Phóbus Apolló oltárára, ezzel áldoz
a meggyilkoltak emlékének. Hiszen a
város is, amelybe hazaérkezett, romok-
ban hevert s az utcákon még temetetlen
hullákat látott.

Zörgő csontjaimat áztatom a napsugár-
ban,
Körülöttem megcsonkított hullák...
A gáz, a tűz elvonult felőlünk
De örökségünk egy megbénult világ.
Sehol egy gyerek, sehol egy nevető arc.
Aki bízik még a holnap emberében,
Betakarja sebeit és szégyelli magát.

De a betakart sebek lassan mégis
gyógyulnak. A költő ifjú felesége
életben maradt és életben maradt a meg-
kínzott véresre marcangolt haza. Már

építi sok fúrge kéz a házakat, a gyárat.
A kirabolt gazdaságokban még ásóval,
kapával, pusztá kézzel túrja a földet a
gazda és a családja, de a szabadság
nemtóje karddal, fáklyával, koszorúsán
repül a megmentett ország fölött. S már
eled a költő reménye:

Lesz lakásunk, lesz kenyerünk, borunk.
Asszonyaink kigömbölyödnek,
Akár a nyári gyümölcsök
És mire megszületik a gyermek,
Békébe borulnak a szívek
És az élet sokféle kis medrében
találkoznak újra a dolgok és gondolatok.

A gyermek, a költő első gyermeke meg-
születik, otthona is van, de gondtalanság-
ról, békés megnyugvásról egyelőre szó
sem lehet. A harc csak most kezdődik,
ezúttal a szocializmus építéséért. S a
költő, akit most Hernádi Györgynek hív-
nak, szívvel-lélekkel beleveti magát ebbe
a harcba. Síkraszáll az új technikaért,
szerkeszti az *Újítók Lapját*, közéleti sze-
repet vállal s igaz haraggal fordul
szembe azokkal, akik a fától nem látják
az erdőt, az ifjú demokrácia botlásait
káromolják, de süketek és vakok még a
szembeszökő, fülükbe harsogó sikerekkel
szemben is.

Gyáva, pimasz ember, ki pár csirkefogó
miatt
Legszentebb eszméinket megtagadja.
Mi népeket formálunk és történelmet
alakítunk,

Ő pedig irigy és finnyás szívével
Csak a sáros csizmákat látja soraink közt.

Aztán jött az ellenforradalom, amikor
ezek a „gyáva és pimasz emberek” nem
maradtak meg a gyalázkodásnál, hanem
kezet emeltek a nép uralma ellen.

... a keserűség óraiban
Még mélyebbre húzom fejembe a
kalapom.
Így megyek tovább a viharban, előre az
úton
Melyet az értelem épít

— vallja Hernádi György, aki egy pilla-
natig sem ingadozott, akit több évtizedes
bűdosás közben ideig-óráig elcsüggesz-
tett ugyan a Rossz diadalma, de mindig
tudta, hova tartozik. Huszonnégy éves
korában örömkönyveket láttam a szemé-
ben, ha a mozgalom sikereiről érkeztek
hírek, s az ötvenkilenc éves költő szemé-
ben a harag villáma szikrázott, ha elv-
telenséget olvasott le egy volt bajtársa
arcáról. Elet és mű ritkán zárkózott
olyan szorosra össze, mint nála.

Frank László

(1860—1904)

Csehovnak nem kellett olyan értetlenséggel megküzdenie, mint a legnagyobbak közül is sokaknak. Orvostanhallgató még, amikor első humoreszkjei megjelennek, Antosa Csehonté álnéven, s ezek a jelentéktelen, igénytelen, de tehetségéről tanúszkodó karcolatok máris sikert aratnak. Dimitrij Vasziljevics Grigorics, a kor népszerű, de azóta elfelejtett regényírója lelkes levélben üdvözlö: „Őn, Uram, egészen rendkívüli tehetséggel rendelkezik, amelynek meggyőződésem szerint a legnagyobb feladatoktól sem kell visszariadnia. Siralmas lenne, ha így folytatva, erőit továbbra is csak irodalmi apróságokban fecserélné el.” Csehov meghatva válaszol: „Jóságos, forrón szeretett jó hírnököm, az ön levele villámcsapásként ér. Majdnem elsírtam magam, annyira felzaklatott, és most érzem, milyen mély nyomokat hagyott lelkemben.” Voltaképpen innen számíthatjuk a sikert, a beérkezést; mert hamarosan Tolstoj is úgy üdvözlö, mint a legtehetségesebb fiatait, bár sajnálja, hogy nincsenek olyan „konkrét” társadalmi elképzelései, nincs olyan filozófia világképe, mint neki. Gorkij már mesterének tekinti, hozzá küldi el írásait, s boldogan veszi tudomásul, hogy Csehov barátjának fogadta. Egy évvel halála után így emlékezik: „Jó gondolni rá. Ilyenkor életünkbe nyomban visszatér a bizakodás, újra világos értelemmel telik meg...”

Csehov még életében elindult világhódító útjára; otthon úgy ünnepelték, mint azt az író, aki hidat alkot Tolstoj és Gorkij közt. Külföldön az orosz világ lírai énekesét, a modern dráma megújítóját, a novellaforma tökéletes művészt becsülték benne, s alig van nagy írója a huszadik századnak, aki ne írta róla szeretettel és megbecsüléssel. Thomas Mann azt vallotta: „Elbűvölt a költészete. Iróniája a hírnévvel szemben, kételkedése munkája értelmében és értékében, s az, hogy nem hitt saját nagyságában — mindebben oly sok csöndes és szerény nagyság van.” Katherine Mansfield azt írta magáról, hogy legfőbb célja: angol Csehovvá válni; de hát ezt úgysem érhetem el... — tette hozzá maga is kételkedően.

Életműve és gondolatai nálunk is diadalútát jártak. Már a századfordulón fordítani kezdik műveit. Ady Csehovot és Gorkij példáját mutatja fel a fiatal Tömörkénynek. Kosztolányi azzal hódol, hogy lefordítja a *Három nővért*, s

impresszionisztikus modorban ezt írja róla: „Karcolatait, rajzait, melyek annak idején élclapokban jelentek meg, olyan áhítattal olvassák, mint az imádságot... A fájdalom és részvét remekművei ezek. Némelyik egy violára hasonlít, egy lankadt violára, melyre valaki gyászfátyolt dobott. Tiszta érzelmesség van bennük, humor.” Tóth Árpád — az a művészünk, kinek lelke leginkább rokon Csehovéval — legtökéletesebb színművét, a *Cseresznyés kert*et írja magyarra. S mintha kettejük bánata és reményesége csendülne fel a dráma legszebb monológjában: „Ha csakugyan a jelen igazi és eleven életét akarjuk élni, akkor először le kell zárunk, jóvá kell tennünk a múltat... le kell vezetelnünk... és ezt csak kemény szenvedéssel, fáradhatatlan, megfeszített munkával érhetjük el.”

Mert Csehov, a megfoghatatlan bánatok, a tárgyaltan szorongások, az árnyalatlannál is finomabb árnyalatok költője, a látszólag történesnélküli drámák és elbeszélések művésze mégis csak hitt az írás társadalomalakító erejében. S ha kételkedett magában, éppen azért tette, hogy még tisztábbá, még erőteljesebbé csiszolja újabb munkáit. Kereken hat-száz novella vall bizakodásairól s csüggedéseiről, derűlátó fellobbanásairól, pesszimista keserűségéről, s arról az ars poeticáról, amelyet élete vége felé így fogalmazott meg: „A fődolog az élet megváltoztatása: minden egyéb haszontalan.” Volt, amikor hitt ennek lehetőségében, még társadalmi akciót is vállalt: kórházat alapított a faluban, ahol élt, s mert orvos is volt, kezelte a beteg muzsikokat, lemondott akadémiai tagságáról, mert Gorkijt forradalmi tevékenységéért kizárta soraiból az orosz cári akadémia; s volt, amikor fáradtan, betegen, kiábrándultan csak a szenvedésről énekelt, a reménytelenné váló mindennapokról, az eltört gyertya-sorsú emberekről, az elmaradt orosz világról. De nem tudnók kettéválaszani írásait derűlátó s pesszimista elbeszélésekre: minden sorában a humanista meggyőződés él, az kapcsolja szerves, szétbontathatlan egészé az életművet, az emeli a legnagyobb oroszok, s nyugatiak oeuvre-je mellé. „Vajon nem vezetem félre az olvasót — kérdezi egyszer, egy „meddő órán”, ahogy Tóth Árpád nevezte a csüggedés műló, s mégis mindig visszatérő, megint elmúló, agresszív támadását —, hiszen a legfontosabb kérdésekre nem tudok válaszolni!” Pedig egész élete erre a kérdésre válaszolt, a múlt század nagy oroszainak örök kérdőjelére: hogyan kell emberhez méltó módon élni. Egyénisége és műve egyaránt ezt az erőt sugározza, a kutatás, a meggyőzés, a fájdalom és a hit összefonódó

Csodáját, ezért érezhette Gorkij: „Azt hiszem, Anton Pavlovics jelenlétében minden ember, önkéntelenül is arra vágyott, hogy egyszerűbb, igazabb legyen, hű önmagához.” S ha ezt sugározta élete, lénye, ezt érezzük műveiből is. A *Szahalin*ből, amely a világirodalom nagy „szociográfiai” remekművei közé tartozik, s ahonnan ugyanolyan fájdalmas sikoly hangzik fel, ugyanolyan *de profundis* kiáltás, mint Dosztojevskij halottasházából; a hatszáz elbeszélésből, amelyeket hihetetlen termékenységgel és műgonddal vetett papírra, mert érezte magában a fenyegető betegséget, a tüdővérszt, s csak huszonöt év adatott számára, hogy *exegi monumentum*-ját megalkossa; a drámákból, amelyeknek halk lírája, finom humora, lassú tempója s néha felvillanó nagy gesztusai forradalmasították az új színházat; s leveleiből is, őszinte vallomásaiból, amelyekre mégis olyannyira a szemérmések, tartózkodók, iróniába burkolózók — főként élete vége felé —, hogy csak fátylakon keresztül láthatjuk meg szenvedő és mosolygó arcát.

A Ványa bácsi, a Sirály, A csinovnyik halála, A hatos számú kórterem, A sztyepp, a Rotschild hegedűje remekíróját már több mint ötven éve ismerik nálunk. Szóltunk már róla, hogy legnagyobbjaink milyen lelkesen említették példamutató nevét. De nemcsak az írókra hatott: a magyar olvasókra is. Elbeszéléseinek magyar bibliográfiája, a köteteké s a hírlapi közléseké, egész könyvet töltene meg, s kultúrtörténetileg is érdekes böngészni való lenne. A nagy kiadók többé-kevésbé díszesebb kiadásai mellett a *Népszavának* is népszerű szerzője volt, — számtalan apró füzet tanúskodik róla, hogy művének gyöngyei sokakhoz eljutottak.

Az *Európa* nagyon jól tette, hogy életművének legértékesebb részét most, születésének századik évfordulójára díszkiadásban jelentette meg. Az olvasóközönség differenciáltságának, a könyvkiadás sokoldalú szempontjainak tisztelete hívta életre ezt a négykötetes, hatalmas gyűjteményt, a Shakespeare-színművek párját. Csehov akkor éri el igazán célját, ha népszerű kiadványok és ilyen díszes gyűjtemények egyszerre hirdetik igazát.

A régi fordítások közül a legjobbak, s az új fordítók közül a legerdemesebbek munkái szerepelnek a négy kötetben; Csehov magyar átültetőinek névsora: Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Gábor Andor, Hontí Rezső, Lányi Sarolta, Makai Imre, Rab Zsuzsa, Sík Endre,

Wessely László, Szöllősy Klári, Devecseriné Guthi Erzsébet, Görög Imre, Szabó Endre, Sárváry Elek; az utószót Kardos László írta.

Csehovnak minden fontos műve helyet kapott a négy vaskos kötetben. A drámák, az elbeszélések, a *Szahalin*, a cikkek mellett külön öröm a levél-gyűjtemény, melynek csupán Gorkijhoz intézett része volt ismeretes a szélesebb közönség előtt; éppen ezért kár, hogy egyik fontos idevonatkozó levél kimaradt. (Ezeket a korábban megjelent, *Csehov és Gorkij* című kiadványból ismerjük). De ne legyen ünneprontás ez az egyetlen bíráló megjegyzés: a gyűjtemény összeállítási szempontjai, a kötetek kivitele egyaránt méltóképpen szolgálja a százéves Csehov magyarországi kultuszát.

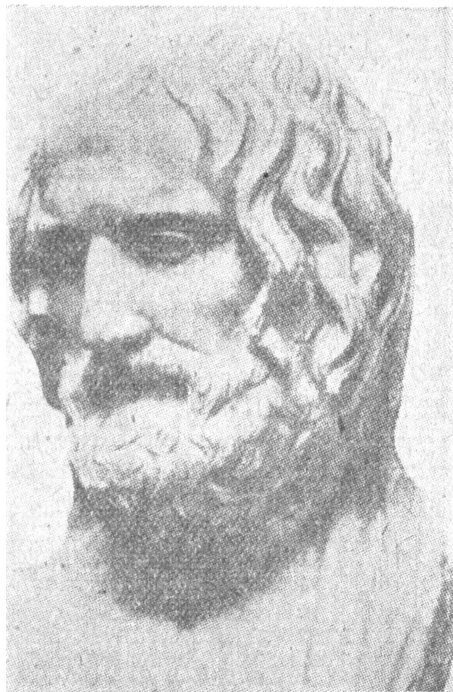
Réz Pál

★

EURIPIDÉS

(i. e. 480—406)

Euripidés a „legtragikusabb görög költő”, Aristotelés megállapítása szerint. Nem az ő életműve a legnagyobb — 92 drámát írt, míg Sophoklésnek 123-at tulajdonít a hagyomány —,

mégis őt ismerjük a legjobban a görög tragédiáirók közül, ugyanis 19 egész drámája és több töredéke maradt fenn; csupán születésének évszámát tekintve a legfiatalabb a nagy tragikus triászban, valójában kortársa volt Sophoklésnek, vele egy időben működött és előbb halt meg, mégis őt tartjuk a legifjábbnak, hozzánk legközelebb állónak. Bizonyára azért, mert csakugyan így van: Euripidés munkáságában jutott el a görög dráma addig a kiteljesedésig, ahonnan azután ihletőként ragyoghatta be két és fél évezred irodalmát és művészetét.

Talán nem anakronizmus, ha Euripidés műveiről szólván, a „modern” jelzőt használjuk, s ugyanilyen joggal használhatjuk a „realista” kifejezést is. Euripidés az első görög tragikus, aki nem természetfölötti alakokat, isteneket és eszményített félisteneket, hősöket mutat be, hanem magunkhoz hasonló, emberi természetű lényeket, s ezeknek életét nem mesés távlatba, hanem szinte a maga korának társadalmi viszonyai közé helyezi. S ez a kor, melyben Euripidés élt, az athéni demokrácia virágkora, már kezdte kiélezni az ellentmondásokat, melyek a városállamok rendszerének bomlását idézték elő; virágzott a politikai és az irodalmi élet, a művészet és a filozófia, a vitákban azonban gyakran húzták a haladás hívei a rövidet, s míg a vígjátékíró Aristophanes nemcsak a korabeli társadalom fonákságait csúfolta ki, hanem a tragédiában újítóként föllépő Euripidést is, már nincs mesze az a kor, mikor Euripidés nagy barátjának, az igazság-keresők örök példaképének, Sókratésnek ki kell innia a méregpoharat.

Amit Euripidés életéről tudunk, az a kelletténél több, s ugyanakkor a kelletténél kevesebb. Túlságosan sok a rosszindulatú pletyka, amit ellenfelei följegyeztek róla, és túlságosan kevés a hiteles adat. Alighanem i. e. 480-ban született, a hagyomány szerint a salamiszi győzelem napján, Salamis szigetén, közrendű, de eléggé jómódú családból. Gondos nevelésben részesült, állítólag festeni is tanult, s igen sokat foglalkozott a filozófiával, de egyik filozófusnak sem vált föltétlen hívévé. Nem vett részt a politikai életben, de a színpaddal munkája során kapcsolatban állott; egy színész lányát vette feleségül, három gyermeke közül az egyik kereskedő lett, a másik színész, a harmadik apja nevével együtt a tragédiáirói hajlamot is örökölte. Csaknem egész életét Attikában, Athénben és salamiszi birtokán töltötte; csupán öreg korában költözött Makedóniába, Archaos makedón király pellaui udvarába. Itt is halt meg, 406 tavaszán.

Viszavonult életet élt, de munkássága a kor szellemi áramlatainak jellegzetes jegyeit viseli magán. Ez a kor, ha az egyes ember szempontjából nézzük, az egyéniség kifejlődésének, a megszentelt hagyományok bíráló vizsgálatának kora; Euripidés az ember sorsának, cselekvésének belső rugóit keresi, nem nyugszik bele a természetfölötti erők irányító szerepébe. Tragédiái lélektani drámák, s ezáltal válnak a modern dráma, sőt, a modern regény előfutáiraivá; hősei akár csak később Shakespeare figurái, az érzések és szenvedélyek monumentális képviselői, s saját maguk által sem helyeselt, szenvedély-irányította cselekedeteikkel idézik elő bukásukat. Az író a mítoszok világába nyúl témáért, mint valamennyi elődje, a mítikus keret azonban soha nem válik bilincssé; szabadon dolgozza fel a jól ismert meséket, tetszés szerint változtat rajtuk, mindig a szereplők jelleme a kiindulópont, az határozza meg a drámai fejleményeket. Műveiben szükségképpen szerepelnek az istenek, de fellépésük nincs döntő befolyással a cselekményre. Euripidés nem hisz a görög mondavilág emberi tulajdonságokkal felruházott, gyakran bűnös, kicsapongó és gonosz isteneiben, s kétségeit gyakran hőiseibe is átplántálja. „Roszszat cselekvő istenek — nem istenek” — állapítja meg egyik töredékében, s bár látszólag tiszteletben tartja az uralkodó államvallást, egy alkalmat sem mulaszt el arra, hogy a köztudatban élő „isteni gaztetteket” a maguk visszataszító mivoltában mutassa be. Így pl. a trójai monda körben, mikor Orestés Apollón isten parancsára öli meg anyját, hogy ezzel apja meggyilkolásáért bosszút álljon — vagy Hippolytos és Phaedra tragédiájában, mikor a hiúságában megsértett Aphrodité istennő bosszúvágyból olt szerelmet a királyné szívébe tulajdon mostohafia iránt, s a szerencsétlen aszszonyt is feláldozza, hogy az erényes Hippolytost romlásba dönthesse. Szinte két síkon, a mítikus hit és a józan kétkedés síkján mozog egyszerre a cselekmény az *Ión* c. drámában; Apollón, az erőszakos csabító, meg sem mer jelenni a színen, ahol cselekedetének következményeit el kell igazítania, ugyanakkor azonban maga Apollón papja is kételkedik saját mítikus eredetében, föltételezve, hogy a hajadon lányok szívesen hártják valamelyik istenre tulajdon ballépésüket.

Euripidés a józan ész nevében kétkedik a mítikus világ valódiságában, de ugyanakkor a tiszta erkölcs nevében is. Erkölcs-telen istenek nem kívánhatnak az emberektől erényes életet, — az író nem állít-

hatja az erőszak, a vérbosszú, kegyetlenség, fajtalanság uralmát korának athéni polgárai elé példakép gyanánt. Nemcsak az egyéni, hanem az államéletben sem. Euripidés lelkes athéni hazafi, s a peloponnészi háború idején írt műveiben dicsőíti az athéni kultúra, erkölcs és jogrend felsőbbrendűségét a spártaiakkal, meg a thébaibeliekkel szemben, pl. a *Héraklidákban*, az *Andromachében* vagy az *Oltalomkeresőkben*; mikor azonban Athén hódító hadjáratot indít Szicília ellen, a költő a *Trójai nőkről* írt tragédiájában elítéli az igazságtalan, támadó háborúkat, s a hazájukat védő hősök pártjára áll.

Talán azért a legtragikusabb költő, mert megrendítően nagyszerű jellemábrázoló. Nem indítana meg bennünket hőseinek sorsa, ha csupán a vak végzet irányítaná őket, ha nem látnók a lelki folyamatot, mely a tragikus következményekhez vezet, ha nem találók meg visszataszító jellemű hőseiben is egy kicsit saját magunkat. Nőgyűlölőnek csúfolták kortársai, pedig ő az első, aki a női lélek bemutatására vállalkozott, ő vitte be a szerelem és a házasság problematikáját a görög irodalomba, s egy elődje vagy kortársa sem ismerte úgy a női jellemet, mint ő. A nőalakok egész skáláját sorakoztatta fel, a házasságtörőtől a gyermekgyilkosig, a férjéért vértanúságot vállaló feleségtől a gyermekei halálát végigkínáló anyáig. S míg a kínok kínját átélő Hekabé mély részvétünket, a férje helyett halálba siető Alkésztis, a hazájáért halni vágyó Íphigenia, a férjét a halálba követő Euadné bámulatunkat váltja ki, nem kevésbé meggyőző az örök feleség és anya, Andromaché alakja sem, ki Hektórjának és kisfiának elsíratása után kényszerből bár, de szerelmes felesége lesz fia gyilkosának, Pirrhosnak, s szerető anyja tőle született fiának, Molossosnak is; elnéző mosollyal kísérik az örök szépasszonyt, Helenát, ki szépségének és hódító erejének tudatában átvészeli minden vihart, s végül a csillagok közé emelkedik, s borzalommal, de szinte rokonszenvvel figyeljük a sértettségében pusztító szenvedély megtestesítőjét és egyúttal áldozatát: Médeiót. A gyermekgyilkos anya lélektani drámájának kidolgozása és hihetővé tétele, a bosszúálló Médea erkölcsi felsőbbbsége képmutató, karrierista férjével szemben — Euripidés legnagyobb írói eredményei közé tartozik.

A fennmaradt 19 dráma közül 18 tragédia, s csak egy szatírijáték; a tragé-

diák harmadrésze azonban szerencsés kiemenetelű, s ezáltal a tragikus trilogia lezárására alkalmas. De Euripidés egyébként sem ragaszkodott a hármas egység hagyományos formájához; inkább arra törekedett, hogy mindegyik drámája önmagában is megálló egész alkosson. Ezért mindegyiket prologgal kezdi, melyben egy isten vagy ember ismerteti az előzményeket s jelzi a várható eseményeket; gyakran zárja le a drámát epilógussal, mely a szereplők további sorsát vázolja. A kar szerepét Euripidés a minimumra csökkenti, már nem szerves része a tragédiának, csupán lírai aláfestést, zenei kísérletet ad, s a cselekmény közben eltelt idő érzékeltetésére szolgál. A kardalok gyakran patetikus nyelvvel ellentétben, a dialógusok a korabeli társalgási nyelvet viszik be az irodalomba, a pergő viták, „szócsaták”, olykor a szofisták elmeélciszoló párbeszédeire emlékeztetnek. A tizenkilenc dráma közül tíz közvetve vagy közvetlenül a trójai mondakörhöz csatlakozik, három a Héraklészrel kapcsolatos regéket dolgozza fel, öt a thébai-i mondakört vagy Athén őskori mondáit; s ugyancsak Thébába vezet, de cselekményében egészen különálló, nehezen megmagyarázható a *Bachchánssók*, az öreg költő befejezetlenül maradt hattüdüdala. Vajon csakugyan dicsőíteni akarta ő, a józan ész költője, Dionysos féktelen kultuszát — vagy kigúnyolta azt? — vetik fel a kérdést a tudósok. Nem, ez a tragédia csupán a halál felé közelgő Euripidés élet-szeretetének utolsó, viharos megnyilvánulása volt — a költő, ki annyiszor elmondotta, hogy „itt a földön senki boldog nem lehet”, de a sír szélén mégis csak vágyakozva kívánta vissza a tovaszálló életet, akárcsak a thébai-i aggastyánok kara Héraklészről írt tragédiájában:

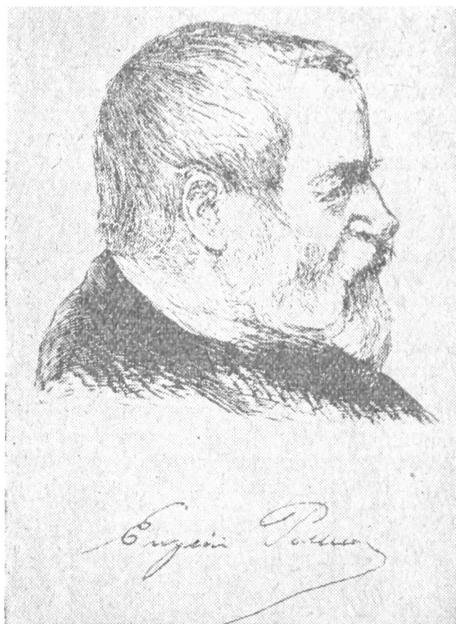
*Hogyha okos volna az ég
isteni gondviselése:
kétszer is élnének a jó
emberek itt — érdemeik
biztos jeléül. A már kimúltak
látnák újra a napsugárt
új pályafutásra kiállva;
a nemtelének befejeznék,
ha véget ért pályakörük.**

Kerényi Grácia

* Héraklés, 655—664. ford. Csengery János.

EUGENE POTTIER

(1816—1887)

Vannak írók, akik művek helyett inkább színes, csillogó életükkel, érdekes emberi alakjukkal hagytak nyomot az irodalomtörténetben, s vannak mások, akiknek egyénisége szerényen meghűződik egy-egy személytelenné vált világ-hírű alkotás mögött. Az Internacionálé szerzője az utóbbiak közé tartozik. Munkásmozgalmi himnuszát öt világrész ismeri, s aligha kevesebb nyelvre fordították le, mint a Bibliát, de vajmi kevesen tudják, hogy a szertezengő strófák költője miféle ember volt, s milyen műveket hagyott maga után.

Eugène Pottier 1816-ban született egy párizsi munkáscsaládban. Tizenhárom éves koráig inaskodott, s az önművelésre csak kevés szabadidejének lopott perceit áldozhatta. A költészet szikráját Béranger dalai csiholták ki lelkéből, s az 1830. évi forradalom adta az első tárgyat inspirációjának. Legkorábbi versének címe *Éljen a szabadság*, s az eszméhez, amelyet e zsengéjében ünnepelet, hű maradt egész pályafutása alatt. A szabadságot Pottier egyenlőségi szellemben fogta fel, s első tömegsikerét 1840-ben egy babeufista kommunizmust hirdető dalával aratta. Később Fourier utópiájának hívei közt találjuk. A különböző szocialista iskolák elméletíróinak legtöbbszörénél szo-

rosabb kapcsolatban él a munkásosztállyal, s a párizsi proletárcsúccsal együtt harcol az 1848. évi júniusi felkelés barrikádjain. Napóleon Lajos uralma alatt a textilrajzoló szakma munkásait szervezi meg, és csatlakozik az I. Internacionálé szakszervezeti mozgalmához.

Politikai dalköltészete az 1870—71. évi háborús és forradalmi események idején bontakozik ki a legteljesebben. Versei önvédelmi harcra lelkesítenek a porosz hódítók ellen, s nevét ott találjuk annak a felhívásnak az alján, amelyet az Internacionálé párizsi szekciója intézett a németekhez a háború elleni tiltakozásul. III. Napóleon bukása után megválasztják a párizsi Kommun tagjává. Nem mindenben ért egyet társai forradalmi politikájával, de, hűségesen kitart mellettük, osztálya mellett, a fegyveres küzdelem legsúlyosabb napjaiban is. Amikor a Kommun elvérzik a túlerő csapásaitól, az 1848. és 1871. évi barrikádok kétszeres hősenek természetesen menekülnie, bujkálnia kell. A forradalmi optimizmus és a rendületlen elhűség páratlan csodája, hogy épp ekkor, a megtorlás legvéresebb óráiban írja meg azt a versét, melynek szavai azóta az egész világot bejárták: az Internacionálét.

Az üldözött Pottier-nak sikerül Angliába hajóznia, majd az Egyesült Államokba költözik, ahol 1873-tól 1880-ig él nehéz viszonyok között. Részt vesz a nagy kapitalista állam munkásmozgalmában, és a párizsi Kommun tapasztalatait átadja az első amerikai szocialista pártnak. Amikor az amnesztia megnyitja útját hazafelé, szegényen és betegesen érkezik meg szerettett Párizsába. Tolla ekkor sem pihen, s 1887-ben, kevéssel halála előtt, még megéri verseinek gyűjteményes kiadását (*Chants révolutionnaires*).

Költészete végső, legsikeresebb korszakának legfőbb témája a párizsi Kommun, ehhez tér vissza újra meg újra, ennek emlékéit tisztítja meg a hazug ráfogásoktól, melyeket az ifjú Dumas, Coppée, Maxime Du Camp és annyi más megrémült polgári szerző taktékozva tolla fröcskölt reá. Pottier, mint eljövendő nagy harcok nyitányát ünnepli verseiben a párizsi munkások hősi kísérletét, a bukásában is dicsőséges hetenkét napot; megbélyegzi a „véres hét” hőhérsainak kegyetlenségét; felszólítja az értelmiséget a munkásosztály nagy céljainak megértésére; a reménység ébrentartására biztatja a száműzetésbe kényszerített és a tengeren túlra deportált kommunárokat. Költeményeit gyakran előadják az amnesztiaért küzdő francia munkások összejevetelein.

A bérangeri dalforma, melyet Pottier az osztályharc új mondanivalóival tölt meg, dallamos rövid soraival, gyakran használt keretes refrénjeivel rendkívül alkalmas a megzenésítésre. A zene szárnyán indult el világhódító útjára az Internacionálé is, de ezt Pottier már nem érte meg. Dallamát egy munkás-komponista, Pierre Degeyter szerezte 1888-ban, egy évvel Pottier halála után. Első nyilvános előadása ez év július 26-án volt Lille városában. A következő esztendőben a guesde-ista francia munkásküldöttek vitték el a II. Internacionálé első kongresszusára, s a himnikus strófákat hamarosan világszerte énekeltek. Magyarra Bresztovszky Ernő fordította

le, 1904-ben; újabban Gereblyés László készített pontosabb tolmácsolást.

Pottier többi művét azonban eltakarta a feledés. Verskötetete két új kiadást is megért 1908-ban és 1937-ben, de Pottier — és a többi kommunár költő — forradalmi lírája csak akkor részesült a tudomány illő figyelmében, amikor 1947-ben megjelent Danyilin szovjet professzor könyve a párizsi Kommun költszetéről. Ezt követően Moszkvában (1948) és Párizsban (1951) adtak ki antológiát a Kommun költőinek műveiből, legutóbb pedig magyarul szólalt meg Pottier huszonnyolc verse Gereblyés László fordításában.

L. K.

KÖNYVEK AZ ŪRHAJÓZÁSRÓL

1957. október 4-én a Szovjetunióban elindították pályájára az első mesterséges holdat.

Világtörténeti nevezetességű nap! Először sikerült egy emberalkotta tárgyat a világűrbe kijuttatni! És ezt az első sikert szédítően gyors ütemben követte a második, harmadik... az első mesterséges holdat az első mesterséges bolygó, a Hold ember nem látta oldalának lefényképezése... Mindez valószínűvé teszi, hogy pár évtizeden — vagy talán merjük azt mondani, hogy egy pár éven? — belül valóra válik egy sok ezer éves vágy, és az ember a maga személyében is át tudja törni azokat a bilincseket, melyek a Földhöz kötik.

Szédületes kilátások! De már az eddigi eredmény is „jelentősen kitágítja az emberi megismerés horizontját — mint Hruscsov elvtárs mondta a washingtoni sajtókлубban —, és megmutatja, hogy milyen ragyogó magaslatokra jut az emberiség, ha minden energiáját a békés munka területére, békés célok elérésére összpontosítja.”

Ez a várható ragyogó magaslat, s ugyanekkor az eddigi sikerek természetesen mindenki figyelmét felkeltették, s ezt az érdeklődést akarják kielégíteni a különböző kiadók, amikor egymásután jelentetik meg a rakétákról, szputnyikokról, űrhajózásról szóló műveket. A berlini városi könyvtár által kiadott válogatott bibliográfia száznál több ilyen tárgyú német művet sorol fel. (Akit érdekel, megtalálhatja a Szabó Ervin Könyvtárban. Címe: *Start in das Weltall*.)

Magyarul a problémákat igen közérthetően, lebilincselően tárgyalja az *Élet és tudomány kiskönyvtár* című sorozat 2. kötete, *Az űrhajózás*. (Bp., 1957, Gondolat. 244 old.) A történeti előzményekről, raké-

tákról, nehézségi erőről szóló bevezetés után igen részletesen beszél mindarról, ami a nagyközönséget leginkább érdekli, így például a jövő űrhajósainak életkörülményeiről, táplálkozásáról, a súlytalanságról és általában a világűrben való tartózkodás biológiai lehetőségeiről és feltételeiről. Arról is pontosan tájékoztat, hogy mit vár a tudomány, különösen pedig a meteorológia a mesterséges holdaktól, mennyiben fogják elősegíteni tudásunkat. Általános tájékozódásra ez a mű a legalkalmasabb, különösen olyanok számára, akik nem érdeklődnek részletesebben a technikai problémák iránt. Többen írták, mind kiváló szakértője tudományágának (Almár Iván, Aujeszky László, Galla Emil, Nagy György István, Sinka József).

Az űrhajózás előfeltételeit a rakéta-technika kialakulása teremtette meg. Az űrhajózás — jelenlegi ismereteink szerint — csak rakétákkal oldható meg. Éppen ezért a mesterséges bolygókkal, űrhajókkal foglalkozó könyvek mindegyikének lényeges része a rakéták ismertetése. A rakéták alapelveit, „gyermekkorát”, a korszerű és több fokozatú rakéták szerkezetét és működését különösen részletesen mondja el *Heinz Mielke* könyve. *Út a végtelenbe*. (Bp., 1958, Műszaki Könyvkiadó. 172 old., 48 tábla.) Emellett foglalkozik, ha rövidebben is, a ma még fantasztikusnak látszó távolabbi tervekkel és lehetőségekkel, az ember kijutásával az űrállomásra, a Holdba és a bolygókra. Igen szép és érdekes a mű illusztrációs anyaga, képek a különféle rakétákról, műszerekről, védőberendezésekről.

V. I. Levantovszkij műve, *Mesterséges holdak* (Bp., 1958, Bibliotheca. 102 old.) valamivel kisebb terjedelmű, de ez is

alaposan megmagyaráz minden alapvető fogalmat. Nem annyira új ismeretanyagot akar közölni, hanem inkább azokat a jelenségeket fejtegeti, amelyekről sokszor hallunk ugyan, de igen gyakran téves elképzeléseket. Rávilágít a Földön és a világűrben érvényes fizikai, biológiai, kémiai viszonyok közti különbségre. Tárgykörébe beletartoznak az ember által lakott mesterséges holdak is, a jövő űrállomásai.

Rolf Rothmayer könyve, *Rakéta — szputnyik — űrhajó* (Bp., 1959, Kossuth. 176 old.), száz kérdés és száz felelet formájában tárgyalja azt, hogy miért nem esnek le a szputnyikok, mi a rakéta-elv, hogyan lövik ki a mesterséges holdakat, milyen tudományos eredményeket várhatunk tőlük és mik az ember világűrben való megjelenésének a lehetőségei. Az adott válaszok könnyen érthetővé teszik az olvasók előtt a tudomány és technika bonyolultabb kérdéseit is.

A fentiekben kívül jelentek meg rövid, brosúraszerű művek. Akinek csak kevés ráérő ideje van és mégis meg akar ismerkedni az űrhajózás kérdéseivel, az ezeket forgassa. Ilyen az *Amit a mesterséges holdról tudni kell* című, több szerző által írt füzet (Bp., 1957, Gondolat. 23 old.); Arno Abramovics Sternfeld oroszról fordított munkája, *A bolygóközi repülés* (Bp., 1957, Bibliotheca. 75 old.), Sinka József *A három szputnyik* (Bp., 1958, MSZBT. 15 old.) és Nagy Ernő *Út a világűrbe* (Bp., 1958, MSZBT. 23 old.) című füzete.

A legújabb űrhajózási eseményekről, mint például a Hold túloldalának lefényképezéséről ezek az 1958-ban, 59-ben megjelent könyvek nem emlékeznek meg. Ez

azonban értéküket, használhatóságukat nem csökkenti, mert az azóta kilőtt űr-rakéták a már régebben ismert elvek szerint működnek, új típusú, atom-, ion- vagy fotonrakéták eddig még nem építettek, a részletes műszaki leírást pedig ezek a népszerűsítő művek természetesen nem tartalmazhatják.

A mai külpolitikai helyzetben, a csökkenő, de még mindig fennálló háborús feszültség idején a Szovjetunió nagy tudományos sikereinek politikai jelentősége is van. Ennek beható tárgyalását megtalálhatjuk Zentai Béla most megjelent harmadfélszáz lapos könyvében. A *Mesterséges bolygók fényénél* (ez a címe a könyvnek, amely e cikk írásának idején még sajtó alatt volt), a műszaki fogalmak és adatok közlése után elmondja, hogy az Egyesült Államok miben és miért maradt le a rakétatechnika terén, beszél a szovjet kutatásokról és mérnökképzésről, a tudomány, katonai és politikai kérdések összefüggéséről, megvizsgálja a pusztítás költségeinek alakulását és viszonyát a nemzeti jövedelemhez, ismerteti a nemzetközi szervezeteket, a fantázia távlatait és a békeharc kilátásait. A munkát több nyelvű rakéta-szótár egészíti ki. Ez megkönnyíti a magyar olvasónak a külföldi szakirodalom tanulmányozását.

Az emberiségnek a világűr iránti érdeklődését eddig Verne Gyula, Wells, Alekszej Tolsztoj és más írók fantasztikus regényei próbálták kielégíteni. A valóság azonban ma már minden regénynél izgalmasabb és érdekesebb. Ezért az űrhajózásról szóló könyveket mindenkinek érdemes elolvasni.

Jenőfi M. Imre

MATTHIAS CLAUDIUS (1740—1815) német költőt egy napon megkérdezték, hogy mi a különbség közte és Friedrich Gottlieb Klopstock közt. Claudius így felelt:

— Az egész különbség csak az, hogy mindegyikünk más-képpen fejezi ki magát. Klopstock azt mondaná például: „Te, aki kevesebb vagy nálammal és hozzám mégis hasonló, közeledj felém és szabaddíts meg a portizzadó borjúbőrösök súlyos terhétől!” Én ellenben nem mondanék egyebet csak azt, hogy: „Friedrich, gyere ide és húzd le a csizmámat!”

*

ALPHONSE ALLAIS (1854—1905) francia humorista baráti körben így szólt:

— A lélekjelenlét, barátaim, a legnagyobb erény és a leghasznosabb dolog a világon. Íme egy példa: Egy zsúfolt

hangversenyteremben hirtelen tűz ütött ki. Pánik támadt, az emberek felugráltak helyeikről és tülekedve rohantak az ajtó felé. Akkor egy úr, aki nem vesztette el lélekjelenlétét, felállt székre és harsány hangon a következő szavakkal nyugtatta meg a tömeget:

— Hölgyeim és uraim, nincsen semmi veszély. Kérem önöket, foglalják el ismét helyüket, a legnagyobb nyugalommal.

Kijelentése imponált. Az emberek megnyugodva ültek vissza helyeikre. Valamennyien odaégetek, kivéve azt az urat, aki nem vesztette el lélekjelenlétét.

*

IBSEN jelen volt *Hedda Gabler* című színművének párizsi bemutatóján. A bemutató után barátai a dráma tartalmánál rejtett értelméről vitatkoztak, mire Ibsen kijelentette:

— Kedves barátaim, a mű értelmét igazán csak ketten ismerik: isten és én.

Azonban néhány nap múlva Ibsen a színházból kijövet, ahol újból megnézte a *Hedda Gabler* előadását, így szólt:

— Barátaim, múltkorai kijelentésemet a drámára vonatkozóan helyesbítenl kell. Amikor drámámat írtam, csak isten és én ismertük az értelmét; ma azonban már csak a jó isten ismeri.

*

ISAAC DE BENSERADE (1613—1691) francia költő, akit élete vége felé XIV. Lajos király udvari költője volt, ifjú korában Richelieu bíboros hátszáz frank évjáradékkal tartfogolta. Richelieu halála után Benserade a következők szerint írta mecenására: *Itten nyugszik, teringtetté, Richelieu: kardinalis...* S ami az én mérgem oka. Vele nyugszik nyugdijkám is.

Két évtizedes várakozás után előttünk fekszik a magyar lexikonkiadás legújabb terméke: a hat kötetre tervezett Új Magyar Lexikon A—C betűs első kötete.

Az 536 lapos mű mindenekelőtt azért nyeresége a közművelődésnek, mert eligazít számtalan olyan új fogalomra, névre, tudnivalóra vonatkozóan, amellyel a legutóbbi egy-két évtized gyarapította az ismeretek körét, s amelyet ezért hiába keresnénk a legjobb régi lexikonban is. Az új műben pl. huszonnyolc címszó kezdődik az *atom* előtaggal, több, mint bármelyik elődjében, s ez természetes, mert a Révai vagy az Új Idők Lexikona kiadásakor az atomerőmű vagy az atomdiplomácia még ismeretlen fogalmak voltak. Ugyanilyen szükségzerű bővülés, hogy az Új Magyar Lexikon tartalmazza a nevesebb mai politikusok és számtalan fiatal évszázadi író, művész, tudós nevét is. De nemcsak ebben áll a legfrissebb magyar lexikon újszerűsége, hanem sokkal inkább abban, hogy megtaláljuk benne olyan címszavak magyarázatát, amelyeket a régi lexikonok szántsándékkal, világnézeti okból mellőztek vagy csak néhányszavas, semmitmondó és gyakran rosszindulatúan fordító szöveggel láttak el. A dekabrista Besztuzsev, a klasszikus albán költő Cajupi, a kommunista pedagógus Czabán Samu, a grúz író Csavcsavadze történelmi szerepéről a korábbi lexikonok szerkesztői is tájékozódhattak volna, ha eleve nem rekeszti ki e neveket érdeklődési körükből elfogult irányzatosságuk. Az Új Magyar Lexikon, követte a magyar közműveltség megváltozott tájékozódását, eltüntetett ismereteink térképéről ezeket a fehér foltokat. Ugyanakkor tartalmazza a marxizmussal szembenálló tábor nevezetes szereplőire, fogalmaira vonatkozó címszavakat is, olyanokat, mint Actio Catholica, behaviorizmus, Brentano nyugatnémet külügyminiszter vagy az Alsop-testvérek.

Dicséretes tulajdonsága az Új Magyar Lexikonnak, hogy a legfrissebb események, adatok is megtalálhatók benne, mint pl. Bölöni György halála vagy Bandaranaike ceyloni miniszterelnök meggyilkolása, (Alexy Károlyról azonban még nem tudja a lexikon, hogy ez a művész készítette — mint nemrég kiderítették — az első Petőfi-szobrot.) A térképszerkesztők, sajnos, nem tudtak lépést tartani az eseményekkel, mert pl. Afrikáról olyan mappát közölnek, mely nem tünteti föl a függetlenségét kivívott Guinea államot. (Azsia térképéről s ez

már érthetlenebb — Bhutan állam hiányzik.)

A lexikon leggyengébb része egyébként is a képanyag. Kevés a kép, s ami van, az sem valami szerencsés. Az alfajfajtaikat színes mellékleten tanulmányozhatjuk, de teljesen hiányoznak a képzőművészeti reprodukciók — egy olyan kötetben, mely a *Botticelli* és a *Correggio* címszavakat tartalmazza. A képek rosszul vannak elhelyezve. Az *Amerika* címszó szövegének közepén pl. a magyarországi alumíniumgyárak fényképei láthatók, Budapest látképei a *bukaresti béke* címszót díszítik. A térképek színnyomása rossz, a szomszédos államok színei alig különböznek egymástól.

Hat kötetre tervezett lexikontól természetesen nem várhatunk abszolút teljeséget. A szerkesztőbizottság mintegy másfélmillió cédulából válogatta ki azt a negyvenezer címszót, mely a hatkötetes műben helyet kaphat. A válogatás határait a képzőművészet köréből vett példákkal érzékeltetjük: a korareneszánsz kisebb festői közül Andrea da Firenze még benne van a lexikonban, Altichiero vagy Benedetto Bonfigli már nem, a németalföldiek közül Dirk Bouts' bekerült, Joos van Cleve hiányzik, a barokk korból Barocci megtaláljuk, Albani nem. (Hogy a csodálatos Cima da Conegliano miért maradt ki, teljesen érthetetlen.) Vitatkozni persze lehet egyik-másik határeseten. A nagy francia forradalom szereplői közül pl. a lexikon bemutatja Barnave-ot, Barras-t, Cambon-t, Cambacérést és másokat, kimaradt viszont Barère (a Közjóléti Bizottság tagja), Barroux, Carrier, Coffinhal stb. Hiányzik Campe, a híres német pedagógus-író, Armand Carrel, a nagyhatású francia liberális publicista, Buchez, aki carbonari forradalmárból a keresztényszocializmus szellemi atyja lett, s a 48-as francia forradalom parlamentjének elnöke volt (Cuvillier, aki könyvet írt róla, benne van), a tudósok közül a nemrég elhunyt Gustave Cohen, az ófrancia irodalom legjobb ismerője, és Berenson, a művészettörténetírás 1959. évi nagy halottja. Hiába keressük Italo Calvino vagy Céline nevét is; az utóbbiét alkalmasint reakciós politikai szerepe miatt; de hát ahova befért egyrészt a tömeggyilkos Daky László; másrészt az írónak nulla Courts-Mahler, ott helyet kaphatott volna Céline is. Hasonló oka lehetett a Petőfi ellen hadakozott Császár Ferenc kirekesztésének, s ez már csak azért sem érthető, mert a nem kevésbé maradi Császár Elemér irodalomtörténész viszont helyet kapott a lexikoni halhatatlanság-

ban. A mai magyar írók közül a lexikon mindenkit fölvet, aki Kossuth- vagy József Attila-díjat kapott, de ezt az elvet mereven alkalmazva egyeseket méltánytalanság ért. (Aranyossi Pál és Bárány Tamás hiányzik. Múlt századi művészeink névsorából hiányoljuk Czéklúti-Züllich Rudolf szobrászt és Barta Jánost, a reformkor egyik legjelesebb színészét, s nem tudjuk elképzelni, mért maradt ki Batthyány Aurél, a XVIII. századi politikai felvilágosodás egyik legkitűnőbb képviselője, vagy Birányi Ákos 48-as hírlapíró, aki magyar nyelven elsőül írt röpiratot a kommunizmus mellett. A jelenkori politikusokat imponzáns számban sorolja fel a lexikon, de több következetesség nem ártott volna: az egyik szomszéd állam, Románia hadügyminisztere (Bodnaras) pl. benne van, a nem kevésbé szomszédos és baráti Csehszlovákia hadügyminisztere (Bacilek) viszont hiányzik. Egyéb fogalomkörökből hiába kerestük a régi munkásszervekedések emlékét idéző *bányatársláda* és a Stendhal-irodalomból szétlétben elterjedt *bejizmus* címszavakat.

Irodalmi alkotások címét és szereplőit elvszerűen kizárták a szerkesztők a címszavak köréből. Ilyeneket tehát, mint Csongor és Tünde, Abafi, Bovaryné, Csackij vagy Csicsikov, csak a majdan megjelenő irodalmi lexikonban kereshetünk. A mitológiai alakok bekerültek a lexikomba, úgyszintén mutatóba néhány szállóige is (pl. *cave canem*, *cherchez la femme*), nagy többségük (olyanok, mint: *ars longa, vita brevis* vagy aranjeuzi szép napok) viszont nem; következetesebb lett volna a szólásokat egészen elhagyni, és e tekintetben is a szakgyűjteményekhez utasítani az érdeklődőt.

Az Új Magyar Lexikon természetesen megadja az idegen szavak kiejtését is, mégpedig sokkal egyszerűbb, pontosabb és tudományosabb átírásban, mint elődei. A kínai szavak írásmódjával azonban baj van. Azt a költőt pl. akit Po Csü-ji néven ismerünk, a lexikon *Bo Cjuj-i* címszó alatt tárgyalja, — de ugyan kinek jut eszébe itt, a B betűnél keresni ezt a nevet? S még csak azt sem lehet mondani, hogy a szerkesztők határozottan a nálunk még szokatlan, de szakszerűbb átírás mellett döntöttek, mert pl. egy másik kínai klasszikus, Csü Jüan, aki a nemzetközi szakirodalomban mint K'üü' Jüan szerepel, lexikonunkban a Cs betűnél található.

Lexikoncikkekben a legfőbb stilisztikai követelmény a tömörség és a világos, egyértelmű fogalmazás. Ez utóbbi tekin-

tetében az Új Magyar Lexikon elég sok kifogásolnivalót mutat fel. *Csorna* címszava alatt pl. ezt olvashatjuk: „13. sz. eleji prépostsági temploma műemlék” — amit úgy lehet érteni, hogy a templomot még az Árpádok idején építették, holott csak a prépostság *intézménye* ilyen régi, az *épületet* később emelték. Nem ritkák a henyé, semmitmondó szövegrészek sem, mint pl. Chaumette-ről az a mondat, hogy „az *Ész kultuszának* egyik alapítója volt, ezzel kapcsolatban és más kérdésekben is (mely kérdésekben? éppen erre volnánk kíváncsiak!) összeütközésbe került M. *Robespierre*-rel és híveivel, akik 1794. ápr.-ban kivégeztették.” Az *Aulard* címszó szövege meglehetősen hosszú lére eresztve közli, hogy ez a tudós „a nagy *francia forradalom* története széleskörű tudományos kutatásának megszervezője, számos, e tárgykörből megjelent mű szerzője és forráskiadvány szerkesztője” volt (amit egy történész-professzorról magunktól is hajlandók vagyunk föltételezni), — ahelyett, hogy megemlítené egy-két fontosabb könyvet, vagy legalább azt, hogy a történetírás *dantonista* irányzatának főképviseelője volt. Blanquiról meg zavart okozó szűkszavúsággal közli a lexikon, hogy „részt vett az 1848-i *francia forradalomban*, 1849-ben tíz évre ítélték”, — ahelyett, hogy megmondaná: Blanquit nem *általában* 48-as forradalmi tevékenységéért, hanem a május 15-i felkelési kísérlet következtében zárták börtönbe. Condorcet életrajzában is zavaros az, hogy: „A nagy *francia forradalom* első szakaszában jelentős szerepet játszott. Később a girondistákkal együtt a *jakobinus diktatúra* ellen lépett fel.” Condorcet szerepe inkább a forradalom 1792 augusztusától számított második szakaszában volt jelentős, a jakobinus diktatúra pedig éppen a girondiak bukásával vette kezdetét, amikor a törvényen kívül helyezett Condorcet-nak már nem állt módjában „fellépnie”. Nem lelkesedünk az ilyen fogalmazásért sem, hogy Coutthon „a forradalmi törvényszék ügymenetét szabályozó 1794-i prairiali törvények előterjesztője”, mert nem minden lexikonforgató tudja, hogy miféle szabályozás és miféle törvények voltak azok; nem értjük — mert a megokolással adós marad — azt a mondatot, mely kategorikusan kijelenti, hogy Csengery Antal „ötkötetes *Osszegyűjtött munkáinak* lényegesen értékesebb” (?) hátrahagyott iratainak és fellejegyzéseinek posthumus kiadása; és nem világos, hogy a szocialista országok árnyéktékendései miért kapták az *árpolitika*,

a kapitalista államokéi meg az *árszabályozás* nevet, valamint az sem, hogy a tizenkét apostol közül mért éppen ötöt (mért nem négyet vagy hatot) sorol fel a lexikon, mint „legnevezetesebb-et” (s mi-ért marad ki András, aki a szenttörténeti ábrázolásokon elég gyakran szerepel).

Lexikonban különösen veszélyes a tárgyi tévedés, a hibás adat, mert könnyen megfiadzik azzal, hogy belekerül más kiadványok (pl. jegyzetek) szövegébe. Az Új Magyar Lexikon óriási adattömegének (melyet több mint ezer munkatárs hordott össze) túlnyomórésze persze jó, de azért akadnak helytelenek is. A *Ça ira* kezdetű dal pl. nem 1789-ben, hanem 1790-ben keletkezett; Benjámín László nem titkára a Színház- és Filmművészeti Szövetség színművészeti szakosztályának, verskötetének címe pedig nem *Tűzzel és késsel*, hanem *Tűzzel, késsel*; Csernátony Lajosról nem áll az, hogy a „szabadságharc idején *Kossuth* titkára, majd a *Március* (helyesen: *Marcius*) *Tizenötödike* c. radikális baloldali lap egyik szerkesztője volt”, hanem éppen megfordítva: előbb volt szerkesztő, aztán lett titkár; Horváth Jánosnak nincs *Berzsenyi és íróbarátai* című könyve; Apáczai Csere válogatott pedagógiai műveit nem Orosz Zs., hanem Orosz Lajos rendezte sajtó alá.

E két utóbbi hiba a fontosabb cikkekhez csatolt bibliográfiai adatok közt szűrte meg szemünket. A bibliográfiai

tájékoztatás nagyon fontos feladata a lexikonnak, ezért több ilyen adatot is szívesen láttunk volna, s jobban megválogatva, mert egyes címszavak alatt (pl. Bajza, Csiky Gyergely, Csokonai) nem mindig a legfontosabb szakkönyvek címét találjuk meg.

Sajtóhiba dicséretesen kevés akad az Új Magyar Lexikonban. A rend kedvéért megemlítjük azonban, hogy a 209. lapon La Pérouse nevére elmaradt az ékezet, a 164. lapon viszont egy fölösleges ékezet került Chrétien de Troyes nevére. A a bécsi Szt. István templom építőjének és a prágai Károly-hídat díszítő szobrok alkotójának nevét kétféleképpen írja a lexikon: az ausztriai művészetről szóló részben így: P. Parler, a csehszlovákiai művészet ismertetésében pedig így: P. Parlér (s az egyik helyen pontosan 1330-ra, a másik helyen pedig „kb. 1330”-ra teszi születésének évét). Mármost az olvasó döntse el, melyik írásmód a helyes?

Jelentőségéhez mérten hosszan foglalkoztunk az Új Magyar Lexikon első kötetével, s alkalomadtán még vissza is térünk rá. Felkérjük a Lexikon használóit, írják meg észrevételeiket a *Könyvbarát* szerkesztőségének, megjegyzéseiket összegezve közölni fogjuk folyóiratunkban, hogy az olvasók tanácsait, bírálatát a lexikon szerkesztői a későbbi kötetek kiadásánál hasznosíthassák.

— k —

ÚJ SPORTKÖNYVEK

A Sport Lap- és Könyvkiadónál a közel-múltban megjelent kiadványok között *Kerepesi Endrénének* — ismert torna-szakemberünknek — *A torna gyakorlatanyaga* című munkája (516 old. 66 Ft) a legfontosabb. E könyv a gimnasztika teljes anyagát felöleli, tehát a szabad- és társasgyakorlatokat. Az összes kéziszer gyakorlatot, valamint a művészi torna előkészítő gyakorlatait, a táncszerű mozgásformákat is. A gyakorlatanyagok mindkét nem számára szólnak, mégpedig a gyermekkortól kezdve a felnőttekig. *A labdarúgás zsebkönyve* 1959-60 (összeáll. Pásztor Lajos és Tabák Andre, 160 old. 6 Ft) c. évkönyv első sorban a labdarúgás rajongóinak szól, E sportág történetétől kezdve az eredménytáblázatokig, szabálymagyarázatokig és a magyar. I-III. oszt. bajnokságok játékosainak

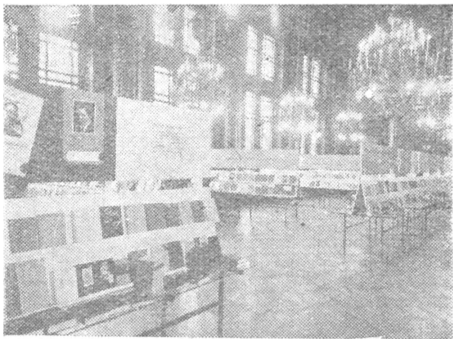
névsoráig igen sok érdekes adatot tartalmaz. A Sport Lap- és Könyvkiadó gyakran ad ki sakk-könyvet: legutóbb *Gelenczei Emil Így sakkoztok ti...* c. munkája jelent meg (95 old. 14 Ft), mely a nagy sakkozók nagy tévedéseit a „sakkvaktság” legjellegzetesebb eseteit tárgyalja szórakoztató, egyben tanító formában.

A kiadó tovább folytatja a hazánk legszebb vidékeiről szóló turista-kalauzok kiadását. A sorozat legutóbbi darabja *Holényi László Gerece útikalauza* (191 old. 20 Ft), mely a vidék legfontosabb történelmi, földrajzi, természetrajzi, gazdasági, művelődési, néprajzi tudnivalóin kívül 45 túraismertetést tartalmaz. — A verseny- és játékszabályok sorozatban legutóbb a *Kézilabdázás* (144 old. 6 Ft) és a *Röplabdázás* (125 old. 6,40 Ft) jelent meg.

KÖNYVTÁRI CIKKEINK SZERZŐI

Budai Gyula, a Művelődésügyi Minisztérium munkatársa; *Horváth Magda*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kellner Béla*, a kaposvári Megyei Könyvtár vezetője, *Markovits József*, a Pest Megyei Könyvtár munkatársa; *N. Rácz Aranka*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ

munkatársa; *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Sebestyén Géza*, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója; *Szülöcsy Kálmán*, a pécsi Megyei Könyvtár munkatársa; *Dr. Takács József*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa.

A budapesti francia kiállítás sok látogatójában felmerült a kérdés a magas technikai színvonalú könyveket szemlélve: vajon a magyar könyvkiadás tudna-e olyan kiállítást produkálni, amely Párizsban is megállná a helyét? A válaszra nem kellett sokáig várni, mert néhány héttel a budapesti kiállítás után, november 27-én nyílt meg Párizsban, a Sorbonne nagytermeiben, a felszabadulás óta nem szocialista országban rendezett első reprezentatív magyar könyvkiállítás. Eddigi nyugati kiállításaink csak ízelítőt adhattak a magyar könyvkultúráról. Néhány tucat, legjobb esetben 150—200 könyv semmi esetre sem tükrözhetette a magyar könyvkiadás tematikai, művészi gazdagságát, még kevésbé kultúrforradalmunk elért eredményeit. Most nyílt először alkalom arra, hogy az egész könyvkiadást, annak minden ágát keresztmetszetében bemutató kb. 1700 kötet könyvet állíthassunk ki egy nyugati ország fővárosában.

Az ellenforradalom után előszeretettel terjesztettek Nyugaton rágalmkat, hogy Magyarországon valamiféle írósztrájk van, tudományos életről nem lehet beszélni stb. Élő irodalmunk utóbbi három évben megjelent jelentősebb műveinek bemutatása kézzelfoghatóan cáfolta meg ezeket a rágalmkat, hiszen mindenki láthatta, aki a kiállítást megtekintette, hogy a magyar írók alkotnak, s műveik nagy számban jelennek meg.

A kiállítás látogatóit különösen meglepte a világirodalom régi és új alkotásainak széleskörű kiadása, ezen belül is a francia irodalom jelentős szerepe, melyet, ha nem is a teljesség igényével, a kiállítás egyik külön része mutatott be.

Több száz kötet képviselte a tudományos és szakmai könyvkiadást, melyeknek

sok kiemelkedő alkotását idegen nyelvű kiadásban is kiállítottuk.

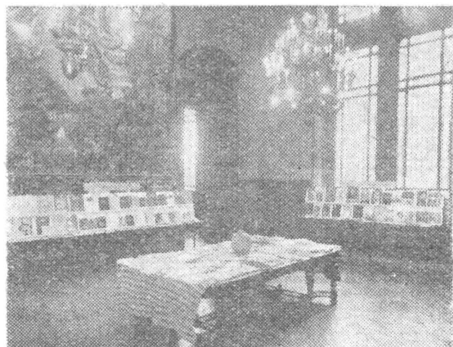
A zene- és képzőművészeti kiadványok, valamint a legszebb könyvek külön teremben kerültek bemutatásra. Itt helyezték el a brüsszeli világkiállításon nyert nagydíjat és a lipcei Nemzetközi Könyvművészeti Kiállítás díjait is.

A kiállítás látogatottsága, visszhangja azt mutatta, hogy a kitűzött célokat sikerült elérni. A kiállítás iránt kezdettől fogva nagy volt az érdeklődés, amit az ünnepélyes megnyitón megjelentek szokatlanul nagy száma is jelzett.

A francia szakemberek őszintén megmondották, hogy sokkal kevesebbet vártak, könyvkiadásunk gazdagsága, magas művészi színvonala meglepte őket. A francia rádió magyar nyelvű adása is elismeréssel szólt a kiállításról. A polgári sajtóban is több cikk számolt be a megnyitásról, közölve könyvkiadásunk főbb adatait, külön kiemelve a francia irodalom és egyes francia írók műveinek kiadására vonatkozó adatokat. Ezeket az adatokat a kiállítás tablói mutatták be a látogatóknak.

A magyar könyvkiadás mai helyzetét mutatta be az a kis füzet, amely francia nyelven röviden ismertette könyvkiadásunk, irodalmunk helyzetét. Ugyanebben a füzetben Gyergyai Albert hosszabb tanulmányban ismertette a francia irodalom szerepét a magyar kulturális életben, hatását a magyar irodalomra. A legszebb magyar könyvekről készült fényképek egészítették ki a füzetet, amelyet a kiállítás minden látogatója megkapott.

Egyik legnépszerűbb része volt a kiállításnak a „Magyar föld — magyar nép” című összeállítás, ahol nagyjából az idegen nyelvű útikönyvek, képeskönyvek, népművészeti kiadványok mutatták be az érdeklődőknek Magyarországot.

Hogy a francia kiadói szakemberek véleménye nem pusztán udvariasság volt, igazolják a kiállítás kereskedelmi eredményei. A Francia Könyv- és Grafikai Kiállítások Állandó Bizottsága, amely francia részről rendezte a kiállítást — bár erre előzetesen semminemű kötelezettséget nem vállalt — a kiállítás befejezése után az összes kiállított könyveket megvásárolta, ezenkívül a kiállítás látogatói sok utánrendelést is feladtak. Még nagyobb jelentőségű, hogy egyes francia kiadók több francia nyelvű kiadványunk átvételére vállaltak kötelezettséget.

A magyar könyvek tehát megállták helyüket Párizsban. Ha a magyar könyvkiadásnak, nyomdaiparnak nincsenek is olyan korlátlan lehetőségei, mint a francia könyvkiadásnak, hála szakembereink hozzáértésének, ízlésének, könyveink külföldön is versenyképesek. Kiállításunk

komoly erkölcsi és anyagi sikerrel zárult. Ennek ellenére sem szabad azonban elfelejtenünk, hogy ha versenyképesek akarunk maradni a nemzetközi könyvpiacra, nálunk is meg kell teremteni azokat a technikai feltételeket, amelyekkel a nyugati könyvkiadás olyan bőven él.

Végezetül meg kell említeni azt a valóban komoly segítséget és támogatást, amelyben a Francia Könyv- és Grafikai Kiállítások Állandó Bizottsága, valamint a francia könyvkiadók és könyvkereskedők szövetsége részesítette a kiállítás rendezőit. A két kiállítás hozzájárult a magyar és francia könyvkiadók és kereskedők közötti jó kapcsolatok kiépítéséhez és reméljük, hogy ezek az erősödő jó kapcsolatok a jövőben még szorosabb együttműködést eredményeznek a két ország kiadói között.

Haas Károly

Olvadás közben

HANGJÁTÉK

Nemrég — a dramaturgia és a drámai műfajok néhány kérdésével kapcsolatban — beszéltünk arról, milyen módon hatott a színpadi apparátusnak, a színi megjelenítés technikai lehetőségeinek fejlődése a drámai műfajok alakulására. Egyébként ismert dolog, hogy a „műfaji stabilitás” hiánya nemcsak a drámát jellemzi; a társadalmi-irodalmi fejlődés egy-egy szakaszán az epikai és a lírai műfajok is a tartalmi-formai változatok új szintjépevel jelennek meg. Kétségtelen azonban, hogy az utóbbi fél évszázad során — a film, a rádió és a televízió felfedezése következtében — a drámai formák területén született a legtöbb, legjelentősebb új. Ezek közül a *hangjátékról* (említi rádiójátéknak, rádiószínháznak is, de a hangjáték megjelölés látszik a legkifejezőbbnek) jegyzünk most ide néhány gondolatot. (Sajtónkban több cikk jelent meg újabban a hangjáték műfajának irodalmi jellegéről és olvasmány-értékéről.)

*

Európában 1922 óta terjedt el a rádió (Budapest 1925 óta sugároz rendszeresen műsort). A rádió műsorát kezdetben a tájékoztató adások és a zene töltötték ki; de korán elkezdődtek a színházi előadások rádióközvetítései is. Kiderült azonban, hogy a *látványra* született színpadi játéknál a szöveget sem értheti meg igazán a rádióhallgató, ha nem kap folyamatos magyarázatot arról, mit csinál a színész, ki és mi van a színpadon

stb. A színházi közvetítések helyes módszerének kutatása segítette kialakítani a színháznak és a drámának azt a formáját, a dramaturgia és a rendezés tapasztalatait, amelyek megfelelnek a rádió adta technikai lehetőségeknek. Elsősorban arra kellett figyelni, hogy a rádióhallgató *nem lát semmit*, mindent a szónak s a hangnak kell kifejeznie; hiányzik a fantáziát tápláló díszlet és mozgás; a hallgató tudatában csak az elhangzott szó formálódhatik a jellemeket, a környezetet a cselekményt kibontó látomássá. Nem véletlen, hogy az első jelentős, ma már a műfaj klasszikusának számító hangjáték (Richard Hughes: *A Comedy of Danger*, 1924-ben) egy szénbányában játszódik, *sötétben*, mert elromlott a világítás...

A rádió lehetőségei és igényei aránylag rövid idő alatt teremtik meg a drámának azt az új műfaját s a színjátszásnak azt az új módját, amely csak akusztikai hatásokra épül, szűkszerűen mellőzi a hatáskeltés optikai és mimikai elemeit — kialakul a hangjáték, s ez az új, technikai eredetű műfaj korunk egyik legszélesebb tömeghatású dráma-formájává lesz. Természetesen sok kísérlet előzte meg a helyes dramaturgiai és rendezési formák megszületését, amelyek feltételei voltak a jó hangjátékok irásának. Először túlzásba vitték a technikai lehetőségek kihasználását, tobzódtak a hanghatásokban. De azok jártak a helyes úton, akik a rádiószínház láthatatlan jellegét tekintették kiindulópontnak.

A színjáték felvonásokra való tagolása helyett a gyorsan pergő jelenetsor bizonyult célszerűnek. Egy jelenetben nem léphet fel sok szereplő, s ezeket is karakterisztikus hangok, erős hangszínkülönbségek jellemezzék, mert a hallgató nem tudja felismerni és megkülönböztetni őket. Igaz, hogy a láthatatlan jelleg, a tér és idő változásainak szinte korlátlan lehetőségeit adja, de ezzel nem élhet vissza a hangjáték írója. Kiderült, hogy a hangjáték sokkal inkább igénybe veszi a hallgató figyelmét, mint a színjátszás bármelyik más módja, ezért nem tarthat tovább egy óránál, de az ideális időtartam ennél is rövidebb, kb. 12—20 három-négyperces jelenetet kíván. Mivel nincs színlap a hely és az időpont közlésére, azt is a szövegnek kell kifejeznie, mint ahogy a színészi gesztusokat vagy a szereplők külső vonásait és még sok mását. A hangjáték műfaja talán *a nyelvi jellemzés terén követel legtöbbet az írótól*. Annál nehezebb az író dolga, mert a figyelem felkeltése érdekében kerülnie kell a hosszúságos expozíciót; rövid, frappáns párbeszédekben, egymásból kibomló jelenetekben kell futnia a drámának a konfliktusig

(amely — mint minden drámai műfajnak — a hangjátéknak is a lelke) és a befejezésig.

Szerte a világon — a népszerű, de kísérleti állapotban levő és még elemi problémákkal küszködő televízió-játék egyelőre nem jelent döntő jelentőségű versenyt — tízmilliók hallgatják a hangjátékokat, és olyan írók, mint Camus, Dürrenmatt (akit hangjátékai tettek híressé) rangos írói feladatnak tekintik a hangjátékok írását. Nem eléggé tisztázott azonban, milyen legyen *a hangjátéknak mint olvasmányoknak a megítélése?* A filmforgatókönyvek ugyanis általában olvashatatlanok, a színdarab-szövegek is sokszor csak nehezen élvezhetők. De egyet kell értenünk Hegedűs Gézával, aki nemrég azt írta egyik érdekes cikkében, hogy a hangjáték szövege viszont, amely eleve nem látványra, hanem látomásra készült, ugyanúgy olvasható, mint a kizárólag nyomtatásra szánt elbeszélő szöveg. Úgy tudjuk, hogy hamarosan olvasóink is ellenőrizhetik ennek a megállapításnak az igazságát, mert néhány sikerült hangjáték könyvalakban is megjelenik.

P. L.

ADATOK A MISKOLCI MŰVELŐDÉSI AUTÓ FELEVI TEVEKENYSÉGEBŐL

A miskolci művelődési autó 1959. júl. 1—dec. 31. között 125 látogatást tett 33 kölcsönző állomáson. 1370 személy kölcsönzött könyvet az autó könyvtárából. Ebből 300 a 14 éven aluli iskolás gyermekek, 1070 pedig a 14 év feletti olvasók száma. A félév alatt összesen 5095 kötetet kölcsönöztek ki. Egy-egy látogatás alkalmára átlag 40 kötetet könyv kölcsönzése esik. A látogatók száma átlagosan véve eléri a 40 főt, de akadtak olyan tanyák is, ahol jóval ötvenen felül volt a könyvek iránt érdeklődők száma. Az autó által látogatott települések összlakossága 6320 személy. *E lakosság 21,7%-a olvasott az autó-könyvtárból az elmúlt félévben.* Az autó-könyvtár 2606 kötet könyvvel rendelkezett, így egy lakosra 0,41, egy olvasóra pedig 1,9 kötet jutott. Az olvasók megoszlása a következő:

munkás	209
dolgozó paraszt	320
értelmiségi	82
tanuló	300
középisk. tanár	11
egyéb	448

Az „egyéb” csoportban szerepelnek a mezőgazdaságban dolgozók házastársai és családtagjai is, számuk 347 fő. Tehát az autó-könyvtár olvasó közül 667 fő dolgozik a mezőgazdaságban.

Az autó „Tanyai közismereti tanfolyam” címmel 8 előadásorozatot vltz a tanyákra: irrodalom, orvostudomány, biológia, mezőgazdaság, technika, természettudomány, földrajz, történelem. Egy téma előadását minden településen folyamatosan öt hét alatt rendezik meg az autó.

Szeptember 1-től kezdve 2922 tanyai lakos 47 ismeretterjesztő előadást hallgatott meg. Az autó 75 alkalommal vitetett a félév folyamán film: 74 alkalommal pedig játékfilmet

is. A filmelőadásokat 5095 személy tekintette meg. (Orosz Mihály)

AMI A KÖNYV KOMÉDIÁJÁBÓL KIMARADT

Közismert könyvmolvi volt a tizenkilencedik század elején *Nalácz István* erdélyi földbirtokos. Birtokára visszavonult özvegyemberként, olvasással és gyűnyverek faragásával töltötte idejét. *Kövári László* szerint bábolnai szobájának padlóján könyvhalmozok hevertek, s közöttük feküdt, ágyban olvasva Nalácz. A „leörölt” könyvektől időnként más könyvkupachoz vitette át magát. Mondják, hogy egy alkalommal jóllehet visszaérték már Bábolnára, Nalácz a szekéren ülve maradt és folytatta az olvasást. Kifogták a lovakat, de ő tovább olvasott. Megeredt az eső is, de a szenvedélyes betűfalo nem vett róla tudomást, s csak amikor figyelmzettették rá, vontatta be szekereát a színbe, s akkor szállt le, amikor a könyv utolsó lapjára ért (Dankánits Adám)

EGY KÜLÖNÖS BIBLIOFIL

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak közel 120 000 olvasója van. De a könyvek iránti rendkívüli érdeklődésével messze kiemelkedik közülük Lakatos Zoltán, aki másfél esztendő alatt 23 fiókkönyvtárba iratkozott be. Ennek során 180 kötetet kölcsönzött ki kb. 8000 forint értékben.

A dicseretre méltó kulturszomjra csupán az vet némi árnyékot, hogy Lakatos kartárs odahaza gondosan megszabadította a számára szükségtelen sallangoktól: pecsétektől, leltári számoktól, jelzeteiktől a könyveket, s azután az Ecséri úti zsbivásáron eladta őket.

A Központi Kérelleti Bíróság Lakatos fарадозásait, aki egyébként lakás-szélhámos volt és bigámliában élt, öt évi börtönnel jutalmazta. (Fényes István)

A FRANCIA TUDOMÁNYOS ÉLET egyik legfontosabb kiadványsorozata, melyet mintegy három évtizede Henri Berr alapított *Az emberiség fejlődése* címmel a világtörténelem és a művelődéstörténet nagy kérdéseinek összefoglalására, nemrég új könyvvel gyarapodott. Az új kötet, mely a sorozat hetvenyedik elkészült darabja, az egyik legnagyobb jelentőségű emberi találmányról, a nyomtatásról és a könyvről szól.

A csaknem 600 lapos mű (L'apparition du livre, Editions Albin Michel, Paris, 1958) szerzője Henri-Jean Martin, a párizsi Bibliothèque Nationale jelenleg harmincöt éves könyvtárosa, aki munkáját mestere, Lucien Febvre tervei alapján kezdte el, majd ennek halála után néhány kitűnő társszerző segítségével fejezte be.

A fiatal tudós nem azt tűzte ki célul, hogy a könyvnyomtatás történetét, miután már ezerszer megírták, megírja ezeregyedikszer. Újszerű feladatra vállalkozott: azt a szerepet kívánta bemutatni, amelyet a könyvsajtó a nyomtatás feltalálása óta a fejlődését forradalmasító gépi találmányok megjelenéséig (a XIX. század eleje) az európai szellemi és gazdasági életben betöltött. Már e téma-választás és még inkább a szerző vizsgálatainak eredményei, újabb bizonyítékai annak, hogy a tudomány Nyugaton sem éri be a pozitívizmus szűk látókörével, s a szociológia módszereit fölhasználva a társadalom, a technika és a kultúra összefüggéseinek megragadására törekszik.

H.-J. Martin tanulmányának újszerűsége már szerkezetének ismertetéséből is kiviláglik. Először a papírgyártásnak mint a könyvnyomtatás előfeltételének európai történetével foglalkozik, majd azt tárgyalja, hogy milyen technikai nehézségeket kellett legyőzniük a nyomtatás feltalálójának, és részletesen ismerteti az első nyomtatók módszereit, a régi könyvek előállításának problémáit (szedés, formátum, illusztrációk, könyvkötés stb.). Ezután következnek a legérdekesebb fejezetek, melyek kitérően foglalják össze azt, amiről eddig csak részlettanulmányok íródtak: *A könyv mint árucikk* (Le livre, cette marchandise) és *A könyvnyomtatás belső világa* (Le petit monde du livre). Ezeket követi a könyvnyomtatás világhódító útjának ismertetése, majd hat fejezet a könyvkereskedelem kialakulásáról. Végül *A könyv mint erjesztő* (Le livre, ce ferment) című rész a könyvnyomtatás szellemi hozadékát tárgyalja, valamint szerepét a humanizmus, a reformáció és nemzeti nyelvű kultúrák elterjedésében.

A SOKAT VITATOTT KÉRDÉST: kié az elsőség a könyvsajtó felállításában? — H.-J. Martin nem kívánja eldönteni sem a mainzi Gutenberg, sem a Prágából Avignonba szakadt Prokop Waldfoghel, sem a haarlemi Coster javára; a meddő elsőbbségi vitánál jobban érdekli az, hogy milyen technikai és gazdasági (ipari, kereskedelmi) körülmények elérték meg az új találmány létrejöttét, egy időben s esetleg egymástól függetlenül, Nyugat-Európa több országában. Hogy a könyvsajtó a fába metszett illusztrációk már korábban is dívó sokszorosításának továbbfejlesztése volna, H.-J. Martin nem tartja valószínűnek, mert szerkezetének elve (matricában, öntéssel sokszorosított, mozgatható fémbetűk) éppen ellentétes a tömör fadúcokról történő metszetsokszorosítás technikájával, s véleményét azzal is támogatja, hogy az első nyomdászok — mint maga Gutenberg is — eredetileg ötvösmesterek voltak. Társszerzője, Guignard asszony, ugyancsak ezekben a technikai problémákban látja a magyarázatát annak, hogy a kínai metszetsokszorosítás, mely korábbi keletű az európainál, miért nem siettette a szorosabb értelemben vett könyvnyomtatás föltalálását.

Mint már említettük, H.-J. Martin munkájának legizgalmasabb és leginkább eredeti fejezetei a könyvkiadás hőskorának üzleti és szervezeti kérdéseivel foglalkoznak. Nagy szorgalommal összeszedett adatokból következtet arra, hogy milyen körülmények között volt kifizetődő a régi nyomdászok (egy személyben műhelytulajdonosok és könyvkiadók) vállalkozása, mennyi lehetett a hasznuk, milyen bért fizettek munkásaiknak, honnan szerezték a szükséges tőkét, milyen viszonyban álltak megrendelőikkel és a szerzőkkel (akiknek csak a XVI. század vége felé kezdtek honoráriumot fizetni). H.-J. Martin finom portrékat rajzol a legnevezebb régi könyvnyomtatókról, olyanokról, mint Johann Amerbach, Aldus Manutius, Robert Estienne, akik nemcsak bonyolult üzleti ügyeiket intézték, de maguk korrigálták, filológiai elmélyültséggel, kedvenc klasszikus vagy egyházi szövegeiket, s koruk kitűnő humanistái közé számítottak. Különösen érdekes a mintegy száz munkát foglalkoztató Plantin-nyomda bemutatása; e híres műhely érdemei mellett H.-J. Martin azt sem hallgatja el, hogy alkalmazottai 1569 és 1572 között háromszor is sztrájkoltak. Az üzleti verseny a munkaerő egyre nagyobb kihasználására ösztönözte a tulajdonosokat: a XVI. század végén Lyonban napi 3350, valamivel később Hollandiában már 4000

levonat elkészítését követelték meg a nagy testi erőt kívánó kézisajtó kezelőitől, tehát húsz másodpercenként egy nyomást. A munkaidő ugyanis általában napi tizennégy óra volt; Plantin legényeinek már reggel öt órakor munkába kellett állniuk, s ugyanígy a többi nyomdában is. Egyéni portrékat nem adhatván, H.-J. Martin érdekes kollektív jellemképet fest a régi nyomdászinasokról és mesterlegényekről, erről az eleven, ingerlékeny, rátartó, művelt, félig munkás, félig értelmiségi típusról, melyet a XVIII. században már jórészt sikerült bérmunkássorba törni a munkáltatóknak.

A nyomdászat rendkívüli gyorsasággal terjedt el Európa nyugati és középső vidékén, s főként az egyetemi városokban, a nagyobb kolostorok mellett és a törvényeszkéi élet központjaiban ütött szálást. 1480-ig több mint száz városban létesült nyomda Európának azon a területén, melyet északról Oxford és Rostock, keletről Buda és Krakkó, délről Sevilla és Messina határol. Nem sok idő múlva már a gyarmatokon is megjelenik az új mesterség (pl. egy trópusi szigeten Afrika guineai partjai előtt), 1539-ben meghódítja Mexikót, 1557-ben Goát, 1588-ban Macaót, 1590-ben Nagaszakit. Moszkvában 1553-tól, Konstantinápolyban 1727-től kezdve nyomtatnak könyveket. Az úttörők eleinte mindenütt a fáradhatatlanul vándorló német mesterek, de a vezetőszerepet 1480 körül már Velence ragadja magához, utána — a kiadványok számát tekintve — Milano, Augsburg, Nürnberg, Firenze, Köln, Párizs és Róma következik. Másfél évtized múlva Velence még inkább az élen halad, de mögötte már előretör a francia nyomdaipar: az 1495—97 közötti időszakból 1821 fele kiadvány maradt ránk, s ebből 447-et nyomtak Velencében, 181-et Párizsban, 95-öt Lyonban. A XV. század végéig mintegy tíz-tizenötezerféle szöveg kb. 35 000 általunk ismert kiadásban látott napvilágot 236 városban, s tekintettel arra, hogy az átlagos példányszám ötszáz körül mozgott, ez óvatossággal szerint is tizenöt-húsz millió könyvpéldányt jelent. A következő század második negyedében Párizsban már csaknem minden nap megjelenik egy könyv. Íme a nyomtatás elterjedésének hőskölteménye — a statisztika csendes számadataiban!

A HATALMAS KÖNYVTERMÉS elterjesztése egyik fontos ága volt a világereskedelemnek. Hamarosan kialakultak a könyvpiac nemzetközi központjai, melyek közül Frankfurt a legfontosabb. 1470-től kezdve kézzel írott, majd nyomtatott üzleti katalógusok jelentek meg.

Amennyire a régi magánkönyvtárak fennmaradt adataiból (377 megvizsgált gyűjtemény adatai alapján) következtetni lehet, a könyvvásárló közönség eleinte túlnyomórészt egyházi személyekből állott, de 1500 és 1550 között már csaknem a felét világiak teszik ki, a XVI. század második felében pedig a világiak javára tolódik el az arány.

Az incunabulák (vagyis az 1500 előtt kiadott könyvek) 77 százaléka latin nyelvű, s minden száz ósnyomatvány között csak hét class. öt-hat német, négy-öt francia és egy flamand nyelvű akad. A következő század derekától kezdve azonban a nemzeti nyelvű irodalom fokozatosan tér hódít a latin rovására. A legnagyobb kereskedelmi sikert kezdetben a Biblia és az egyházi szertartásokban használt könyvek aratják, s a kiadók legszívesebben olyan középkori művek ki nyomtatására vállalkoznak, amelyek kéziratban már népszerűsége tettek szert. A világi literatúra iránt mutatkozó kereslet lassú, de állandó növekedését mutatja, hogy „*A balgaság dicsérete*” Erasmustól 1515-ben 1800, a „*Corpus juris civilis*” című jogszabálygyűjtemény 1566—67-ben 2500 példányban jelenik meg. Corneille drámái remekművei 1200, Rousseau öszszegyűjtött munkái 1500, Voltaire könyvei pedig már 3000, sőt 7000 példányban kerülnek piacra.

Mindez csak mutatónak való személyen abból a hatalmas adathalmazból, amelyet H.-J. Martin összegyűjtött, s amellyel oly fölényesen, igazi franciás könnyedséggel bánik, anélkül, hogy fárasztana. Figyelme kiterjedt a magyarországi nyomdászat őskorának egy-két legfontosabb adatára is, de a hazánkbeli protestáns könyvnyomatóknak, a szegény folszerelésükkel üzöttön bolyongó Huszár Gáloknak hősi portréit, sajnos, hiába keressük nagy művészettel és lélektani értékességgel megírt könyvének azokon a lapjain, melyeket a nyomdász-mesterség áldozatos szellemű úttörőinek szentelt. A könyvnyomtatás magyarországi történetéről ugyanis még nem készült idegen nyelvű összefoglalás, mely a külföldi szakembereket kellőképpen tájékozathatná.

Ez a hiány elsőrendű kötelességévé teszi a Corvina Könyvkiadónak, hogy egy vagy két világnyelvre lefordíttassa Fitz József nemrég megjelent munkáját a magyar könyv történetéről. Másfelől pedig a Gondolat Könyvkiadó tehetne jó szolgálatot a hazai közönségnek azzal, hogy magyarul megjelenteti H.-J. Martin kitünően sikerült könyvét.

L. S.

A Horthy-korszakban ritkaság számba ment, ha egy-egy könyvet lefordítottak valamely velünk határos ország irodalmából. A veszekedő szomszédság perpatvarai, a felszított gyűlölködés, a magyar „kultúrfölény” hazug politikájának vetett annak, hogy megismerjük a Duna-medence népeinek szellemi kincsét.

Az elmúlt másfél évtized sokat jótett a régi mulasztásokból. Tucatszám láttak napvilágot cseh, szlovák, román, jugoszláv nemzetiségű írók könyvei, több mint azelőtt egy évszázadon át. Antológiákat adtak ki szomszédaink költészetéből, novelláiból, legjobb műfordítóink vetélkedtek Eminescu lefordításában, Jiráseket, Cankart a klasszikusok sorozatában jelentették meg, s az olyan nevek, mint Olbracht, Ivo Andrics, Caragiale, Jilemnicky, Davicso, Dumitriu már ismerősen csengenek a magyar olvasó előtt.

Szomszédaink irodalmának megismerésében fontos szerep jut a határainkon túl működő magyar könyvkiadóknak. A romániai magyar könyvkiadásnak egyebek közt Bălcescu, Boliac, Creangă, Slavici fordításait köszönhetjük, Csehszlovákiában Neruda, Kukučín, Hašek stb. művei jelentek meg magyarul.

Ezúttal a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó magyar nyelvű újdonságai-ból mutatunk be néhányat.

Miloš V. Kratochvílnak egy év alatt két könyve is megjelent magyarul a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadónál. Történelmi regény mind a kettő. *A fákllya* a huszita mozgalom korába vezet vissza, abba a korba, mely a történelmi regény cseh klasszikusának, Jiráseknak is több művét inspirálta. Kratochvíl írásának, mely egy trilógia önálló második része, szintere Konstanz, ideje az 1415. év, amikor az egyház és a világ hatalmasai összegyűltek a német városkában, hogy ítéletet mondjanak Husz János eretnek tanai fölött. A cseh író leleplezi, hogy a hitvita kenetes kifejezései valójában anyagi és hatalmi érdekek védelmét tartarták, és eleven képekben mutatja be az ellentétet a szajhák, kóklerek, kóbor lovagok és táányernyalók kíséretében vigadó főpapok és fejedelmek céda

romlottsága, cinikus gonoszsága és a nemes jellemű, bátor cseh újító puritán erkölce között. — Kratochvíl másik könyve (*Egy muskétás csodálatos kalandjai és viszontagságai*) szerényebb művészi igényű: kalandregény, melynek hőse egy cseh jobbágyfiú, akit a harmincéves háború idején kőtéllé fognak be katonának. Egy vesztés csata után megszökik, és csatlakozik a földesurak ellen fölkelt német parasztok táborához. Mikor a zendülők seregét szétverik, hogy életét megmentse, beáll a megtorló seregbe muskétásnak, de fölismerik, és eladják gályarabnak. Hajója elsüllyed, és a főszereplő egy délamerikai szigetre vetődik, ahol rabszolgaként dolgoztatják. Innen is megszökik, s a kalózáletet is kipróbálva, sok-sok hányódás és viszontagság után végre hazakerül szülőfalujába. Ez a rendkívüli életsors alkalmat ad a szerzőnek, hogy a XVII. század villongó, vad feudális évtizedeinek társadalmi problémáit színes ecsettel ábrázolja, a kalandok halmozása azonban inkább csak az írás érdekességét, nem pedig esztétikai értékét növeli.

Ladislav Ptáček cseh író *A második őrség* című regényének hőseül magyar szereplőt választott. Egy Pintér Gyula nevű katona megszökik a csehszlovák hadseregből, iratok nélkül, ezer veszély között végigkóborolja egész Európát, s végül a csehszlovák partizánharcok legendás hőse lesz. A gyorsodrású regény nemcsak izgalmas események filmszerűen pergő sorozata, hanem széleskörű társadalomábrázolás, mely az 1935-től 1945-ig terjedő évtized krónikáját öleli fel.

A Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó magyar nyelvű fordításainak átlagos példányszáma 1500—1700 között mozog. Ez a szám nagyot emelkedik abban az esetben, ha a csehszlovák—magyar közös könyvkiadás keretében a magyarországi közönség részére is nyomtatnak példányokat. Az ismertetett szlovákiai újdonságok közül példányok okéért Kratochvíl egyik regényét 550, Ptáček könyvét pedig 5000 példányban vette át a magyar könyvterjesztés.

Lányi Kamilla

VEREBÉLY LÁSZLÓ professzor *Vilmos erőtvitel* IV. című könyvének második, bővített, javított kiadása még ebben az évben a boltokba kerül.

AZ IPARI SZAKKÖNYVTÁR legújabb kötete Baracska-Bodrogi-Fabriczki *Konzerv-*

ipar című könyve. Magyar nyelven ez az első alapfokú összefoglaló munka a konzerviparról.

A RÁDIÓTECHNIKA könyvei sorozat 28. kötete a Roginszkij: *Félvezető egyenirányítók* című kiadvány.

Összeszamolni is nehéz, hányadszor és hányadik fordításban jelent meg a minap a *Tamás bátya kunyhója*, az utóbbi évszázad egyik legnagyobb könyvsikere.

Mint az ifjúsági irodalom annyi más klasszikusa, eredetileg ez a regény sem gyermekolvasók számára készült. Szerzője, Beecher-Stowe asszony, a humánus és bátor lelkű papné, a felnőttek társadalmát kívánta felrázni az amerikai néger rabszolgák sorsáról rajzolt megindító képsorozattal. Könyve olyan időpontban látott napvilágot, amikor a rabszolgotartás világszerte az érdeklődés, a mind hevesebb fölháborodás közepontjában állott, s a szörnői intézmény ellenzői természetesen örömmel fogadták a hatásos regényt, mely a rabszolgaság-ellenes agitáció hatalmas fegyverének bizonyult. A könyv tüneményes világsikere ebben leli magyarázatát.

A *Tamás bátya kunyhójának* első amerikai kiadása 1852 júliusában jelent meg. Nem sokkal később a következő híradást olvashatjuk a *Magyar Hírlap* október 29-i számában: „Irínyi József, Stowe Henriette éjszakamerikai írónőnek nagy hírre kapott *Tom nagybátya kunyhója vagy a négerélet a szabad éjszakamerikai rabszolga államokban* című regényét magyarra fordítja, s a mintegy 28 ívre terjedő munkának negyedrésszével már készen van. E vállalatnak nemcsak azért örvendünk, mivel általa irodalmunk egy becses s kitűnő erkölcsi irányú munkával gazdagodik, hanem mivel egyszersmind valahára kezdeményezést tapasztalunk arra nézve, hogy a magyar olvasó közönség a jeles külföldi irodalmi termékeket a maga idejében saját nyelvén is olvashassa. Eddig valamely jeles regénynek magyar kiadása csak évtized múltva látott napvilágot, midőn a kíváncsi olvasó már más nyelven megszerezte, ez nyelvünknek és irodalmunknak tetemes kárára volt. Stowe asszonyság főnmelített regényéből egyedül Éjszak Amerikában 80.000 példány kelt el. Angliában pedig 150.000 példány. Mennyi fog Magyarországon elkelni, képzelhetni!... Németországban e munkának eddigelő már négy fordítása van hirdetve, műértők véleménye szerint legjelesb ezek közül dr. Ungewitteré. E regénynek magyarra áttételére írónk között Irínyi leginkább hivatva van, miután ő az angol nyelv tökéletes bírása mellett egyszersmind azon előnnyel is bír, hogy a regény színhelyének viszonyait külföldi utazásaiból s régibb tanulmányai folytán pontosan ismeri.”

A közlemény utolsó mondatának állítása téves, mert 1842—43. évi nagy utazása során Irínyi csak Angliába jutott el, Amerikában sohasem járt. A kitűnő márciusi ifjú a forradalom bukása óta, miután halálbüntetését Haynau elengedte, visszavonultan élt apja bihari birtokán, a szellemi és politikai élet hírei azonban, úgy látszik, frissen eljuttattak hozzá, s valóban elismerésre méltó az a gyorsaság, amellyel a nevezetes könyvtulajdonságot lefordítani sietett. 1852. november végén a *Budapesti Vízhang* már így tudósít: „Tom bátya kunyhója Irínyi fordítása szerént már nyomatik”, s a négy kötetre osztott regény az év utolsó napjaiban meg is jelent.

Irínyi tartalmas bevezetőt írt a könyvhöz. „Készüljön az olvasó valami egészen rendkívülit olvasni, — kezdi — rendkívülit nem csupán magyar, hanem általában a világirodalom mezején. Mint ezen mű, oly részvétet, oly hatást még soha egy regény, egy könyv sem gerjesztett a világirodalomban. Amerikában rövid idő alatt egy millió példányban lón elterjedve. Nem is csoda, mert nemes egyszerűséggel oly megható mély, valódi érzés van soraiban, hogy nincs oly száraz és parlag képzelet, melyet ezen regény el ne ragadna, nincs kemény szív, mely rendületlen, nincs szem, mely szárazon maradhatna olvasásával.” A továbbiakban Irínyi alaposan ismerteti „az Egyesült éjszak amerikai államoknak szenvedélyt”, a rabszolgaságot, a szégyenletes törvényeket, melyek a szennyfoltot intézményesítették, s a szerzőnek és családjának küzdelmes életét. Végül beszámol fordítói elveiről, s közben elejt egy burkolt célzást Kossuthra, akinek és törökországi emigránstársainak sorsát az üldözött néger rabszolgákéhoz hasonlítja.

A világhírű regényt a hazai közönség is nagy érdeklődéssel fogadta, melyet a sajtó példátlanul nagy hírverése még csak fokozott. Beecher-Stowe európai felolvasó körútra indult; Beecher-Stowe új regény írásába kezdett; Beecher-Stowe könyvéből csupán Párizsban három melo-dráma, két vaudeville és egy opera készült: minderről versengve számoltak be a szenzációba kapaszkodó újságok, folyóiratok, s heteken, hónapokon át nem múlt el nap anélkül, hogy valamilyen hír, glossza, elmunkedés meg ne jelent volna Tamás bátyáról és a négerekről. Növelte a szenzációt, hogy épp ez időben szerepelt nálunk Ira Aldridge, a kitűnő néger tragikus színész, „Tamás bátya hon-

fitársá”, ahogy a lapok írták. A maga fonákságában rendkívül jellemző ennek az időnek közhangulatára, hogy egy akkoriban megnyitott pesti sörcsarnok tulajdonosa Tamás bátyáról nevezte el vendéglőjét.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy 1853 márciusának végén már arról tudósítanak a lapok, hogy a kétezer példányban megjelent magyar fordításból ezernyolcszáz darab elfogyott. Székesfehérvárott pl. rövid idő alatt ötven példány kelt el, ugyanakkor Jókai legfrissebb regényéből (*Török világ Magyarországon*) csak négy-öt. Az újságok sietnek jelenteni: hamarosan várható a második kiadás.

A beharangozott új kiadást azonban Irinyi fordítása nem érte meg. S valószínűleg nem azért, mert ez a fordítás kapott a *Divatcsarnokban* Tavassy Lajostól (amire Irinyi csak azzal védekezhetett, hogy fordítása midőssze öt hét alatt készült), hanem inkább azért, mert a regénynek hatalmas versenytársa támadt tulajdon színpadi változatában, melyet két rutinos francia színházi ember, Dumanoir és D'Ennery csapott össze, s amelyet Ország Antal, több magyar lap párizsi tudósítója, sietett lefordítva hazaküldeni. (Készült egy hazai dramatizálás is, melyet néhány vidéki városban játszóttak.) A két francia szerző darabját 1853 május 7-én mutatta be a Nemzeti Színház, s ettől kezdve a hírlapi kórusnak a színmű látta hasznát, nem a könyv. A regény hamarosan piacra került ifjúsági kiadás is megosztotta az érdeklődést. Irinyi fordításának megmaradt példányai egyre nehezebben keltek. 1854

júniusában Emich Gusztáv könyvkiadó hirdetését tett közzé, melyben tudatja, hogy „a tökéletesen elfogyottak hitt munkából” „még néhány példány egyedül már csak alóltrnál kapható” (ára 2 forint 20 krajcár).

Roszbábbul járt a *Kulcs Tamás bátya kunyhójához* című könyv, melyben Beecher-Stowe a regény tényeinek okleveles bizonyítékait adta ki, s amelyet Irinyi még a siker szép napjaiban kezdett lefordítani. Mire ez a könyv 1853 derekán megjelent, a nagy néger-szenzáció már kihűlőben volt, és szinte az egész kiadás raktáron maradt, úgyhogy 1858-ban Irinyi mit tehetett mást — az el nem kelt példányokat (több mint ezerhatszázat!) eladta makulatúrának.

A drámai változat azonban még jó tíz évig tartotta magát a színpadon; s országos vásár alkalmával mindig elővette az igazgatóság, hogy a vidékről felgyűlt naivabb közönséget megrikassa vele. S hogy a rusztikus rétegeket még sokáig érdekelte a szerencsétlen néger rabszolgák története, arról az 1857. évi ponyvakiadás tanúsodik: Bucsánszky, számtalan ponyvafüzet hírhedt kiadója, a könyvnyeztető témát versekbe szedette házi-szerzőjével, Tatár Péterrel, s kezdetleges képekkel illusztrálva árusította. Végül teltát a tegnapi magyar jobbágyokhoz, a néger rabszolgák osztályos társaihoz is eljutott Tamás bátya szomorú története, s akik színházba nem mentek, két forint hús krajcáros könyvet vehettek, legálább Tatár Péter primitív rimeiben olvashatták,

*Hogy még rabszolga lesz nagy Amerikába
A tiszta boldogság ottan nem lakozhat,
S az igaz szabadság sosem virágozhat.*

Számos könyvtári és bibliográfiai jellegű időszaki kiadvány jelenik meg Romániában. A közművelődési könyvtárak organuma, a Calauza Bibliotecarului című, havonta megjelenő folyóirat, amely az idén lépett tizenkettedik évfolyamába. Magyar nyelvű testvér-lapja A Könyvtárosok Tájékoztatója néhány évi megszaktítás után 1957 óta negyedévenként jelentkezik.

A könyvtártudományi jellegű, időtálló és alapvető tanulmányok, adatközlések és recenziók az Akadémiai Könyvtár kiadásában évente megjelenő *Studii si cercetari bibliologice* című, közel félezer lapos kötetben látnak napvilágot (1956-ban az első, 1957-ben a második kötet került forgalomba). A nemzetközi szakirodalomra nyújt kitekintést az *Indrumar bibliologic* című kiadvány, amelyet a *Könyvtárosok Egyesülete* jelentet meg.

A megjelenő könyvek és más nem periodikus jellegű nyomdatermékek számbavételét a kéthetente megjelenő *Bibliografia R. P. R.* látja el, míg a központi sajtóorgánumok fontosabb cikkanyagát az ugyancsak havonta kétszer megjelenő *Bibliografia periodice*l or adja szakrendbe szedve. Az előbbi az összes kiadványokat tartalmazza (tekintet nélkül azok nyelvére), az utóbbi csak a románnyelvű

cikkanyagot veszi számba, a nemzetiségi nyelvű cikkanyag válogatott bibliográfiája külön kötetekben lát napvilágot.

A retrospektív nemzeti bibliográfia összeállítását szolgálja az *Anuarul cartii* c. kiadványsorozat, melynek 1957-ben megjelent kötete az 1952–54 között kiadott közel nyolcezer romániai nyomtatvány bibliográfiai adatait tartalmazza. Végül a szakirodalomban való tájékozódást könnyíti meg a fontosabb könyvtárak zömére kiterjedő kollektív katalógus eddig megjelent négy kötete. (Dankanits Ádám)

*

Mint ismeretes, a tavalyi lipcei nemzetközi könyvművészeti kiállításon a Magyar Népköztársaság 27 aranyéremmel a nyertesek között a negyedik helyet foglalta el a Német Demokratikus Köztársaság, a Szovjetunió és Csehszlovákia után. Kevésbé köz tudomású azonban, hogy a történeti kiállítás a maga egészében ugyancsak aranyérmet kapott. Ez a közös aranyérem Lipcsében maradt, a benne részes országok pedig helyette művészi kivitelű elismerő oklevelet kaptak. A Magyarországot illető díszoklevelet az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őrzi. (Cs. G. K.)

A költőnek a Magvető Kiadónál a közeljövőben megjelenő új verseskötetéből közöljük az alábbi szemelvényeket.

INVOKÁCIÓ

(A debreceni elégia c. ciklushoz)

Egy sírdombon ülök Debrecenben,
aranyló nyár patakzik felettem,
s távol, mintha a Nagytemplom tornya
az emlékek vén juhásza volna,
s körülötte delelné az égen,
néma nyája az időtlenségben.
Zeng a harang; érckiáltásából
ki hangja szól? — egy ős prédikátor
ezeréves textusának árja
hömpölyögve árad a világra.
s a két torony mintha két kar lenne,
a magasló egekbe emelve;
így áll amott zordon ős fejével
a Nagytemplom —, nem, Méliusz Péter,
s szavaira rázúgja, hogy ámen,
a kálvini magvar Jeruzsálem.

A TÁTRA MEGPILLANTÁSOKOR

(A Tátrából c. ciklusból)

Egyszerre csak ott állt előttünk,
áttörve ködöt, felleget:
sereg király, — vad óriások,
sámánidézte szellemek.

Arnyékuk kő, kőfejek, kőkar,
kövek, kövek és iszonyat.
Felpúposodva reánk nézett
a legyőzhetetlen anyag.

Vagy mintha a föld ősi kínja
dermedt volna meg egykoron;
a vajúdásban felvonagló,
gigászi sziklafájdalom.

POZSONYI EMLÉK

Alkony hullt szép Pozsonyra, s a Vár felé haladva
már egymás kezét fogtuk, emlékszel, Magda, Magda..
A Dóm körül királvok árnyéka szállt az estben,
és kettőnk lépte koppant— a történelemben.

Lenn zsibongott a város, a Mihály-kapun által,
s a szűk utcán egy néni bandukolt telt kosárral.
úgy tűnt, viszi a múltat, hátán meg az őregség,
s a bástyafal tövében tücsöknesz szőtte csendjét.

A táj villant, a kő szólt? — a házak ránk hajoltak,
s jurátusok, kalmárok, őszhajú papok: holtak
suttozták — erre jártunk, s amott két gyermek éppen
labdával kergetőzött a merengő ösvényen.

Dús rózsággként nyílt ki, önmagát felmutatta
a csipkés tornyú távol — emlékszel Magda, Magda.
hajadra csillag röpönt, a ködben fák remegtek,
búcsúztak levelüktől, s éreztem, hogy szeretlek.

Be szép volt, ó milyen szép, az aranylángú este,
a kezed a kezemben, s ballagtunk fel a hegyre.
Bár örökre így mennénk, ha mélybe, ha magasba,
ahogy egykor Pozsonyban, kedvesem, Magda, Magda.

AZ UTOLSÓ PÁR ÉVBEN egy új műfaj keletkezett és vívott ki magának egész csendben nagy népszerűséget. Előde a művészettörténeti és földrajzi előadásoknál gyakran használt diapozitív. Ennek továbbfejlesztéséből, az önálló képeknek egyetlen filmszalagra való másolásával és feliratokkal való ellátásával alakult ki a diafilm. Széleskörű elterjedését a bárki által kezelhető, otthoni használatra alkalmas vetítógép biztosította. Diafilmek ma már a közművelődési könyvtárhálózat útján kölcsön is kaphatók.

Előállításával Magyarországon öt év óta külön vállalat foglalkozik, a *Magyar Diafilmgyártó Vállalat*. Kiadványainak száma megközelíti a négy százat.

Az új műfajt a kritika — elég méltánytalanul — eddig figyelemre sem méltatta. Nem mutatott rá az elkészült alkotások jó és rossz oldalára, nem adott tanácsokat a jövőre és nem tájékoztatta a vásárlókat, akik megfelelő ismertetések hiányában sokszor nem tudták kiválasztani a számukra legmegfelelőbb tekerceket.

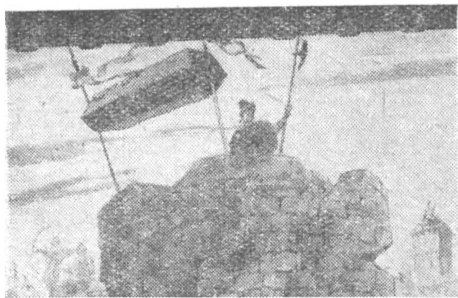
A diafilmnek két főfajtája van, a szórakoztató és ismeretterjesztő. Az előbbinek legközelebbi rokonai a némafilm és az illusztrált könyv. Természetesen drámai feszültség, mozgalmasság, költőiség, lélekrajzi érdekesség tekintetében a legjobb alkotások sem versenyezhetnek egy-egy művészi filmmel vagy jó regénnyel. Elsősorban a *kezdő olvasók* műfaja ez, olyanoké, akiknek képzeletét a szöveg mellett képekkel kell támogatni, akik hosszabb időre nehezen tudnak elmerülni olvasmányaikba. Ilyenek a gyerekek és a falusi olvasóknak a művelődésben elmaradt része. Ez a magyarázata annak, hogy különösen a mesefilmeknek van átütő sikere. Akad köztük olyan, amelyik csak hazánkban 30—40 000 példányban

*Radnóti Miklós
verseskötetének címlapja*

kelt el. Mellettük népszerűek a híresebb irodalmi alkotások átdolgozásai. Az *egri csillagok*, a *János vitéz*, a *dzsungel könyve*, a *Különös házasság*, a *Monte Christo*, a *Csongor és Tünde*, a Verne regények diaváltozatai természetesen csak tartalmi kivonatok (lehetőséghez képest minél több szó szerinti idézettel), de így is alkalmasak arra, hogy szórakoztassanak és kedvet csináljanak az eredeti mű elolvasására.

NÉPMŰVELÉSI ÉS OKTATÁSI TÉREN igen nagy jelentőségük van az ismeretterjesztő filmeknek, noha eddig korántsem használtuk ki a rendelkezésre álló lehetőségeket. Így például még Budapesten is sok iskola van, ahol egyáltalában nem vetítik még ezeket. Pedig a művészettörténeti és földrajzi tárgyak sokkal alkalmasabbak a szemléltetésre — és különösen a tömeges szemléltetésre, — mint a könyvekben levő képek. Az irodalomtörténeti diafilmek viszont azért különösen jelentősek, mert e téren addig sajnálatosan kevés anyag állt a népművelők, pedagógusok és érdeklődők rendelkezésére. Még a kevésbé sikerült tekercek is közelebb hozzák az olvasónézőhöz irodalmunk nagyjait. Az emberek többsége vizuális típusú, jobban meg-

Az Egri Csillagok diafilm változatából

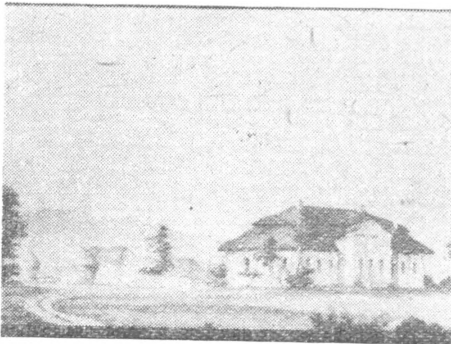
marad emlékezetében egy-egy író, költő alakja, ha látja arcképét, szülőházának, iskolájának, barátainak fényképét, kézírásának, könyveinek hasonmását, regényeinek, verseinek színhelyét.

Egy költő életét megörökítő diafilm írójának, szerkesztőjének aránylag sokkal nehezebb a feladata, mintha festői alkotásokat vagy városokat mutatna be, ahol a jellemző képanyag többnyire együtt van és kiválasztásuk nem okoz komolyabb problémát.

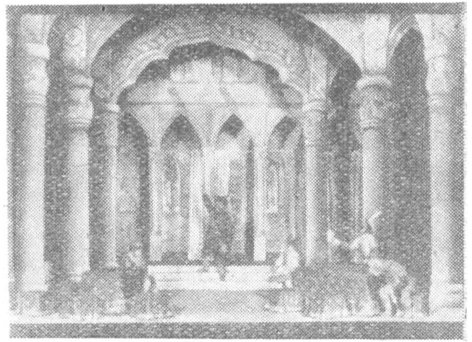
A szemléltetés aránylag könnyű egy Kazinczy-szerű egyéniség esetében, aki irodalmi életünk vezére volt, nagy szerepet vitt kora mozgalmaiban, hosszú ideig különböző börtönökben sánylődött, és bizonyos mértékben maga a kor is ismeretlen a nézők előtt. A számos egykorú metszet, sajátkezü börtönrajz, a nagynevű írotársak sokasága szinte magától kínálja a képanyagot és az összeállító Szilágyi Ferencnek inkább csak a mértéktartásra kellett törekednie a kiválasztásban. Radnóti Miklósnál azonban, — hogy a másik végre is mondjak példát, — már más a helyzet. A filmíró Baróti Dezsőnek néhány fényképen és címlapon kívül majdnem kizárólag csak a versanyagra tudott támaszkodni.

Tökéletes irodalmi diafilm az lenne, amelyik elmondaná röviden az író életrajzát, behelyezné korába, környezetébe, jellemezné művészetét, rámutatna írói sajátosságaira, megéretté névességát és kedvet csinálna művei elolvasására. De ez szinte megoldhatatlan! 50—70 kocka képeivel és rajtuk levő felirat 150—250 rövid sorával mindegyik nem lehet vállalkozni. Jó, ha egy-egy film ezekből a bonyolult, sokrétű, nehéz feladatokból egyet-kettőt sikeresen megold.

Nincs hely arra, hogy egy cikk keretében az összes irodalomtörténeti diafilmről megemlékezzünk, de nézzük meg néhány téma megoldását!

Kazinczy széphalmi kúriája

Bánk bán 1848. március 15-i előadásának egyik jelenete

A KATONA JÓZSEF FILM alkotója, Paku Imre elsősorban a *Bánk bánt* ismertette, a tragédia történetét a felszabadulásig és meséjét a Nemzeti Színház előadásairól készült képekkel illusztrálva. Az Ady film sok és jól kiválasztott idézetével igen jó képet ad a költő osztályhelyzetéről és politikai törekvéseiről. A Mikszáth filmen Paku Imre a nagy palócot mint embert hozza közelebb a nézőhöz. Elbeszélő művészetét nem tudja érzékeltetni (ehhez sok és hosszú szövegidezet volna szükséges), de bemutatja Prakovszkynak, a siket kovácsnak a műhelyét, a *Beszerce ostromában* szereplő nedeci várkastélyt, *A bágyi csoda* című elbeszélés vízimalmát stb.

Sóos Pál a Tánácsos filmen egészen más eszközökhöz folyamodik. Lemond a dokumentumanyagról és ehelyett Bencze László színes képei révén igyekezik vizuálissá tenni nagy forradalmár írónk küzdelmekkel, szenvedésekkel tele életét.

Igen sikerültek a Bessenyeiről és a Juhász Gyuláról készült diafilmek. Az előbbi szövege (Szauder József munkája) még képek nélkül is jól jellemzi a felvilágosodás korának kiváló íróját. Az egykorú hasonmások és hangulatos kultúrtörténeti képek szerencsésen egészítik ki a szöveget. Az utóbbi írója, Madácsy László pedig igen szerencsésen választotta ki a versidézeteket. Még a műfaj erősen korlátozott lehetőségein keresztül is érzékeltetni tudja Juhász Gyula különleges, egyéni hangú líráját.

Az irodalomtörténeti diafilmek száma állandóan szaporodik. A kis és nagy lakások falain, falusi és városi kulturott-honok, iskolák vetítőkádjain egyre többször, egyre nagyobb számban jelennek meg és ezáltal egyre szélesebb néprétegek ismerkednek meg irodalmunk nagyjainak életével, műveivel és jelentőségével.

Vértesy Miklós:

A nyelv: *társadalmi termék*. Ez a magától értetődő közhely voltaképpen tautológia: ugyanazt mondja ugyanarról. Csak dilettáns nyelvészek, álbölcselekedők hiszik, hogy — 1959-ben — valaki másképpen vélekedhessék a nyelvről és a társas élettől független, misztikus erők rezultátumának tarthassa a fülünk hallatára keletkező, örökösen változó, gazdagodó-sokasodó, más pontokon pedig halványuló, sőt elhaló nyelvi formáknak harmóniába rendszereződő hullámzását.

A nyelv definíciójában benne van, hogy társadalomhoz tartozó valami. Gyökerei az emberi természet fejlődési adottságaiba nyúlnak, de léteinek alapja az együttélés. Egyetlen egy egyed, egy árva emberi lény, — ha lehetséges volna ilyenről beszélni — nem alkothatott volna önmagának nyelvet. Egyébként — bocsánat ezekért a kényszerű truizmusokért — az ember, sőt az állat sem képzelhető el fejlett vagy kevésbé fejlett társadalmi szervezkedés nélkül.

Dante, aki nemcsak a költők, hanem a filozófusok között is élenjár, tudományosan is időálló fogalmazásban adta a nyelv definícióját a *Paradicsom* XXVI-ik énekének 130—132-ik verseiben:

... az ő *Természetnek hozta rendje,*
hogy az embernek nyelve van; de rája
bizta, hogy így vagy úgy szépítve zengje.

(Babits Mihály ford.)

Ebből a fogalmazásból nyilvánvaló, hogy természeti képzései alapján az ember önmagának formálja, tökéletesíti a kezdetől fogva és végeredményben is kollektív kincset: a nyelvet.

*

A nyelv társadalmi jellegét — hogy a humorossá vált kliséit alkalmazzuk — „már a régi görögök” ismerték és a haladó nyelvtudomány mindig hirdette. Ami persze nem jelenti azt, hogy a görögök kezdetleges nyelvtudománya azon a színvonalon állott, mint a modern nyelv-bölcselet és a fejlett mai nyelvészet.

A szofisták „alkotásos” (*thezei*) elmélete — amely kizárja a nyelvnek természeti” (*füzei*) vagy pláne „égi” eredetét — már az alkotó ember körébe utalja a beszédet. *Epikurosz* az ember természetes ösztöne mellett a *közmegegyezésből* származtatja a nyelvet. Más görög filozófusok szerint is: a *konvenció* állapította meg a szavakat.

Intermezzót jelent a középkori skolasztikus fölfogás, mely a nyelvben közvetlenül Istentől kapott képességet lát. Ez a

magyarázat az újkori nyelvtudományban itt-ott visszatér, még a tizenharmadik század közepén is. A fölvilágosodás nyelvbölcselei — köztük *Hobbes*, *Rousseau* — a társadalmi tényezőt hangsúlyozzák a nyelvvel kapcsolatban. A lipcsei-hallei *Christian Thomasius*, akinek 1700 körül magyar *Descartes*-hívőkkel is voltak polémiái, kategórikusan kijelenti, hogy értelem nyelv nélkül nincsen; hogy a társadalmon kívül nem létezik nyelv; és hogy az értelem nem lépi túl a társadalom határait... *Herder* a nyelv eredetéről szóló munkájában utalt már arra, hogy a társas együttélés tette szükségessé az emberek közötti beszédet. A múlt század eleji *Schleiermacher* szerint a törzsi kereteken belül, kollektív alapon és a szervező ténykedés szolgálatában fejlődött ki a nyelv.

A múlt század közepének amerikai nyelvbölcseleje, a nálunk is olvasott *W. D. Whitney* az egyes nyelveket olyan *intézményeknek* tekinti, amely intézmények a különböző társadalmakban a civilizációt alkotják. Bármiként vélekedünk is a múlt század végének vezető nyelvfilozófusa, *Hermann Paul* munkáiról, ez a nagy müncheni nyelvész ma is érvényesen megállapította, hogy a *társadalom* tette lehetővé a kultúrát és a társadalom tette az embert történelmi lényre.

Hasonlót mondhatunk a genfi *Saussure* poszthumusz szintézisééről (1916), amely a nyelvről, mint társadalmi produktumról szól (*produit social, civilisation sociale, lien social*). Ez a virtuálisan létező nyelv nem más, mint a nyelvnek társadalmi része, amelyet az egyéni beszéd (írás) esetről-esetre alkalmaz. A nyelv olyan norma-rendszer, amely hagyományosan létezik és az — önkéntelen vagy szándékos — egyéni kezdeményezések vagy kisebb csoportok gyakorlatának nyomására lassan, de állandóan változik.

A párizsi *Vendryès*-nek a világ minden nyelvtípusára kiterjedő erudícióval megírt szintézise (1921) a szókészlet változásainak okát — pedig ezek rendszerint az egyébként ki nem nyomozható egyénből indulnak ki — nagyrészt a társadalmi környezet (*milieu social*) munkájában keresi: az egyéni és a társadalmi élet együttműködése teremti és formálja, szankcionálja a nyelvet.

Meddig mehetünk vissza — az értelem és a beszéd ősi kialakulásának nyomozásában — abba a korba, amelyből konkrét

adataink nincsenek? Csupán következtetésekre, az állatvilágból vett analógiákra van utalva a nyelvtudomány. Henri Delacroix az ősi fölkiáltásokra, „életjelekre”, önkifejező hangadásokra vezeti vissza a nyelv eredetét. Százezer évек teltek el, míg — az emberi értelem fejlődésével párhuzamosan — az érzelmek, cselekvések, tárgyak, fogalmak, absztrakciók megjelölései kialakultak.

Pierre Janet francia pszichológus a beszéd előtti értelmi életről írt izgalmas, szinte filmszerű jelenetekre rávillanó könyvet. Janet a nyelv eredetét a parancsolást kezdeményező, „csoportvezető” egyén akciójában és a vezetettek — hangot és cselekvést utánzó — engedelmességében látja. Evidens — írja —, hogy a beszéd a közösségből származik és az emberi együttműködés terméke.

Gabelentz nyelvelméletének (1891) egyik kiinduló tétele: a nyelv a társadalom terméke. Hivatkozik Gabelentz a hangyák társadalmára is, amelynek tagjai szintén valamiféle „nyelv” útján szervezkednek... (Ugyanezt mondhatjuk más állatfajok társadalmáról is, amelyekben kialakult valamelyes primitív „nyelv”: hívó, veszélyre figyelmeztető hangadás, haragnyilvánítás. A méhek társadalmában: a táplálékra való figyelmeztetés, konvencionális táncmozdulatokkal. Mihály Ferenc írja az Élet és Tudományban (1959, 247) a tengeri halakról: „Más-más hangon hívogatják egymást, figyelmeztetik a fenyegető veszélyre, bosszankodnak és szerelmet vallanak.”)

A magyar származású Révész Géza amszterdami pszichológus-professzor a nyelv eredetéről és kezdeteiről írott munkájában (1946) külön fejezetet szentel a közlések szociológiai alapjának. Elhárítva a nyelv eredetének teológiai magyarázatát, a nyelvet a kölcsönös megértés eszközeként definiálja. A nyelv alapfunkciójának a közlést tartja, amelynek célja a társadalmi érintkezés kialakítása. A „kölcsönös megértés” csak társadalomban képzelhető el.

Révész meghatározásai állanak a legközelebb *Sztálin* megfogalmazásaihoz, amikkel annyit foglalkozott az utóbbi évek nyelvtudománya. Ezek a sztálini definíciók: „a nyelv a társadalomban élő emberek érintkezésének eszköze”; és: „a társadalmon kívül nincs nyelv”.

Az emberiség fogalma, létezése kizárja, hogy egyéni produktum legyen a nyelv. A nyelv a közösség kincse, amit az ösztönösen gögicsélő gyermek a környezet-

től megtanul. Ez a tény viszont nem szünteti meg az egyén szerepét a közösség nyelvkincsének konzerválásában és továbbfejlesztésében. Az egyén nyelvújító közreműködéséről külön könyvet lehetne írni... A nyelv társadalmi kialakulása nem zárja ki azt sem, hogy „mesterséges” nyelvet — eszperantó, idő — találjon ki valamely buzgó utópista, aki azonban szintén nem légüres térben, pusztá kitalálással építi föl vértelen és élettelen nyelvrendszerét, hanem a meglévő nyelvek elemeiből és elveiből, anélkül, hogy valaha is szilárd alapot, élő nyelvközösséget tudna teremteni az új nyelv számára.

Hogy a nyelvfejlődést mennyire nem lehet elválasztani a társadalmi élettől, sőt a politikától sem, azt több dolgozatomban kifejtettem. Legyen szabad ezekre befejezésül röviden utalnom. A nyelv történetében is vannak hullámozó divatok. Vannak szavak, amiket bizonyos társadalmi rétegek, bizonyos költői iskolák, bizonyos korok határozottan kerülnek (Magyar Nyelv, 1920). Petőfi realizmusa lerázta a biedermeier stílus édeskés, finomkodó szavait (*bájlak, szebb-lelkű, csáb.*). Az a tény, hogy a diplomácia nyelve a XVIII-ik század óta századunk közepéig a francia nyelv volt, nyilván társadalmi-politikai okokkal magyarázható. Az egyes nyelvek egymás közötti viszonylatukban különböző hangulattal és funkcióval bírhatnak. A latin valamikor a teológia és a tudomány hivatalos nyelve volt. Dante Firenzéje egyidejűleg négy irodalmi nyelvet is ápolt falai között: az oskolás tudomány latinul nyilatkozott, az elegánsabb, népszerű tudás francia nyelven szólt, provanszi nyelven zengett az előkelő szerelmi líra, a polgárság szellemi élete pedig olaszul virágzott.

A mesterséges nyelvek szűkkörű jelentősége is a nyelv társadalomhoz-kötöttségét igazolja. A merev, változatlan formákba öntött utópisztikus nyelvrendszer nem lehet eszménye az emberiségnek. Az ilyen megkötött, papíron született nyelv nélküli az élet vitalitását, dinamizmusát, szabad fejlődési, gazdagodási, variációs lehetőségeit. A kaptafára készült nyelv függetleníti magát a társadalomtól, széplelkek játéka lesz és ami mű-élet van benne, az is holtttá haloványul.

A nyelv pedig a kollektivitás alapvető életmegnyilvánulása. Maga az élet.

Zolnai Béla

Az olvasó jegyzetei

Egy kis nyelvvédelem

Kötelesség szavunkat kell védelembe venni, mert hovatovább egészen kiszorítja, elfelejteni velünk hosszabb s ezért kicsit esetlenebb társa, a kötelezettség. Móricz Zsigmond még finom különbséget érzett a két szó között, különben nem írta volna, hogy: „Az egész életet úgy kell felfogni, mint a kötelességek és a kötelezettségek szakadatlan láncolatát...” (Forr a bor, 1931. évi kiadás, 90. l.) Ugyan mit vétett a jámbor kötelesség, hogy írók, újságírók, a hivatalos szövegek fogalmazói úgy félnek tőle, mint a tűztől, s hagyják, hogy nyelvünknek ez az árnyalata veszendőbe menjen? Nem gondolják, hogy az édes anyai nyelv gazdagságát óvni mindnyájunk kutya-kötelessége? Még megérjük, hogy ezt is majd így mondják: *kutya-kötelezettség!*

A Nyugot Repertórium

rég várt, fontos segédeszköze az irodalomtörténeti kutatásnak. A megjelenésén érzett örömet azonban kellemetlenül fűszerezik a benne található tévedések.

Sajtóhibáit nem rovogatjuk föl egyenként, csak azt jegyezzük meg, hogy különösen gyakran fordulnak elő francia szavakban, s ugyanaz a vétség többször is (pl. Merimée — ékezet nélkül), ami arról árulkodik, hogy talán nem pusztán nyomdai figyelmetlenségből erednek.

Bosszantóbb — mert a kötet használatosságát veszélyezteti — az, hogy a nevek egy része rosszul van abc-rendbe sorolva. A *Thibault-család* szerzőjét pl. nem a G betűhöz kellett volna fölvenni, hanem az M-hez, mert Martin du Gard nevében a Martin tudvalevően nem keresztnév, hanem a családnév része. (Akárcsak Villiers de l'Isle-Adam nevében az Adam, melyet a repertórium szerkesztő szintén keresztnévnek vél.) Rossz a besorolása Ninon de Lenclos-nak és Marc-Antoine de Saint-Amant-nak is, mert az ő nevükben a *de* szócska csak a nemesi származást jelöli, a két író helye tehát nem a D betű, hanem az L, ill. az S alatt van, ahova a francia lexikonok is sorolják őket. Saint-Amant nevét egyébként is rosszul — *t* helyett *d* végbetűvel — közli a Repertórium, nyilván azért, mert a Nyugotban is így, hibásan jelent meg. De mire jó makacsul ragaszkodni — és nemcsak ebben az esetben! — a folyóirat sajtóhibáihoz? S ugyancsak mire jó — régi, de rossz szokás szerint — Ljeskovot írni Leszkov helyett?

De súlyosabb tévedések is terhelik a Repertóriumot. A Ludas Matyi szerzője

pl. azonos személynek vétetik a Fazekas Mihály nevű XX. századi kezdő poétával, Walter de la Mare és Daphne du Maurier az angol irodalom helyett a franciánál van fölvéve — s mindez egy olyan könyvben, melynek három lektora volt!

Érdekes, hogy a felsorolt hibák egy részét a kötethez csatolt névmutatóban elkerülték. Nem lehetett volna a főszöveget legalább olyan gondosan összeállítani, mint a névmutatót?

*

A talán legnagyobb kínai klasszikus költő, Csü Jüan hatalmas elégiája immár második magyar fordításban jelent meg, ezúttal önálló kötetben és ezzel a címmel a borítólapon:

SZÁMŰZETES

Az Akadémia helyesírási szabályai szerint az összetett szavakat az összetétel tagjainak határánál kell elválasztani. Tehát: *szám-űzetés*.

Úgy véljük, hogy a helyesírási szabályok a címlaprajzolókra is kötelezőek.

*

A nyelvhelyességre oktató kézikönyvek gyakran megrójják azt a rossz szokást, pongyola kényelmességet, mely elhagyja, lenyeli a határozott névelőt, amikor pedig szükség volna rá. Az intelmek ellenére a könyvek impresszum-oldalán gyakran látunk ilyen szöveget: „Kézirat beérkezett ekkor és ekkor” („A kézirat...” helyett). Legutóbb a nyelvhelyesség legfőbb örékek, az Akadémiának egyik kiadványában (*A kínai elégia születése*) fedeztük föl ezt a hibát. Ugyane könyv 195. lapján pedig egy igeragozási vétségre akadunk: „Kóboroljam inkább a folyók közelében...” (*A kóborol* nem tárgyas és nem is ikes ige!)

Jó volna, ha a nyelvhelyesség szabályainak megtartásában az Akadémiai Könyvkiadó, botlások helyett, inkább példát mutatna a többi vállalatnak.

*

A sajtóhiba ördöge csak nem akar nyugodni! A *Nyugot Repertórium* 75. lapján Babits novellájának címét csúfolta meg („*Kötészet és valóság*”); Móricz Zsigmond egyik cikkében *tengerészeti* kincseket csinált a természeti kincsekből (Móricz Zsigmond: *Tanulmányok, cikkek*, 12. l.). Vörösmartynak egyik legszebb sorát rontotta el: „Istentelen irigy (frigy helyett) van közötted, ész és rosszakarat!” (Babits Mihály Válogatott Művei, II. k.

387. l.), s hogy a „katonaság” és „szertartás” szavakkal milyen cudarul elbánt (Geréb László munkásmozgalmi bibliográfiájának 37., ill. *A kínai elégia születése* 95. lapján) — azt már nem is merjük ideírni.

*

Sokan csodálkoznak, hogy egyes könyvek, amelyeknek régebben is volt magyar fordításuk, mostanában nem a már megszokott címmel jelennek meg. Így pl. Gide regénye, *A Vatikán pincéi*, az új kiadásban *A Vatikán titka* címet kapta, Thornton Wilder műve (*Sorsom az ég*) pedig ezt: *Mennyei ügyekben utazom*.

Nem kell azt gondolni, hogy ezek a címváltoztatások valamiféle kiadói eredetiségkedés szülöttei. Epp ellenkezőleg: azt bizonyítják, hogy a fordítók ma nagyobb hűségre törekcsenek, mint régen, s a pontosság érdekében, ha kell, meg merik változtatni a hagyományossá vált címekeket is. Ez nagyon helyénvaló. Mindkét említett példánk esetében az új cím jobban kifejezi az eredetinek jelentésárnyalatát (*Les caves du Vatican*, ill. *Heaven is my destination*), mint a régi.

Ezzel szemben Moravia új regényét (*Il conformista*) hibásan fordított címmel

(*A megalkuvó*) bocsátotta ki az Európa Könyvkiadó. Az olasz szó ugyanis konformistát, alkalmazkodót, esetleg törleszkedőt jelent, s a „megalkuvó” szó sehogy sem illik a főszereplő jelleméhez.

*

A vörös szoba álma című klasszikus kínai regényt sokan olvassák őszinte csodálattal és — bosszankodva. A szöveg ugyanis tele van magyarázatot kívánó szavakkal, kifejezésekkel, s ezek mellett meg is találjuk a jegyzetekre utaló *-ot, a jegyzeteket azonban hiába keressük a lap alján vagy a kötetek végén: se hírük, se hamluk.

Vajon hova lettek?

*

Mondják, hogy Ady versírás előtt a Bibliát olvassatta. Nem ártott volna, ha Timár György is ezt teszi, ez esetben nyilván nem írta volna le a következő verssorokat: „... ha tudnám is sorsom, újra csak visszaneznék — vissza én! — akár Lót” és „hiába érezném, hogy mocsmni többé, mint Lót, nem tudok én sem”. Mózes I. könyve (19. fejezet, 26. vers) szerint azonban Lót felesége nézett hátra Sodoma égésekor és kíváncsiskodása büntetéséül sóbálványá vált.

Könyv Mikszáth ifjúságáról

Az Irodalomtörténeti Füzetek 27. számaként jelent meg Rejtő Istvánnak Mikszáth ifjúságával foglalkozó könyve. Mikszáth, mint tudjuk, a gimnázium első hat osztályát 1857—1863 között a Rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumban végezte, az utolsó kettőt Selmecbányán, mivel Rimaszombatban akkoriban csak hat osztályos „kisgimnázium” volt. Rejtő István a tudós alaposágával kutatta a helyszínen Mikszáth középiskolai tanulmány-idejének emlékeit, s kereste az önképzőkori zsenéiben a nagy íróvá lett fiatalember művészi tehetségét.

Könyve annál is érdekesebb, mivel nem csupán a téma szűk körére szorítkozik, nemcsak a Szklabonyáról elindult falusi kisfiú írói szárnypróbálgatásainak vidéki emlékeivel foglalkozik, hanem ezeket az időket a kor képébe illeszti bele: az abszolutizmus fájdalmas, de a nemzeti ellenállás tekintetében annál lelkesebb korába. Szól a könyv magáról a neves gimnáziumról, az iskola történetéről, gazdag adatokat gyűjt össze Mikszáth tanáiról, a korabeli tankönyvekről, sőt az évvégi Tudósítványokról is. És teljes terjedelmükben ezúttal olvashatjuk először azokat az önképzőkori dol-

gozatokat, amelyeké a gimnazista Mikszáth az Emlékkönyvekbe kiváló eredmélül beírhatott. Költemények s beszéléyek voltak ezek; az ókor és a magyar történelem egy-egy kiváló alakja elevenedett meg az önképzőkori diák tolla nyomán. Az egyébként kényelmes Mikszáthfiú igen szorgalmas önképzőkori munkás volt. Rejtő István az irodalomtörténész pontos oknyomozó módszerével mutatja be az önképzőkori dolgozatok iskolai forrásait, ismerteti a velük kapcsolatos tankönyveket.

Rendkívül érdekes közlés-számba mennek Mikszáth iskolai bizonyítványai, valamint a róla szóló tanári bírálatok: mint alakul a kis nógrádi palóc gyerek nyitottszemű, eszes diákká. A könyv először közli hiánytalanul, teljes terjedelmükben s filológiai pontossággal mind-amaz írott emlékeket, amelyek Mikszáth rimaszombati gimnazista koráról fennmaradtak. Néhány levél szövege egészíti ki a könyvet, a leveleket a már íróvá érett Mikszáth írta kedves tanárjának, Fábry Jánosnak. A közlést néhány kézirat hasonmása teszi teljessé.

Szombathy Viktor

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

POLITIKAI MŰVEK

MARX ÉS ENGELS MŰVEINEK IV. KÖTETE

Kossuth. 667 old. Ára 32,— Ft.

Marx és Engels műveinek negyedik kötete az 1846 májusa és 1848 márciusa között írt munkákat tartalmazza.

Ebben az időszakban lényegében lezárult a marxizmus kialakulásának folyamata, s ettől kezdve az elmélet a munkásosztály állandóan fejlődő tudománya, a társadalom forradalmi átalakításáért, a kommunizmusért vívott harc eszmei fegyvere lett. A kötetben szereplő munkák, többek között *A filozófia nyomorúsága* és *A Kommunista Párt kiáltványa*, már az érett marxizmus alkotásai, amelyek fő vonásokban már tartalmazzák a tudományos kommunizmus filozófiai alapját alkotó dialektikus és történelmi materializmus alapelveit. Marx és Engels a kapitalista társadalom gazdasági viszonyainak és a polgári közgazdászok munkáinak kritikai elemzése alapján tovább haladtak a marxista politikai gazdaságtan kidolgozásában, s a forradalmi munkásmozgalom tapasztalatainak elméleti összegezése alapján egyre pontosabban határozták meg a proletariátusnak mint a kapitalizmus sírásójának, és a kommunista társadalom megteremtőjének világ-történelmi szerepét, valamint a proletariátus diktatúrájáról, mint a munkásosztály történelmi küldetésének döntő végrehajtási eszközéről szóló tételt. Igen sok fontos elméleti irányelvet fogalmaztak meg e munkáikban a proletárpártról és a munkásosztály forradalmi harcának taktikájáról.

A tudományos kommunizmus kialakulása szoros egységben történt Marx és Engels gyakorlati forradalmi tevékenységével. Az általuk vezetett brüsszeli Kommunista Levelező Bizottság útján egyre szorosabbra fűzték kapcsolataikat a különböző országok szocialista és munkásmozgalmának képviselőivel, s harcoltak a szektáság és az éretlen utópikus eszmék terjedése ellen. Marx és Engels tevékenysége nyomán alakult meg 1847 nyarán a Kommunista Szövetsége, a munkásmozgalom történetének első nemzetközi kommunista szervezete. Ez a szövetség volt a csirája a proletariátus forradalmi pártjának, amelynek létrehozásáért a marxizmus megalapítói állandóan harcoltak.

A kötetben a fontosabb munkák (*Körlevél Kriege ellen*, *A status quo Németországban*, *A filozófia nyomorúsága*, *A moralizáló kritika és a kritizáló morál*, *A Kommunista Párt kiáltványa*) mellett számos publicisztikai írás és egyéb kisebb munka szerepel. Tartalmazza a kötet még a Kommunista Szövetségének Szervezeti Szabályzatát és néhány más dokumentumot, amelynek megírásában Marx és Engels is részt vett, továbbá *A filozófia nyomorúsága* és *A Kommunista Párt kiáltványa* későbbi kiadásaihoz írt előszókat, amelyek ugyan későbbi idők termékei, de nem szakíthatók el azóktól a munkáktól, amelyekhez íródtak.

S. M.

Horváth—Kékesdi—Nemes—Ordas

133 NAP

Táncsics. 220 old. Ára 20,— Ft.

A Tanácsköztársaság életéről, alkotásairól, kemény harcairól közel másfél évtized alatt csak elvétve jelent meg egy-egy könyv vagy tanulmány. Most négy ismert nevű és jó tollú újságíró vállalkozott arra, hogy 40 év távlatából megelevenítse az emlékezetes 133 nap történetét, eredményeit, örömeit és nehézségeit.

Helyesen jártak el, mikor az előzményeket — az őszirózsás októberi forradalom eredményeit és nehézségeit is — történeti távlatból megvilágították.

Történelmi dokumentumok alapján rámutattak a szociáldemokraták ingadozásaira és arra, hogyan akarták a munkásosztályt két részre szakítani. Münnich Ferenc dr., a veterán harcos, aki maga is részt vett a hősi harcokban, a kötethez írt előszavában megállapítja a szerzők munkájáról:

„Fényszórójuk bevilágít az osztályharcok mélyére. Bemutatja a kizsákmányolók önzését és aljasságát, azt a törekvésüket, hogy eszközökben nem válogatva letiporják a dolgozó osztályok igazságos harcát az ország függetlenségéért, a békéért, az emberi életfeltételekért, és ennek érdekében mindenfajta bel- és külföldi ellenséggel hazaáruló szövetségre lépnek.”

A könyv szerzői azt a célt tűzték maguk elé, hogy izgalmas, olvasmányos, változatos, de ugyanakkor hű képet fessenek a 133 napról, annak előzményeiről és bukásáról. Feladatukat jól oldották meg, mert Budapest és a vidék, öröm és gond, ered-

mény és hiányosság egyaránt kellő arányban szerepel a műben.

Elethűek az ellenséggel vívott adáz harcok leírásai, melyet a nép vívott az ellenség gyűrűjében, a külső és belső ellenség ellen — az igazsáért, a népi hatalomért. A szerzők a valóság fényében ecsetelik az egyszerű harcosok és falusi vezetők igazságérzetből, emberszeretetből, osztályöntudatból fakadó nagyszerű tetteit. Élesen világítanak rá Kun Béla, Szamuelli Tibor, Landler Jenő és társaik, a névtelen munkások, és a párt döntő szerepére.

Ismertetik a közvetlen a Tanácsköztársaság bukása utáni véres idők lefolyását is. A mű egység és a történelmi hitelesség szempontjából feltétlenül csak dicséretes.

A kötetet megfelelő képanyag egészíti ki. A szerkesztés Kőszegi Imre érdeme.

Fahidy József

SZÉPIRODALOM

Kosztolányi Dezső

BÖLCSŐTŐL A KOPORSÓIG

Szépirodalmi. 468 old. 32,— Ft.

Irodalmi portrék, visszaemlékezések, riportok gyűjteménye e kötet, melynek első része Kosztolányinak a különböző életkorokkal, a második az itt élő külföldiekkel foglalkozó írásait foglalja magába. A harmadik rész az író visszaemlékezéseit, míg a terjedelmre is legjelentősebb negyedik rész — *Alakok* — a különböző foglalkozásúakról szóló portréit tartalmazza.

Az élet és a halál mezsgyéje között hanyódo embert, az élet értelmét, az élet és halál titkait kutatja a kötet első írásaiban a szerző. Meghitt és megértő hangon társalog hőseivel. Azonosul örömmel, fájdalommal és kételyekkel. De önmaga is érzi: az örök talányt nem fejtheti meg, s így a bölcsőnél megszülető vidámsága, derűje, később halvány és keserű mosollyá alakul, végülis nosztalgivá változik. Hasonló a hangneme azon írásaiban is, melyekben családtagjaira, így édesapjára (a kötet egyik legszebb írása) emlékezik.

A gyűjtemény harmadik és negyedik részében — kis részben külföldiekről van szó — az 1920-as évek emberét szólaltatja meg: bábát, papot, kalaut, szemetest, grófnőt, szolgát, tanárt, tőzsdést, író, sírásót s megannyi mást, az akkori társadalom képviselői és elesettjei közül. Ezeket a riportokat, melyeket a műgond az irodalmi portrék színvonalára emel, az ese-

mények és jellemekek alapos megfigyelése és hűséges tolmácsolása jellemzi. Megnyitó és záró soraiban önmaga is sokat ad ezekhez a képekhez, nemegyszer ő adja a lényegest, a kontúrt kialakulásukhoz, ha másképp nem, kérdésein vagy következtetésein keresztül harmonizálja, egyengeti őket. Lehelet-finomra reagál az érzelmekre és hangulatokra, azokat felfokozza és megisztítva adja vissza. Valamennyi, az alakokról szóló írásának azonos a formája. Ez a zárt, tömör forma — ha még oly könnyed, játékos és másutt feszültséget és szenvedélyességet sűrítő is az író stílusa — később, éppen a portrék zsúfoltsága miatt, egyhangúvá válik. Bár ezek az írások az akkori társadalom sok-sok égető kérdéseit vetik fel, még összességükben sem adják a társadalom keresztmetszetét, igaz, nem is ezért íródtak. De kiérződik belőlük a kor ellentétektől fűtött levegője, sőt, egy-egy írása leplező erejű. Hőseinek elvagyódása a rosszból mégsem talál irányt, kiutat. Kosztolányi hősei az élet értelmére és a társadalom fejlődésére vonatkozó kérdésekre nem tudják megadni a választ. Maga az író sem segíti őket ehhez. Akiktől választ kaphatott volna e kérdésekre — nagyüzemi munkások, agrárproletárok stb. — nem találhatók fel alakjai között. Ez részben belső, részben külső tényezőkkel magyarázható. Mégis, ezek az alkotások maradaendő értékei irodalmunknak.

Kosztolányi életművének teljes ismeréséhez visz közelebb ez a gyűjtemény, éppen ezért hasznos volt kiadása.

Szabó György a válogatás munkáját jól végezte. Kosztolányiról szóló tanulmánya alapos felkészültségről tanúskodik.

Bottyán János

Nagy Lajos

VADEMBER — A TANÍTVÁNY

Szépirodalmi. 477 old. Ara 32,— Ft.

Nagy Lajos összegyűjtött műveinek ez a tizenegyedik kötete két regényét tartalmazza: a legkorábbi, 1926-ból és az utolsót, mely 1944-ben keletkezett. Együvé sorolásukat az okolja meg, hogy mindkettő életrajzi vonatkozású.

A *Vadember* Nagy Lajos kávéházi vitáinak, kávéházi ismeretségeinek fölidézése/ A főszereplő alakjához egy Gallovich nevű félresikerült író volt a modellje, de saját maga vonásaiból, gondolataiból is kölcsönzött néhányat ennek a keserűen lázadó, zabolátlan, tragikus figurának. Köréje a századeleji vidéki magyar város menaszériáját rajzolta meg, kis és nagystílű üzereket, gyáva és közönséges vicinális Bovaryné-

kat, léhűtő helyőrségi tiszteket, azt az apórodott és gonoszul kicsinyes vidéki életet, mely a magyar regényirodalom számos kitűnő alkotásának materiája.

A *tanítvány* mélyebb ifjúkori élménynek, Nagy Lajos házitánítóságának emléke. A kopott ruhás és önérzetes kor-repetitor s a léha és gógós arisztokrata kaszt, e két külön világ érintkezése művészi rendkívül szerencsés; mindúntalan az indulatok villamos szikráit pat-tantja ki, s ezek fényében izzik ez a sis-tergő, különös könyv, melyben a mon-datok lefojtott szenvtelenségén a magyar irodalom egyik legnagyobb szenvedélye sűt át.

La Rochefoucauld egy-kétsoros aforiz-mákkal, Nagy Lajos néhánylapos karc-o-lataival, kis novellaremekeivel vívta ki a halhatatlanságot, s mert a műfajok érté-két nem röfre mérjük, teljesítménye sem-mivel sem alábbvaló bármi nagyszerű epikus ciklusnál. Regényeit azzal a becsvággal írta, hogy megmutassa: tudja ő is azt, amit mások, valójában mégsem a cselekmény, a szétágazó meg összefonódó bonyodalmak érdekelték, hanem a kör-nyezetrajz, az apró, kegyetlen megfigyelé-sek a csattanós novellista remeklések le-hetőségei, és éppen azért, mert hű maradt önmagához, tehetsége sajátosságához, tudott maradandót alkotni a regény szabályt alig ismerő, tehát sokféleképpen idomítható műfajában is.

Kardos Pálnak, az első Nagy Lajos-mo-nográfia szerzőjének utószava bőségesen megmagyarázza a két regény keletkezé-sét, kifejti értékeit. Azt az állítását, hogy a *Vadember* Kávecky nevű poétájában Tóth Árpádot mintázta meg az író, úgy érezzük, nyomatékosabb érvekkel kellene bizonyítani.

— k —

Madarász Emil

HUSZONEGY VÖRÖS RÓZSA

Szépirodalmi, 286 old. Ára 21,— Ft.

Hetvenötödik születésnapjára jelent meg Madarász Emilnek ez a kötete, és aki végigolvassa, szinte nem is akarja ezt elhinni, hiszen a mai tárgyú *Hűség* című hősköteményből és a könyv utolsó negyedéből is, amely 1956 utáni verseit tartalmazza, töretlen hit, fiatalos lendü-let árad; hűség a párt iránt, hit abban az új világban, amely épül körülöttünk.

Nagy életutat tett meg Madarász Emil azóta, hogy vöröskatonaként védte az 1919-es proletárdiktatúrát és vele a ma-gyar nép, a munkások és a parasztok szabadságának az ügyét. A levert forra-dalom után az emigránsok sorsa várt reá is, de a külföldi legális és az itthon ille-

gálisan terjesztett lapokban megjelent költeményeiben tovább hirdette 1919 iga-zát, élesztette a hitet, a reményt az em-berekben.

Kisebb lírai versei mellett elbeszélő költeményei azok, amelyek feléje terelték az olvasók érdeklődését. Madarász Emil az ilyen műveiben, „krónikás énekeiben” is koráról szól, kora krónikása. Az olva-sók is ezeket ismerik a legjobban, hiszen már több kiadásban is megjelentek. Mindegyiknek hőse a nép, amely munká-jával és fegyverrel is építi új világát. Az ebben a kötetben újra megjelent *A dohányszinruhás* is Neszvadának hősi életéről és haláláról szól. Arról a mun-kásról, aki 1912-ben, Budapest Véres Csütörtökén három rendőrt lőtt le. Akkor eltűnt, de felbukkant az első világhábo-rúban, szökött katonákat segített és azok élén vett részt a 19-es forradalomban, s érte is áldozta életét.

A másik hőse Csihajda, ennek az idő-nek tengerész-katonája. Hősi harcok fűződnek nevéhez és a diktatúra leverése után legendássá nő társai lelkében Csi-hajda emléke. A harmadik hőskötemény 1956-ról szól, ukrán—magyar hőse, Pável Vologyin sorsával mutatja meg a hazá-hoz és a proletár nemzetköziséghez való hűséget.

Könyved verselés és a költeményekből kiáradó hit teszlik olyan népszerűvé eze-ket az írásokat.

Simándi Béla

Hidas Antal

MÁRTON ÉS BARÁTAI

Szépirodalmi, 573 old. Ára 34,— Ft.

Hidas Antal, aki a Magyar Tanácsköz-társaság bukásakor kényszerült emigrációba s aki azóta csaknem négy évtize-den át élt a Szovjetunióban, a közelműlt-ban tért vissza hazánkba. A magyar ol-vasóközönség túlnyomó része sokáig csak azt tudta róla, hogy a magyar irodalom-nak a szovjet emberekkel való megismer-tetése érdekében mindeddig senki sem végzett nála eredményesebb munkát. 1959 nyarán megjelent verskötete ismertette meg olvasóközönségünkkel Hidas Antalt, a költőt, s a Szépirodalmi Kiadó által most kiadott *Márton és barátai* mutatja be Hidast, a regényírót.

A *Márton és barátai* egy több kötetre tervezett regényciklus második része. Folytatása Moszkvában 1936-ban meg-jelent *Ficzek úr* című regénynek, aminek megjelentetésével könyvkiadásunk egye-lőre adós maradt.

A regény 1914 nyarán és őszén játszó-dik. Azokban a tébolyodott hónapokban, amikor kitört az első világháború, s a

német imperializmus porázára fogott Osztrák—Magyar Monarchia uralkodó osztályai megkezdték a nacionalista jelzavak mákonyával elbódított néptömegek vágóhídra hajtását.

Élesen megrajzolt képekben mutatja be Hidas a háborús lelkesedés lázába szédített Budapestet, ahol a hatalom fényében sűtkérező gátlástalan üzerek már az első pillanattól két marokkal igyekeztek kihasználni a hadiszállítások nyújtotta anyagi lehetőségeket, míg a háború minden terhe és nyomorúsága a dolgozó népre hárult, mely céltalanul ontotta véréét. Ficzek úr, a sokat próbált kisiparos, családjával együtt, épp úgy nem térhet ki az áldozatvállalás elől, mint Novák György, az elsők között frontra indított szakmunkás vagy Pünkösti, aki néhányadmagával bátran veszi fel a harcot a szakszervezetben és a Szociáldemokrata Pártban is eluralkodott sovíniszta uszítás-sal szemben.

Talán senki sem mutatta meg még ennyire kendőzetlenül a Szociáldemokrata Párt 1914-es vezetőségének gyáva és meghunyászkodó opportunizmusát; a munkáságtól elszakadt s a munkások fölé nőtt pártbürokraták — a Schnitterek, Szöllősik, Dominicsok — feneketlen aljasságát. Megdöbbenő ez a kép. Sötétségén csak gyengén tör át a vasas Pünkösti s a nyomdász Spitz Elek körül csoportosuló forradalmi proletárok felől villanó fény-sugár, sejtetve az olvasóval, hogy a dolgozó tömegek egyszer majd mégis rátalálnak a helyes útra, s a hibás, sőt vétkes pártvezetés ellenére is diadalra juttatják a proletariátus ügyét a népelnyomókkal szemben.

Ószinte meggyőződés hatja át Hidas regényének minden egyes sorát és jól megrajzolt figurák vonulnak el előttünk, de valahogyan mégis hiányérzetünk támad a *Márton és barátai* olvasásakor. Ennek nyilván az a magyarázata, hogy előbb kellett volna kézbe kapnunk a *Ficzek úrat*. Most azonban már kíváncsian várjuk a regényciklus hátralevő köteteit is. *Z s a d á n y i E d e*

Csuka Zoltán

PIROS PÜNKÖSD PÉCSETT

Táncsics. 78 old. Ara 3,— Ft.

Csuka Zoltán, a halk és egyszerű hangú lírikus, ezúttal epikus feladatra vállalkozott: az 1918. évi pécsi bányászrendülés verses krónikáját írta meg. Az elbeszélő költeménynek néhány évvel ezelőtt nagy divatja támadt, anélkül azonban, hogy valaki is tisztázta volna, mikor, milyen feladatra, milyen mondanivaló kifejezésére alkalmas ez a talán korszerűtlenül

felújított műfaj. Aligha a nagy történelmi változások eposzi igénye elevenítette föl, mert hisz a legtöbb darab, amelyet e nemben írtak, lírába oldódik vagy lapos epizód-szinten marad; legtöbbjük alkalmazásint az ünnepélyesség és monumentális félreértett igényének köszönheti létét, s a mai könnyű verstechnika kényelmes csillogásával leplezi a belső nagyság hiányát.

A pécsi bányászok néhány óra, néhány nap alatt elsistergett véres történetét is meg lehetett volna írni egy izgalmas, feszült novellában. Csuka Zoltán kétszáz-negyven versszakaszt szentelt neki. Talán az ifjúkor távolából felparazsló személyes emlékei és sajtátlagosan versíró alkata kívánták így. Stanzaszerű strofái jól illenek az előkészítő részek nyugodt tempójú bonyolításához, különösen a tünékeny szüreti idill nyájas képeihez; a *Zendülés, Népharag, Megtorlás és fogadalom* című fejezetekben (fejezetek mondunk és nem eposzi éneket) a drámai sodrást lelassítják a gondosan összecsendített rímek.

Csuka Zoltán mágondja elismerésre méltó, de a formai csínra való állandó ügyelése megkötötte képzeletének merészebb szárnyalását, és stílusát meglehetősen konzervatív eszközök használatára korlátozta. Művének fő értéke a témaválasztás eredetiségében van: a magyar munkásmozgalom tragikus epizódja hiteles költői emléket kapott Csuka Zoltán strofáiban.

A kis kötet sebb kiállítást érdemelt volna, a címlaprajzoló és a Táncsics Könyvkiadó azonban nem nagyon erőltette meg magát. — y s —

Ottlik Géza

ISKOLA A HATÁRON

Magvető, 473 old. Ara 29,— Ft.

Ha a regény címe szó szerint veendő, akkor ugyancsak erőtlen. De ha úgy értendő, hogy az iskola, amelyről szó van, az élet, az eleven, szabadlevegőjű, ember-szabású élet határán fekszik, s ezen túl már az embertelenség birodalma kezdődik — akkor pontos és kifejező.

Az iskola ugyanis: katonai nevelőintézet a huszas években. Egészen durván megfogalmazva: Prokrusztesz-ágy, amely szűkebb és más formájú, mint az emberi természet. A nevelés célja: az ide bedugott tíz-tizenégy éves fiúkról lefaragni, kiölni belőlük azt, ami nem fér bele a dresszúráknak ebbe a világába. A legfőbb nevelési eszköz: értelmetlen, öncélú korlátozások, amelyek letörlik az egészséges önrzertet és elferdítik az erkölcs, a becsület, a bátorság stb. fogal-

mait, s ezek aztán tovább formálják a fiúkat a megkívánt vagy esetleg nem is kívánt irányban. Aki megtörik, ezáltal rokkán meg lélekben, aki ellenáll, az az ellenállástól deformálódik.

Erről szól a regény, de persze „mindez, tegyük hozzá, nem volt ilyen világos és egyértelmű”, — ahogy egyhelyütt a regényben olvassuk. Ehhez hasonló fenntartásokkal gyakran találkozunk. Jellemzők Ottlik írói programjára és módszerére: újra megfogalmazni, egyre világosabban és árnyaltabban azt a légkört, amely a regény igazi „hőse”, s egyben a korabeli társadalmi rend pszichológiai tükrre.

A regény az iskola két egykori növendékének beszélgetéseiből, visszaemlékezéseiből s egy harmadik, már meghalt társuk hátrahagyott regénykéziratának idézeteiből rakódik össze. Az elbeszélésnek ez a három sálka izgató, eleven, vibráló összképet ad, s ritmusát nem az események időrendje, hanem az emlékezés mechanizmusának és dinamikájának törvényei szabják meg. Nemrég Szabó Magda regényeiben találkoztunk hasonló, bár lágyabb, érzelmibb színezésű regénytechnikával. Ottlik intellektuálisabb, az emlékek feltárása nála inkább logikai, mint hangulati-ösztönös folyamat. Az elegáns, inkább pontoságra, mint színességre törekvő stílus, a matematikai tisztaságú mondatok azonban egyre kevésbé leplezik a mögöttük dolgozó művészi szenvedélyt. Valami hidegen izzó elszántság, az utolsó álarcot is letépni akaró, öngyöttrő tisztázniakarás — ez ennek a rendkívül figyelemreméltó regénynek a „lírája”; ez az, ami szívenüti az olvasót és megadja a technikailag bravúrosan megoldott regény művészi-emberi hitelét.

Egy régebbi elbeszélésének író-hőse azt szeretné, ha írásait egy jelzővel dicsérenék: „kemény”. Nos, Ottliknak ez a regénye megérdemli ezt a dicséretet: a tisztázniakarás erőfeszítésének kíméletlen keménysége megvan benne.

Lékay Ottó

Gerencsér Miklós

ÉGRE NYÍLÓ ABLAK

Magvető. 165 old. Ára 9,— Ft.

Az angyalföldi bérház negyedik emeletéről már az ég tárul az ablakon kinéző Fazekas néni elé. Hol zavaros-borúsan, hol tiszta kéken. S alatta a munkásnegyed embereinek sorsa kavargog, változik, érik, bomlik vagy felível.

Közéjük visz el bennünket most Gerencsér Miklós új regénye. A Fazekas család mikrokozmoszán át ábrázolja a fiatal

író mai, még átmeneti társadalmunk bonyolult életútját.

Gerencsér Miklós nevét nemrég ismeri irodalmunk. Első regényének megjelenése óta két év sem telt még el. A *Hátsóváros*, amelyben a győri proletárnegyed, az író gyermekkorának világa tárult fel, cselekményességével és valóságközeli ábrázolásával érdeklődést váltott ki. Még ugyancsak 1958-ban jelent meg a fiatal író elbeszéléskötete is, az *Ember a mezsgyén*, amelyért József Attila-díjat kapott. A két mű alapján úgy ismertük meg a fiatal író, hogy valóságismerete gazdag, alakjai a mindennapok hősei, életorsókat sűrítő képességével drámai helyzeteket teremt.

Új kisregényében ismét a ma égető kérdései foglalkoztatják. Fecó, Cinege és Jumbó, a magára hagyott Fazekasné három fia, három különböző egyéniség és három külön világ. Fecó a rakodómunkás, szorgalmas, becsületes; Jumbó vagány, spekuláns üzletember. Svádája a munkanélküli pénzszerész álarca. És a kamasz Cinege, akiben él a vágy, hogy festőművész legyen, vergődik a két életfelfogás között. Vonzza a csillogónak látszó könnyű élet, de ki nem alakult karaktere viasként formálódik a modern, művelt munkás, Huszár okos szavaira is. Mögöttük ott áll az anya, a megtört asszony, akinek jajsza még van, de akarata már nincs. Négyük sorsát cizellálja az író apró epizódokon át. A naív Fecó összetörten hullik ki a félvilági zongoristanó karjaiból. Jumbótól a rendőrség veszi el a nagy üzlettel kecsegtető árut. Cinege pedig gyenge ahhoz, hogy nemet mondjon az áruházba betörő barátainak. Látszatra elbukik ő is, de érezzük, hogy kudarca időleges. Gerencsér nem fél megmutatni az árnyékot, de regényének legfőbb értéke az, hogy bízunk a jövőben. Az ember botladozhat, de a társadalom hatalmas.

A könyvet számtalan fel-felvilánno arc teszi színessé. Az öreg vasas, Jónás, vagy Ottó, a helyüket már megtalált fiatalok, vagy Aliz az utcalány, hiteles rajzok, napjaink emberei.

Helyenként a regény menete szürkébb, néhol a szándék és a megvalósítás tökélye nincs arányban, néhány suta mondata is van az írónak. Az összkép mégis élni fog bennünk. Gerencsér Miklós kevés szereplőben is biztos kézzel mutatja meg a társadalom keresztmetszetét.

A kisregény stílárís érdekessége az argó gyakori használata.

Gerencsér könyve — a Magvető kiadó Fiatalok sorozatának első kötete — úgy hisszük, sokak olvasmánya lesz.

Csiki Ottó

Lucius Annaeus Seneca az antik Róma egyik legérdekesebb, legsokoldalúbb embere, az I. században élt. Változatos pályájú államférfi, sokáig Nero császár nevelője s mindenható bizalmasa; jelentős író, aki a görög tragédia műfaját próbálja továbbplántálni, a sztoikus filozófia egyik kiemelkedő képviselője.

Vigasztalásaiban, egy népszerű ókori műfaj (*consolatio*) értékes emlékeiben Senecát, a sztoikus filozófust ismerhetjük meg. A kötet utószava idézi Ciceró megjegyzéseit erről a műfajról. A vigasztalások fő mondanivalója ezek szerint, hogy nincs igazi egyértelmű rossz az életben; a bajok természetes velejárói az ember életének; egyébként is kár magunkat emésztenünk, hiszen a bánatok és szerencsétlenségek ellen nincs orvosság. Seneca itt közölt három vigasztalása közül kettő a halál, egy pedig a száműzetés csapása ellen nyújt vigaszt a sztoikus erkölcs tanácsaival.

Seneca írásművészete megragadó módon érvényesül a közhelyeket, sablonokat kívánó műfaj keretei között, a sztoikus filozófia szűk gondolatkerében is. A mondanivalóját illusztráló, gazdagon idézett művelődéstörténeti, irodalmi példák és könnyed, szentenciózus, állandó érzelmi töltésű mondatai lekötik figyelmünket. A metrikus latin próza formahű művészetével elevenedik meg Révay József szép fordításában.

Senecát már kortársai bírálták az élete és elvei között feszülő ellentétek miatt: a lemondást, a szegénységet prédikálja — s Róma leggazdagabb embere. Meghalni azonban, ahogyan Tacitus leírja, elveihez híven, könnyen tudott, mikor Nero — a Piso-összeesküvésben való részvétele miatt — öngyilkosságra kényszerítette.

Pók Lajos

PETRONIUS VERSEI

Magyar Helikon. 108 old. Ára 18,— Ft.

Szinte új reneszánsza van ma nálunk a klasszikus görög és latin irodalomnak; latin és görög versek magyar kiadásai bestsellerként fognak a könyvesboltokban. Így kerülhet sor olyan adósságok törlesztésére is a görög s a római irodalom magyar nyelvű kiadásával kapcsolatban, amelyekre régebben nem is gondolt senki.

Petroniusnak, a fanyar bölcsességű, meglepő realizmusú római írónak, Nero kegyeltjének, majd áldozatának csak egy művét ismerhette eddig a magyar olvasó-

közönség. a *Trimalchio lakomáját*. Ez egyébként *Satyricon* című, a régi Róma világát a pikareszk regények gátlástalanságával megfestő remek kalandregénynek részlete. Ebbe a kötetbe Petronius verseit gyűjtötte össze Horváth István Károly, és fordította kitűnő ízléssel, helyesen értelmezett modern érettséggel, érzékenységgel.

Petronius versei a Nero-korabeli gazdag és művelt rómaiak dekadenciáját tükrözik. Elsősorban azok, amelyekben kortársai erkölcsseit, gondolkodását gúnyolja élesen látó iróniával — de azok is, amelyekben magáról beszél Petronius. Cinizmus és elérékenyülés, ábránd és irónia vegyül itt; kiábrándult erkölcsi maximák mellett forró erotikus sóhajok, s a terrhészlet életére lágy lírával rezonáló dallamok. S ezek mellett, nagyon meggyőzően, érzéketlenül — materialista filozófia vallásról, erkölcsről és vesező, heves társadalomkritika: „*Itt van: míg az Erény fetreng szennyel leborítva — gasszágályákon büszke vitorla dagad.*” A pénz a mindenható úr a principatus Rómájában, a törvény, a nő, maga Jupiter is üzleti áru. A költő „védekezik” kora és önmaga ellen: a már Horatiustól jól ismert falernumi borral és a szerelem érzéki kábulatával...

Reméljük, hogy nem kell sokáig várunk Petronius teljes *Satyricon*jának megjelenésére sem, amelynek versbetéteiből került ebbe a kötetbe Petronius költészetének legjava.

Említsük meg *Varga Győző* csupa-költészet illusztrációit is és a Kner Nyomda szép munkáját.

P. L.

John Milton

VERSEK

Európa, Janus-könyvek. 91 old. Ára 14,— Ft.

John Milton születésének háromszázötvenedik évfordulójára jelentette meg az Európa Könyvkiadó *Bartos Tibor* válogatásában és szerkesztésében ezt a szép kis kötetet.

158-ban volt háromszázötven éve, hogy megszületett az angol polgári forradalom legkiemelkedőbb nagy puritán költője, a Shakespeare utáni angol szellemi élet legnagyobb alakja. A polgári családból származott író harmincéves koráig csak készült nagy hivatására és szemlélődött, utazott, véleményt alkotott. Csak a forradalom alatt vállalt állást, s mint az államtanács titkára harcolt a forradalom, a köztársaság ügyéért és feláldozta érte szemévilágát. Ekkor jutott csak ideje a nagy alkotás megvalósítására. 1655-ben fog hozzá *Az elveszett paradicsom* megalkotásához.

A több mint húsz esztendeig tartó forradalom, a bukás, a sok egyéni tragédia elegendő magyarázatot ad Milton ifjúkori és idősebb korában keletkezett költeményeinek hangváltozására. A két nyelvű kis kötet ezt a fejlődést kívánja bemutatni, sikerrel. A *L'Allegro*tól *Az elveszett paradicsom*ig a teljes színskálát láthatja az olvasó. Eppen ezért, a nagyon jól sikerült „ízelítő” után kívánatos volna, hogy könyvkiadásunk egy teljes Milton-fordítást nyújtson át az olvasóközönségnek. Igen régi és fontos tartozását róna le ezzel. Hiszen az olvasóközönség Tóth Árpád fordításai óta ma már nem az ódon biblikus költőt, hanem a nagy európai forradalom modern költőjét látja Miltonban. Meggyőződésünk az, hogy ma már nemcsak az irodalmi inyeneknek volna szenczáció egy ilyen kötet. Kitűnő fordítóinkról nem is beszélve, akiknek ez a munka bizonyára a lehető legnagyobb örömet okozná.

V á g ó M á r i a

Balzac

A TOURS-I PLÉBÁNOS

Európa. 242 old. Ára 24,50 Ft.

A címadó elbeszélés és a vele egy kötetbe foglalt kisregény: a *Pierrette* tömény sűrítésben és a legismertebb Balzac-regények határfokán ad ízelítőt a kritikai realizmus e nagymesterének a művészetéből. 1832-ben megjelent *A tours-i plébánosa* annak a szerencsés korszakának a terméke, amely valamivel előbb többek között *A számárbört*, egy évvel később pedig a *Grandet Eugéniát* formálta remekművé. És hozzá hasonlóan a *Pierrette* is (1839) olyan reprezentatív Balzac-művekkel egyívású, mint amilyen a *Háború után*, vagy a *Kurtizánok tündöklése és nyomora*. Valóban mindkét kispasztikai remekben szélső értékeivel jelentkezik — pár általánosan ismert kisebb fogyatkozásával együtt, mint amilyen szerkesztő készségének és stílusának az egyenetlensége — a nagy író két alapvető tehetsége: a társadalomrajz gazdagsága és a lélekábrázolás elevevése.

A tours-i plébános egy papi életbe, a patinás vidéki város restaurációs klickjei közé — X. Károly személyében még a Bourbon-ház van újból uralmon — és az egyház félelmetes erőviszonyaiba enged bepillantást, és oly iramban bonyolítja le egy ember erkölcsi és egzisztenciális összeomlását, aminek mását talán csak még balladákban láthatjuk.

Balzac, az egyéni szenvedélyeknek és a társadalmi érdekszövevényeknek a specialistája itt azt a folyamatot tárja fel, ahogy egy egyszerű papi lélek apró kis becsvágyaival és ártalmatlan önzésé-

vel akaratlanul is kihívja maga ellen a magas klérus haragját, és ahogy rövidesen tönkre is megy az aránytalan erők összecsapásában. Birotteau abbé érték-tudatában a jó lakás, majd pedig a kánokai stallum ábrándja hovatovább szenvedélyé, életveszélyes rögeszmévé fajul el. A Gamard-kisasszony házában egy ideig boldogan birtokolt szép szobákból azonban nemsokára ki kell költöznie, mivel a lakótárs, a hasonlíthatatlanul erősebb Troubert abbé, ez a hidegfejú törtető, ez az egyházi embernek megmaradt Julien Sorel, szemet vetett rájuk. A „társbérnök” kezdeti érdekellentétei csakhamar egy gyilkos per, életre-halálra szóló ellenségeskedés méreteit öltik magukra, amelyben az abbé tragikumai: kegyvesztettsége és összeroppanása a dolgok akkori rendje szerint akkor is óhatatlanul bekövetkezett volna, ha egykori szövetségesei és beugratói: a szemérmetlenül helyezkedő helyi előkelőségek nem hagyják cserben.

Cselekménye koncentrátságán és szárguldó tempóján kívül az elbeszélés legfőbb érdekessége az a mód, ahogy a „katolikus” Balzac bemutatja papi figuráit, nyilván szülővárosa modelljei alapján. Nos, nincs ezekben az embereken egy szemernyi sem a hitbuzgalomból vagy éppen életszentségből, annyira megszallottja mindegyik, a maga módján, a kisebb-nagyobb hiúságnak, anyagiáságnak vagy a hatalomnak. Nem, Balzac, a társadalmi lét „fiziológusa” itt sem tagadta meg magát. Ellenben nagyon is megtagadja magát, olyannyira, hogy szinte ijedten már-már vissza is táncol, záró elmélkedésében, amelyben története negatív hősének és a VI. Sándor pápával kapcsolatos túl merész utalásának kellemetlen hangulati velejáróit a sok minden igazolására előráncigálható „vezér” elv fölvilantásával igyekszik közömbösíteni. Kár, hogy ez a fölvilantás itt különösképpen sokkal inkább ködösít, mint megvilágosít.

A n t a l L á s z l ó

POE ÖSSZES VERSEI

Corvina. 427 old. Ára 37.— Ft.

Edgar Allan Poe költészetéről az irodalomkritika még most, a költő halála után száltiz évvel sem mondotta ki a végső szót. Nagyságát: hangulatainak megrázó erejét, verselésének utánozhatatlan zeneiségét, az értelmi és érzelmi momentumok sziporkázó összeolvastását, máig eleven világirodalmi hatását — egy szóval magasrendű költőegyeniségét senki sem vonhatja kétségbe, de ezt az értéketletet többnyire valamiféle félszeg vonakodás kíséri. Nem véletlenül. Poe költé-

szete a tudat és ihlet problematikájának állandó kivetítésével, az intellektus költői mindenhatóságának szüntelen bizonygatásával már-már kihívás elfogadott esztétikai elveinkkel szemben. Poe — ahogyan ezt egyik amerikai kritikusa írja — önmaga ellenére diadalmaskodik lírájában. Mert hogyan is fogadhatnánk el az ihlet jelentőségének azt a megvetéssel egyértelmű tagadását, amelyről a költő *A holló* keletkezéstörténetének elemzésekor tanúságot tesz? Hogyan értékeljük azt a költőt, aki lírájában az irrealitás érzését és hangulatát, a romantika teljes kelléktárát racionalista eszközökkel — a matematikus pontosságával és tévedhetetlenségével vetíti ki elének?

Ezekre a kérdésekre az új Poe-kiadás apparátusa: *Lutter Tibor* előszava, *Radó György* gazdag, esztétikai szempontból is értékes jegyzetanyaga sem tudhat végleges választ adni. Ennek ellenére a legtöbbet nyújtja, amit nyújthat egyáltalán lehetséges: a Poe-problémátikát nem ismerő olvasót nemcsak annak rejtelmibe avatja be, hanem érdekes költőportrét is rajzol, emellett szövegmagyarázatot, versvariációkat, metrikai elemzést ad, sőt az átültetés kérdéseivel is behatóan foglalkozik. Külön ki kell emelnünk azt az újabban mindinkább tért hódító, igen szerencsés szerkesztői elvet, amely az eredeti verset több fordításban is bemutatja és ezáltal nemcsak magyar irodalmi értéket őriz meg és tesz újra hatékonyvá, hanem a műfordítói tevékenység jelentőségét is öregbíti. A *holló* kilenc fordítása minden versszerető ember számára irodalmi csemege, amely azonban Poe — és a fordítók — művészetének jobb megértéséhez is vezet, és ezért a kötetet gazdagabbá, esztétikai szempontból értékesebbé teszi. Éppen ezért a *Corvina* kiadványának jelentősége túlnő eredeti célkitűzésein, a benne megtestesedett szerkesztői elvek iránymutatóak és követésüket — hisszük — a magyar olvasók elismerése fogja kísérni.

V á m o s i P á l

Jean Richard Bloch

... ÉS TÁRSA

Európa. 170 old. Ára 29,50 Ft.

Harminkét esztendeje, hogy a párizsi Gallimard kiadásában megjelent Bloch regénye, az *Et compagnie*, Romain Rolland előszavával. Rolland ebben a nevezetes előszóban írja: „Tudomásom szerint ez az egyetlen francia regény, mely méltó arra, hogy az Emberi Színháték remekművei között foglaljon helyet. Abból a fajtából való.” Már az a tény, hogy a *Jean Cristophe* írója Blochot Balzac nagy

génusza közelébe állította és az *Et compagnie*-t az egyetlen francia regénynek nevezi, mely méltó Balzachoz, igen jelentékeny állásfoglalás volt.

Bloch „balzaci” besorolásából következik, hogy nem tartozott ahhoz az irodalmi iskolához, melynek egyik vezető alakja Ernest Renan volt, aki kételkedését, racionalizmusát a Retz bitorosok, Dupanloup érsekek fellegvárából, a Saint-Sulpice papneveldéből hozta magával... Erre az irodalmi iskolára — Taine, Sainte-Beuve, France, Rolland, Martin du Gard — oly nagyon jellemző az Ecole Normale szellemisége. Az említettek a spekulatív latin szellem világirodalmi hatású képviselői, a „sorbonne-i franciák”.

Jean Richard Bloch balzaci típus. A nagy mintakép megírta a Császárság és a Restauráció mai napig is ható, élvülhetetlen típusait. Bloch Thiers Franciaország feketé szalonkabátos törtetőinek arcképsorozatában — az 1871-es összeomlás utáni kort jeleníti meg. Az „...és Társa” alakjai, légköre balzaci: a jellemző regényesített korrajz, ennek a kornak teljes leltári összegezése. Bloch a kapitalizmus egy korszakának — 1871—1889 — nagy történelmi leltárát készítette el típusai életén, vívódásain, kapzsiságán, hatalmi terjeszkedésén és félelmetes korlátain keresztül.

A regény a Simler-család története. Simlerék az összeomlás után elhagyják szülőföldjüket, Elzászból áttelepítik posztógyárukat egy nyugat-francia városba. Az öreg Hippolyte Simler, a seniorfőnök „Guizot úr szalonkabátjában”, Myrtil, a fivére, „nyakát papos fekete gallér támasztotta meg”, s a fiatalok: Josef és Guillaume a biblia Jákobjára, Izsákjára emlékeztető szigorú, szenvedélyes, hatalmas indulatú figurák. A klasszikus kapitalizmus balzaci profiljai, a gyár megszálottjai. A pénz, érdek, becsvágy azok a nagy tényezők, melyek egyedüli eszméik, ezek hajtják őket, megnöve és zuhanva a balzaci sorsok útvesztőiben. A lázadást megkísérlő, a család zsarnokságából kitérő Josef feláldozza a szerelmet, mert „a gyárat, az üzleteket otthagyni lehetetlen, elképzelhetetlen”. A nyolcvanas évek végén a nagy gyárreformerek elérkeznek a jóllakottsághoz, a túltelítettséghez: a bomláshoz. A fordító *Justus Pál* magyar nyelve pontos, világos, tárgyilagos nyelv.

V a j d a S á n d o r

S i l l a n p ä ä

J Á M B O R S Z E G É N Y S É G

Európa.

A Nobel-díjas finn író regénye 1919-ben jelent meg (a Nobel-díjat *Nuorena nukkunut* — magyarul: *Aki fiatalon aludt*

el — című regényéért kapta, 1939-ben; nálunk is megjelent *Silja* címmel). Az íróról még annyit, hogy maga is szegény-paraszt-származású s az 1918-as finn polgárháború hatása alól már csak azért sem vonhatta ki magát. Erről hitelesen és megrázó módon tanúskodik *Jámbor szegénység* című regénye.

Hőse, Toivola Juha annyira szürke, hétköznapi jelenség, hogy az író merészségén eleinte szinte csodálkozik az olvasó: hogyan választhatott „hőséül” ilyen jelentéktelen emberkét. De csak eleinte csodálkozunk ezen — belemelegedve a regény olvasásába feltárrul előttünk az egész múlt századvégi finn béres-zsellér-és gazdavidág, amelynek béres-zsellér szereplői tulajdonképpen mind szürkék és jelentéktelenek. És éppen ez a tűrhetetlen jelentéktelenségbe taszítottság indokolja — történelmileg és drámailag egyaránt —, hogy szükségszerűen ki akarjanak törni kereteikből; még a leg-egyszerűbbek, leghetésetlenebbek is. Juha ez utóbbiak közül való, aki a maga erejéből soha meg nem tudna szabadulni nyomorától. Apjában még fellelhetők a volt tanyásgazda jellemvonásai, ő még tudott erőszakoskodni, uralkodni — eladósodása után legalább a családjában megmaradt úrnak... De halála után Juha fiában még az emléke is elmosódik a jobb életkörülményeknek — földönfutó lesz, béres, majd zsellér; és egy napfényes vasárnap iistentisztelet, majd nászéjszakája furcsa, egyedi élményén kívül nemigen őrizget semmit a szíve mélyén. Él máról holnapra, küszködve, közönyösen, érzelmek nélkül.

Amikor egyik fia meghal, megkönnyebbül: eggyel kevesebről kell gondoskodni. Amikor feleségét temeti, arra gondol: nem kell ezentúl attól félnie, hogy a kényeret valaki kávéra fogja elcsereberélni a háta mögött. De amikor nagylánya halálának hírért kapja, megdöbben, és már-már valami düh készül kitérni belőle. Mert ez a haláleset már egybeesik Juha eszmélésének időszakával — bár ez az eszmélés sem értendő a szó valódi értelmében. Juha úgy keveredik bele a forradalmi megmozdulásba, hogy soha semmit nem tesz tudatosan; kizárólag ösztönei, 60 esztendőn át soha nem jelentkező cselekvés-igényei adnak kezébe puskát, szájába „próféciákat”.

Az is természetes, hogy Juha kezében soha nem sült el az a forradalmi puská — mégis az elsők között lövik agyon a győzedelmeskedő fehérek. Ez is a legnyomorultabbak, leghetésetlenebbek sorsának sajátja: fizetni a többiek, az ügyesebbek helyett is.

Akik olvasmányaikban a fordulatot, izgalmas meseszöveget szeretik, azok szá-

mára talán nem eléggé szórakoztató Sil-lanpää regénye. De akik élvezni tudják a hiteles jellemboncolgatást, akik vágnak a történelmi igazság minél sokrétűbb megismerésére — azoknak felejthetetlen élményt jelenthet a *Jámbor szegénység*. Hiszen mindazt, amit itt az ismertetés szárazon előadott, az író zseniális realiz-mussal és finom költészettel eleveníti meg.

Köven di Judit

Pausztovszkij

NAGY VÁRAKOZÁSOK KORA

Európa. 497 old. Ára 28,— Ft.

Pausztovszkij egyike nálunk a legolvasottabb szovjet íróknak. Írásainak személyes élményektől fűtött hitelessége, elegáns, érzékletes stílusa, mély humaniz-musa és bölcsessége mindig maradandó művészi élvezetet nyújt. Prózaíró, de lírai hőfokon. Nem ír szabályosan szerkesztett regényt, hanem a személyes élmények apró, de rendkívül jellemző részleteiből építi fel művét, amely mégis az önálló egész benyomását kelti.

Legújabb művében folytatja önéletrajzi regényét, a *Nyuugtalan Ifjúságot* és olyan sokszínű képet fest a forradalmi Orosz-orzágról, mint A. Tolsztoj vagy Solohov. Amíg azonban a szovjet irodalom e két klasszikusa monumentális eposzban és hősköben sűrítette a nagy átalakulás korszakát, Pausztovszkij a részletekkel, az apró hétköznapi dolgokkal és történe-tekkel törődik és sok tekintetben új képet tud adni az izgalmas korszakról.

A személyes előadás módja lehetővé teszi az író számára, hogy szinte naplószerűen rögzítse az eseményeket úgy, ahogyan akkor látta. Ezekben az években még maga sem tudja biztosan, hová tartozik. De a néppel érez és úgy látja, hogy a sokféle uralom és program közül egyedül a bolsevikok képviselik valóban a nép érdekeit. Pausztovszkij kezdettől fogva együttérez a bolsevik párttal és az esemé-nyek menete egyre inkább megerősíti meggyőződését.

Mint sokszínű kaleidoszkópban, úgy bontakozik ki előttünk Pausztovszkij re-gényében a nagy várakozások kora. Írók, papok, katonák, kisemberek, kulákok, könnyelmű nők, ellenforradalmárok és igazi hősök sorsa forog a színes dobozban. Ezeket a sorsokat átszövi az író vallomása a korról és az emberekről.

Milyen a kor és milyenek az emberek Pausztovszkij művészi tükrében? A kor eléggé bonyolult és zűrzavaros. Ahány kormányzóság, annyiféle hatalom, annyiféle pénz és mindenütt nyomor. A hatal-mas ország nagy részében szabadon ga-

rádzádkodnak a banditák és a különféle rablóbandák. A városokban éheznek, nincs víz és személyi biztonság. Az értelmiség és a hatalmas ország lakosságának zömét jelentő kispolgárság egyrészt fél a forradalomtól, másrészt óhajtja a szilárd rendet. Ebben a zűrzavarban teremtendőt kitartható és áldozatos harccal a bolsevik párt.

Pausztovszkij nem ábrázol rendkívüli hősöket, az egyes epizódok középpontjában egyszerű emberek alakja áll; mégis, rajtuk keresztül vissza tudja adni nemcsak a kor levegőjét, hanem hősiességét is. De sohasem nagy szavakkal. Csehovot és Babelt tekinti követendő példának, akik nagyon tömören és egyszerűen fogalmaztak. A regény egyik legértékesebb része az ogycsszai írók — Babel, Ilja Ilf, Bagrickij, Bunyin — életéről feljegyzett színes mozaikok.

Pausztovszkij egyik legfőbb erénye izes, zamatos, aprólékosan kicsiszolt nyelvezete, amelyet hűen érzékeltet *Szöllőssy Klára* szép fordítása.

Bottlik Sándor

Sólem Aléchem

ÉNEKEK ÉNEKE

Európa. 83 old. Ára 12,— Ft.

Szokás az irodalmat különböző harci eszközökhöz hasonlítani. Leggyakrabban kardhoz, melyet bátran forgat az író eszméi védelmében. Nos, ez a könyvecske nem kard; inkább csak ékszer. Vagy talán virág — egy picinyke csokor nefelejcs.

Az író a mű címe alatt szerény zárójelbe bújtatva megjegyzi, hogy „ifjúkori regény”, s ezzel kicsit kitagadja művei sorából, mintegy azt mondva: Kedves emlék számomra ez az írás, de csupán csak emlék immár, legyetek elnézőek iránta.

Erre a bocsánatkérő megjegyzésre azonban semmi szükség. Az *Énekek éneke* nem regény ugyan, de nem is úgy nevezett ifjúkori mű. Hanem egy zsongítóan szép prózai költemény az első szerelemről, az ifjúságról. Szavakba öntött nosztalgia.

Egy nagyon régi és nagyon nagy irodalom áll mögötte, s munkálta-csiszolta ki azokat az írói eszközöket, melyeket Sólem Aléchem virtuóz módon egyesít a modern szép-próza vívmányaival. A mű varázsa — úgy vélem — ebben rejlik: a réginek és az újnak tökéletes összeötvözöttségében: bibliai gondolatritmus, nyugalmat árasztó és egyben izgató ismétlések, az eseményeket örök emlékké szépítő líraiság — s ugyanakkor a lehető legegyszerűbb, szinte hétköznapi nyelv és modern pszichológia.

Aki egyszer elolvassa ezt a könyvecsket, többször is el fogja olvasni, s ebben nagy része van a fordítónak is. *Brodzsky Erzsébet* magyar szövegénél az eredeti sem lehet szebb. A külseje is igen szép a könyvnek. Kötése, papírosa, nyomása egyaránt. *Würtz Adám* rajzai is hangulatosak, bár némelyiknek a biedermeier romantikája inkább Puskin *Anyéginjé*hez illene.

Zolnay Vilmos

Ludwig Thoma

ANDREAS VÖST

Európa. 273 old. Ára 20,— Ft.

Az Andreas Vöst az igazságot kereső ember regénye, vagy sokkal inkább: tragédiája.

Baustätter plébános új tornyot akar építtetni az erlbachi templomnak. Andreas Vöst azonban úgy véli: megteszi még a régi is; s szavai hatására a község nem szavazza meg a költségeket. Ez a „bűne”, s ezért kell megjárnia ennek a derék parasztagzának a kálváriát.

Újszülött gyermeke meghal, mielőtt megkeresztelhetnék volna, de a plébános csak a temetőn kívül engedi elhantolni, s mikor az anya titkon megjelöli a sírt, kitépi a földből a keresztet, széttöri és elhajítja. — Vöst eladólánya teherbe kerül a pap legfőbb szekértolójának, Hieranginak a fiától. Megegett ilyesmi már más lánnyal is Erlbachban, s a pap ilyenkor azon volt, hogy összehozza a párt. Vöstéket azonban kiprédikálja s megszégyeníti az egész falu fülehallatára. Vöst azonban keményen állja a csapásokat, mert a gazdák becsületesebbje még mellette áll, s bírónak is megválasztja. A plébános még aljasabb eszközökhöz nyúl: halott elődje nevében egy feljegyzést hamisít, mely szerint Vöst durván bánt elhunyt apjával, ütötte-verte, a sírba kergette az öreget. Mindenki tudja, hogy ez nem igaz, a rágalom mégis terjed. A járási főnök nem erősíti meg Vöstöt bírói tiszttségében. Az emberek lassanként elhúzódnak tőle; gyűlölségből vagy mert nem mernek újjat húzni a pappal. Vöst pedig járja a kálváriáját és keresi az igazságot, de sem az egyházi, sem az állami hivatalok nem segítenek rajta. Elgyötört, meghajszolt, keserű emberré válik, s mikor Hierangl — lánya megrontójának apja — nyíltan is gúnyolódni mer vele, gyilkosságba keveredik és börtönben végzi.

Ludwig Thoma, az 1921-ben elhunyt neves bajor író, ehhez a megrázó történethez széles társadalmi hátteret fest. Megmutatja, hogy nem egyes emberek gonoszsága okozza Vöst tragédiáját. Mind a papok, mind a hivatalnokok között

akadnak jó szándékú, egyénien becsületes emberek. Ezek azonban semmit sem tehetnek Vöst érdekében, mert mind az állam, mind az egyház csak úgy őrizheti meg hatalmát, ha összefog egymással és nem tűr el semmiféle lázadást, még ilyen látszólag apró ügyben sem, mint egy templomtorony építése.

Kár, hogy az írónak túl sok mellék-
cselekményre és a főhős történetéhez
csupán lazán kapcsolódó mellékfigura
szerepeltetésére volt szüksége ahhoz, hogy
ezt az igazságot az olvasó szájába rágja.
Úgy vélem: nélkülük egységesebb és erő-
teljesebb lenne a regény.

Z. V.

Erwin Strittmatter

A CSODATÉVŐ

Európa. 450 old. Ára 26,— Ft.

„Országutak, poros ösvények, munkáért
való kuncsorgás a pékműhelyekben, mes-
szelt legényszobák, mestergerendák
agyonyomott poloskakkal, fullánkós pék-
nék, keserves hajnalok szertetépett
órányi álmokkal, téli hideg, a vékony
kabátan átszivőltő fagyos szél, hontalan-
ság és ronggyá tépett szerelmi kísérletek”
— ezekben a szavakban foglalja össze
életének egy szakaszát a történet főhőse,
Stanislaus Büdner péklegény. Hát még
ami utána következett! Bukdácsolás a
növekvő fasizmus embertelenségét köze-
pette s az értelmetlen háború élménye —
mindez együttvéve nem éppen mulatsá-
gos. Büdner kalandjait furcsamód mégis
„humorba pácolva” ismerjük meg, de
csakhamar rájövünk, hogy ez csak olyan-
fajta tréfálkozás, mint mikor a lövész-
árkok megfáradt bakái két roham között
kínjukban egymást ugratják. A nevetés
vagy a sírás ilyenkor csaknem egyre
megy.

Miféle ember is ez a „csodatévő” Sta-
nislaus Büdner, akinek epizódokra bomló,
végül is azonban egészébe összeálló ka-
landjait, hányattatásait, reális „csodáit”,
szerelmi csalódásait, irodalmi próbálkozásait
és csetlését-botlását a hadseregben
megismerjük? A csodatévő, mestertől-
mesterig vándorló péklegény, majd
később a hitleri hadsereg közlegénye —
egyébként a szerző irodalmi önarcképe —,
aki a furcsa és érthetetlen dolgokat
minduntalan tréfával igyekszik elűtni, de
valahogy úgy, hogy mégis komoly tanul-
ságokkal gazdagodik egy-egy humorba
oltott történet végén. A tanulságok tar-
talma pedig többnyire valamilyen társad-
almi igazság felismerése, hiszen az
inaskodás és a közlegény-sor igen alkal-
mas az élet ilyesfajta leckéinek megtanítá-
sára. Stanislaus ifjabb testvére Kakuk

Marcinak és a többi, az irodalomban
garabonciáskodó hasonszorjűnek, ám kü-
lönbözik is amazoktól: kénytelen kerülők-
kel tűzdelt útja, botladozásai közepette
is túljut a kakukmarciskodást jellemző
anarchián, társadalmon kívüliségen.
Mindezt a könyv sejteti, a most készülő
folytatás — Büdner élete a háború után
— nyilván meg is mutatja majd.

Ha hangvételében nem is váratlanul új,
s ha a kritikus helyenként modorosnak
érzi is — mindenestre tagadhatatlanul
pompás és egyben tanulságos olvasmány
Strittmatter regénye.

Maár Gyula

Armando Palacio Valdés

A KISNŐVÉR

Európa. 411 old. Ára 32,— Ft.

Palacio Valdés *A kislővér* című regé-
nye egyformán szól mindenkire, valósá-
gos tárháza a humorral vegyes drámai
feszültségnek és visszatükrözi Andaluzia
népének kedélyét.

A regény gazdag tartalmát nehéz viz-
szaadni e néhány bíráló sorban, minden
oldalából kellene idézni, hogy végigki-
sérjük Sanjurjo-t, a zöldfülűnek látszó
hösszerlemest, aki meghódít egy Glória
nevezetű apáca kislővért, egy erőszakkal
klastroméletre kényszerített, élni vágyó
dúsgazdag spanyol szépséget. A forró
szenvédelek emelkedettsége, a folyton
változó helyzetek érdekessége kiapadha-
tatlan bányája Palacio Valdés mesélő
készségének. A szerelem, a féltékenység,
fiatalság, pénzsóvárság és pénztelenség
regénye az a könyv, mely az érzelmek
áryalásával, a forró szenvédelek harcá-
val lebilincseli az olvasót.

A mulatságos eseményeknek helye leg-
inkább Sevilla, a tarkaszínű spanyolor-
szági világváros, az ódon sikátorok, a rá-
csos ablakok és szerelmi sóvárgók szí-
ntere, ahol felvonul a spanyol társadalom
különböző rétege: úrhatnám polgár, hoz-
mányvadász, cselszövő, rablóvezér, utca-
lány és ajkukról elhangzik mindaz, amit
e vergődő kor kimondani vágy. Az író el-
vezeti az olvasót gyarakba, munkásnegye-
dekbe, s a szerelmesek rácsos ablakai alá,
ahol a gitárt néha csak halk szerelmi
vallomások helyettesítik, nehogy felkelte
a dal a hátszobákban mélyen alvó szü-
lők és szerelmi csöszők figyelmét. Végül
a drámai eseményeken átvergődve And-
aluzia verőfényes napsugara marad emlé-
kezetünkben.

Dicséret illeti Békessy Gábort az utószó
megírásáért és a regény spanyol eredeti-
ből való kiváló fordításáért.

Bokor Imre

Fehér Tibor

ARANYKAKAS

Móra. 271 old. Ara 18,— Ft.

A szerző a honfoglalást követő időkben nyugaton kalandozó magyarok szentgalleni látogatását megörökítő krónikás sorok köré költ regényes históriát. Hőse Csát, nyugtalan vérű, deli vitéz. Forró fejjel elkövetett tettei miatt törzse kitaszítja és a Nyék-törzs fogadja be. Beleszeret a törzs egyik vezetőjének lányába és hadba indul, hogy bebizonyítsa, méltó a leány kezére. A nyugati portya során résztvevője a szentgalleni kalandnak. Szerelmében vetélytársa orvul súlyosan megsebesíti, német fogságba esik. Jól bántanak vele, felgyógyul, később törzse kiváltja, hazatér és övé lesz a lány.

A szerző célja; ismertetni a válságot, melybe a magyarság új hazájában került. Bár még folytatta régi életmódját, érezni kezdte, hogy ez egyre több kockázattal jár, és ha fenn akar maradni, alkalmazkodnia kell. De a különbség közte és Nyugat népei közt oly nagy volt, hogy életét csak kulturális jellege, népi egyénisége feladása árán menthette meg. Legáltalában ilyennek látszott a tét. Sikeresen érzékelteti a szerző, hogy a magyarság nem érezte a nyugati népeknél alacsonyabbrendűnek magát, de kezdte felismerni a gazdasági és haditechnikai viszonyok-szülte szükségességét. Csátot a nyugati fogságban nem tudták keresztény hitre téríteni, de hazatérve igyekszik meggyőzni népét, hogy nemcsak legeltetni, hanem művelni is kell a földet, és képzelete váratokat emel a pusztaságon.

Az egyszerű szerkezetű mesét a korrajz teszi színessé. Néprajzi és más kultúrtörténeti adatok teszik szemléletessé a szerző mondanivalóját. Jól felvázolt mellékalakok társadalmi problémákat érzékeltetnek. A krónika néhány sorának dramatizálása jó ötlet volt és a megoldás harmonikus. A könyv kedves olvasmánya lesz a történelmi hangulatok iránt fogékony fiataloknak.

— s — a

Szalay Lenke

MOGYORÓ

Móra. 166 old. Ara 12,50 Ft.

A szerző időnként elbeszélget egy hat év körüli leánykával, aki beszámol neki élete apró eseményeiről. A könyvnek nincs összefüggő meséje, hanem bájos szeszélyvel bukkannak fel benne a leányka ötletei, pici kalandjai, huncut-

kodó tréfái, csalódásai, maga örömeire kitalált meséi. Jó rajza a társadalomban. helyét kereső, bukdácsoló, de mindig talpára eső gyermekléleknek.

Mogyoró — kis növése miatt becézlik így — nem egy pici ösztönös állatka, hanem észlény, csak persze a maga módján. Nem kutat ugyan maga körül valami mélyenjáró logikával, de pillanatok alatt felismeri mindenben azt, ami számára fontos. Éles megfigyelő, egész kis lényéből árad a boldog kíváncsiság, az életöröm és az üde igyekezet, hogy az életben helytálljon. Apró sérülések, ütődések korán megedzik. Jóhiszemű, de nem hiszékeny. Jóakarátú, de megnézi, kivel áll szemben. Csírázó erkölcsi érzéke már a saját érdekein túl tapogatózik. Tipikus városi gyerek. Sokszor naiv, de sose primitív. Parányi életéből kiküszöbölni törekszik a véletlent, az ésszerűtlent. Még amikor túlláradó örömeiben kacagva bukfencezik is egyet, ebben is van valami civilizált. Nem a jólneveltség póza ez, hanem a város összesűrűsödött társadalmában csiszolódó gyermek akaratlan önfejlése. Ilyen a kíváncsisága, az érvényesülési vágya is. Nyugtalan, túlfokozott, de a lehetőségekkel is józanul számoló. Űdeségének, erejének titka, hogy a ráható erők egyensúlyban vannak.

Könnyed, fordulatos, szelíd humorú olvasmány. Lélektani érzék és szeretet tükröződik benne. A csevegő, nőies írásmód bájos hitelességgel eleveníti meg a kis hősnő alakját.

Inkább „gyerekekről felnőtteknek” jellegű írás, de komolyabb serdülő lányok is bizonyára sok örömet fognak benne találni.

B. G.

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

SZOVJET IRODALOM

Gondolat. 536 old. Ara 32,— Ft.

Kitűnő vállalkozás: huszonekét szovjet író — a legjelesebbek, a legismertebbek — portréját tartalmazza a könyv. Az immár tizenöt esztendeje nálunk is elevenen ható szovjet irodalom sajátos arcéle mutatkozik itt, a tanulmányokban a kiváltott élmény sokszínűsége és elevenége tükröződik.

A recenzió terjedelme mégcsak a modellek és a portrétisták pusztá felsorolását sem teszi lehetővé: a Gorkijtól Tvardovszkijig terjedő irodalmi soralkotóiról adnak képet — olykor elmélyültebbet, néha vázlatosabbat — tudósok, írók, költők, újságírók. Maga a szerkesztő — Kardos László — bevezető tanulmányában ilymódon jellemzi a kötetet:

„Vannak itt tudósi igénnyel megalkotott, filológiai gonddal latolt, tüzetes tanulmányok, vannak finomam csillámló, impresszionisztikus ötlet-futamok, vannak higgadt, pedagógikus értékű beszámolók, s vannak gyöngéd, árnyaló elemzésre törő egyéni eszmék. Maguk a portrétisták is az élet és irodalom legkülönbözőbb pontjain állanak. Némelyek tekintetben azonban egységet mutatnak — egységet mutatnak abban, hogy mindannyiukat hevesen érdekli a szovjet irodalom problematikája.” Ez az „egyetlen” közös lett azután a portré-sorozat egygyéforrasztó kovásza — olymódon, hogy a különbségeket, a tanulmányok látásmódjának, hangvételének eltéréseit az olvasó nem érzi zavarónak. S még egy belső kapocs fogja össze: az őszinteség, amelyre éppen ennek az irodalomnak rangjaneve, úttörő szerepe kötelez. Helyénvalónak érezzük a kritikai megjegyzések legtöbbjét. Mint ahogy a völgyek és a lankák érzékeltetik az égető csúcsokat — úgy itt is, az úttörő kísérleteinek, próbálkozásainak, esetleges tévedéseinek kendőzetlen megmutatása hitelesíti a legértetebb műveket.

Az ilyesfajta válogatásnál mindig fel-
említhetők a kívülrekedtek nevei; a szer-
kesztő azonban ígéretével — „ha vállal-
kozásunk megnyeri az olvasók tetszését,
új portré-sorozattal állunk elő” — eltor-
laszolta az esetleges kifogásokat. A válo-
gatást és a tanulmányok hangját, meg-
írási módját nem bíráljuk — hiszen a
tanulmány-kötet-rapszódia adta összkép
rendkívül érdekes és sokszínű — de
le kell írunk, hogy a könyv újólag fi-
gyelmeztet minket egy egységes szem-
pontú, a szovjet irodalomban biztosan
kalauzoló kézikönyv szükségességére.

m. gy.

Móricz Zsigmond

TANULMÁNYOK, CIKKEK

Szépirodalmi. 662 old. Ára 41,— Ft.

Móricz Zsigmond összegyűjtött művei
sorozatának negyvenegyedik kötete jó-
részt olyan írásokat tartalmaz, amelyek
most jelentek meg először könyvalakban.
Ezek az írások a népe sorsát aggóva
figyelő, a politika és a nemzeti lét kérdé-
sein töprengő Móricz Zsigmondot mutat-
ják be.

Minden érdekelt. Írt a magyar búza-
termelés problémáiról és a zsidótörvény-
ről (ellene, természetesen); foglalkozott a
nyugdíjasok és a cselédik helyzetével;
fölfedező útra indult Miskolcra, „a ma-
gyar ipari táj székhelyé”-re; érdekelt az
Amerikába szakadt magyarok költészete

és a nyelvhelyesség, a családvédelem és
az őstehetségek sorsa, a felnövő új ma-
gyar nemzedékek jelleme és a mező-
gazdasági vásár, a népfőiskolai oktatás
és a tőzsde. Aktuális újságírói témákhoz
is hozzászólt, panamaügyekhez és a
tanyatörvény tervezetéhez; sokszor böl-
csen és mindig nagy felelősségtudattal,
sokszor lázadó keserűséggel, olykor
csalóka, hitető optimizmussal.

József Attila vagy Nagy Lajos világo-
sabban látta a bajok gyökerét; Móricz
Zsigmond néha kicsit naivul hitt a maga
vagy mások jelszavaiban; az íráshoz job-
ban értett, mint a politikához. De verbeli
közéleti író volt, akinek töprengő, kutató,
észlelő, javasoló cikkeiből fájdalmas
realitással rajzolódik ki a XX. századi
magyarság élettörténete. Legjobb enemű
írásai — olyanok, mint a *Thukydides be-
szédei*, melyben Tisza István vasúti bot-
ránnyát szellőzteti, gyilkos iróniával; az
1918—19. évi forradalmak alatt írt nagy
riportjai, eszmélkedései; *Bethlen Gábor
ha ma élne* című előadása; *Külváros*
vagy *Gyötrődés* című cikkei — méltó tár-
sai regény- és novellaremekeinek. Külö-
nösen érdekes *A magyar nép ezer arcáról*
írt tanulmánya 1931-ből, melyben a nép-
lélek elkődösített fogalmát világítja át az
alakító gazdasági tényezők gondos fi-
gyelembevételével, s amelyben ezt a ke-
mény és igaz mondatot jelenti ki: „A
kenyéradók érdeke más, mint a kenyér-
pusztítóké.” Ez az írása több más hason-
lóval együtt arról tanúskodik, hogy Mó-
ricz Zsigmond őszönös materializmusa a
problémákkal gyötrő viaskodása során el-
jutott a tudatos megfogalmazásig, s egy-
szersmind szép példája írói bátorságának.

Vencel Gusztáv

E. Tarle

TALLEYRAND

Gondolat. 248 old. Ára 24,— Ft.

Tarle szovjet történettudóst a magyar
olvasóközönség a Napóleon című életrajzi
művéből is ismeri. Másik életrajzi mun-
kája, a Talleyrand most már harmadik
kiadásban jelenik meg magyarul.

Az elszegényedett grófi családból szár-
mazott Talleyrand (1754—1838) diplo-
máciai és politikai pályafutása Francia-
országnak arra a különösen mozgalmas
korszakára esik, melyben különböző kor-
mányzati rendszerek gyorsan váltogatták
egymást. Talleyrand minden hatalomra
jutott rendszerben jelentékeny szerepet
vitt: XVI. Lajos uralkodása alatt autuni
püspök, a forradalomban a nemzetgyűlés
elnöke, a direktórium, a konzulátus és
Napóleon császársága alatt 1807-ig kül-
ügyminiszter, a Bourbonok restaurációja

után újból külügyminiszter, majd miniszterelnök és Franciaország képviselője a bécsi kongresszuson, végül a júliusi forradalom után Lajos Fülöp londoni követe.

Talleyrand jellemében ragyogó tulajdonságok: kivételes tehetség, éleslátás, páratlan judicium keveredtek visszataszító vonásokkal: amoralitással, gátlás nélküli önzéssel és kapzsisággal, lelkiismeretlenséggel és öszinteség hiánnyal.

Cselekedeteinek hajtóereje elsősorban a fényűző élet folytatásához elengedhetetlen vagyonszerzés vágya volt. A szerző tárgyilagosan elismeri, hogy soha sem tett pénzért olyasmit, ami hazája érdekében ellentétben állott, és olyan lépésekért fizetette meg magát, amelyeket úgyis megtett volna.

Talleyrand-nak mindig sikerült magát a következő rendszerbe átmentenie. A szerző szerint azért, mert kellő időben kialakult az a meggyőződése, hogy a feudális-nemesi rend és a polgárság közötti harcban a polgárság győz. Ez magyarázza, hogy 1789-ben a polgári forradalom, 1830-ban pedig Lajos Fülöp polgárkirályságának híve lesz. Része van ebben továbbá annak az ugyancsak idejekorán kialakult meggyőződésének is, hogy Napóleon fékezhetetlen dicsőségvágya és hódító háborúi szükségképpen katasztrófához vezethetnek. Ezért dolgozott titkon már 1808 óta Napóleon ellen és csatlakozott 1814-ben ellenségeihez.

Az alapos forrástanulmány alapján készült mű nagyon jó szolgálatot tehet a történészeknek, de haszonnal olvashatják azok is, akikből nem hiányzik a történelmi érdeklődés és akik ebben a studiumban nem egészen kezdők.

M. S.

Pogány Frigyes

SZOBRA SZAT

ÉS FESTÉ SZET

AZ ÉPÍTŐMŰVÉ SZETBEN

Műszaki Kiadó, 470 old. Ára 120,— Ft.

Igen szép kiállítású és hasznos könyvet adott ki a Műszaki Könyvkiadó *Pogány Frigyes: Szobrászat és festészet az építőművészetben* címmel, melyet a szerző munkatársai, *Dabis Éva* és *Szentkirályi Zoltán* közreműködésével írt. A könyv a legfontosabb képzőművészeti műfajok szintéziséről szól. Ennek során először a különböző stílusokra jellemző kompozíciós elveket tárja az olvasó elé. Majd a fejlődési folyamat ismertetése és a legszébb emlékek beható elemzése alapján szűri le a tanulságot a jövőre nézve.

A munka során a szerző ismerteti a szobrászat szerepét az egyiptomi művészetben, az építészet és szobrászat kapcsolatát az antik művészetben, majd a középkori képzőművészetből a falfestészet és mozaik szerepét a IV—XIII. század építészetében, továbbá a középkori épületszobrászatát a gótikában. Megvizsgálja az építészet és szobrászat kapcsolatát a reneszánsz-korban, a barokk épületszobrászatban a reneszánsz és barokk kori falfestészet, a szobrászat és festészet kapcsolatát a reneszánsz és barokk interieur művészetében. Végül elméleti összefoglalást ad az építészet, a szobrászat és festészet szintézisének alapjairól, általában a társművészeti alkotások beilleszkedésének módjairól az építészeti kompozícióba.

A történeti fejlődést a barokk-korral zárja a szerző. A XIX. század művészet-történetében ugyanis felfogása szerint a szintézis lényegesen újabb elvei már nem merültek föl. Jelentősebb átalakulás csak a század végén, s főként a mai kor művészetének kibontakozása idején tapasztalható. De ennek problémái már túlnőnek munkája keretein.

A kötetet irodalmi és módszertani tájékoztató és név- és tárgymutató egészíti ki. A Műszaki Könyvkiadó nagy áldozatkészséggel jelentette meg az illusztrációk szempontjából igényes munkát.

b.

Kárpáti János

DOMENICO SCARLATTI

Gondolat, 210 old. Ára 14,50 Ft.

Minél több kötet jelenik meg a Gondolat Kiadó *Kis Zenei Könyvtár*ából, annál inkább nyilvánvaló, hogy a sorozat megindítása valóban hézagpótló volt. Itt látott napvilágot az első nagyobb lélegzetű Schumann-, Haydn-, Ravel-, Brahms-, Mendelssohn-tanulmány magyar nyelven, s a tanulmányok egyike-másika jóval igényesebben készült, mint a zenei népszerűsítés nálunk megszokott színvonala, komolyan gazdagítva zenei irodalmunkat.

Kárpáti János Scarlatti könyve is először szól nálunk Bach és Händel nagy kortársáról, s örvendetes, hogy elmélyülten, magas mércéhez igazodva közeledik tárgyához. Forrása elsősorban Kirkpatrick alapos monográfiája, mely kétségtelenül a legkimerítőbb s a legmodernebb szempontok szerint megírt Scarlatti-könyv. Helyeseljük, hogy a művekről szólva Kárpáti elsősorban a szonáták világát elemzi, valóban az ifjú Scarlatti művészi örökségének ez a legértékesebb és legmesszebbre ható része, s épp ezért külön örültünk a könyvet záró rövid feje-

zetnek, mely ha vázlatosan is, de utalt Scarlattti zongoratechnikájának továbbélésére.

Népszerűsítő könyvről lévén azonban szó, helyesebb lett volna, ha az egyes szonátákra való utalásoknál a közkezen forgó gyűjteményekből vette volna példáit, bizonyára azok is bő példátarat nyújtanak a szerző elemzéseihez. A kottapéldáknál is jó lett volna kiírni a példa elé, hogy honnan való, mert tördelési okokból egyik-másik elkerült a rávonatkozó szövegtől, s ez gyakran megértési nehézséget okoz. Az életrajzi részben hasznos lett volna a mellékszereplők rövid életútját jegyzékbe tenni, olykor zavaró a sok kitérő. (Domenico Scarlattti életútja a könyv 21. lapján kezdődik, három lappal később — egy újabb családi kitérő után — visszakanyarodunk Domenico apjának, Alessandrónak az életéhez, s csak tíz lapnyi „előzmény” után folytatódik ismét Domenico élete stb.) E néhány, inkább technikai megjegyzés nem érinti az értékelés lényegét: az első magyar Scarlattti-könyv elmélyült, igényes munka, méltó folytatása a Kis Zenei Könyvtár eddigi köteteinek.

Szöllösy András

Horányi Mátyás

ESZTERHÁZI VIGASSÁGOK

Akadémia. 269 old. Ára 140,— Ft.

Vajon megszületett-e volna ez a kötet a nemzetközi Haydn-ünnepségek adta időszerűség nélkül? Aligha. Pedig hiányoznak. Az *Eszterházi vigasságok* a zenei dokumentumokban eléggé szegény magyar múlt egyik legfényesebb fejezetét örökíti meg belsőleg-külsőleg méltó köntösből.

A magyar nyelvű színjátszás tudvalevőleg a XVIII. század második felében lépett nemzeti műveltségünk porondjára; a magyarországi színjátszás azonban korábbi keletű. Nyugati szomszédainktól szívárgott hazánkba az arisztokratáknak ez a fényűző szórakozása; művelői főként olaszok, osztrákok és csehek voltak. Magyar földön is a nyugati széleken: Pozsonyban, Kismartonban állott először mai értelemben vett színpad, főúri kastélyokban.

Az előttünk fekvő könyv lapjain a legzebb kastélyszínházak élete elevenedik meg: Esterházy „Fényes” Miklós herceg mecénási működése és a szolgálatába szegődött Haydn munkássága. Haydn három évtizedet töltött az Eszterháziak szolgálatában, tehát egész életművére nagy kihatással voltak a magyarföldi benyomások.

A könyv bemutatja a családi hatalmat megalapító Miklós és Pál nádorokat, Antal herceg udvartartását, bemutatja Kismartont és Eszterházát mint épületet és mint szellemi gócot, ismerteti a hercegi színházak teljes operaműsorait, közli a szöveggönyveket, az énekesek névsorát, szóval minden oldalról feldolgozza az anyagot. Igen érdekesek az egykorú díszlet-, jelmez- és kellék-tervek, a *Varázsfuvalka* kétszáz éves színpadi képei, de érdekesek a színházat övező s akkoriban nagyfontosságú parkok leírásai és a különböző ünnepekéi, amelyek mind a kis királykodó főurak hatalmát, vagyonát tükrözték. Horányi Mátyás könyve tehát általános kultúrhistoriái szempontból is jelentős adattár.

A könyv olyan jó, hogy a „bíráló” ezúttal az „ismertető” szerepére szorítkozik. S itt nyomatékosan felhívja a figyelmet a könyv kiállítására, amely az *Akadémiai Nyomda* műszaki felkészültségét dicséri. Igen izlées a kötet zöldselyem kötése (*Kecskeméti Anna* munkája), kimagaslóan szép az illusztratív anyag, különösen a színes akvarell- és rézmetszetmások.

Szántó Dénes

ÚJSÁGRAJZOK — 1919

Képzőművészeti Alap.

A Magyar Tanácsköztársaság 40 éves évfordulóját nagyszabású történelmi munka előzte meg. Végre kellett hajtani a feladatot: rekonstruálni a ferdítések ködéből és a múlt idő homályából a magyar proletárforradalom pontos és hamisítatlan képét. Így került sor a Tanácsköztársaság művészeti emlékeinek felelevenítésére is. A munkának ez a része lényeges hozzájárulás a hiteles történelmi arculat megrajzolásához. Köztudomású, hogy a Tanácsköztársaságot legjobb művészeink lelkesedéssel fogadták, csatláoztak társadalmi célkitűzéseihez.

A különleges történelmi feltételek következtében az agitatív jellegű műfajok, a plakát, a karikatúra különösen fontos szerephez jutott. Mindkettőt kiváló művészek művelték. A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatának *Újságrajzok* című kötete a korszak művészeti termésének egy jelentékeny csoportját mutatja be a mai közönségnek.

Ami a rajzok keletkezési idejét illeti, a kiadvány nagyon helyesen nem szorítkozik a három és fél hónap termésére, hanem felöleli az előzményeket, a világháború befejezése és az októberi forradalom idején készült újságrajzokat is. Közel harminc művész munkáját sorakoztatják fel a kötet összeállítói: Gábor Imréné és Rudas Klára; köztük, hogy

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

POLITIKA, ISMERETTERJESZTŐ ÉS SZAKIRODALOM

- Apáczai Csere János: Magyar Enciklopédia. Pedagógiai Szemle, dec. (Zibolen Endre.)
Bodrogi Tibor: Oceánia művészete. Népszava, dec. 19. (g. t.) — Esti Hírlap, dec. 22. (s. á.)
Heine: Útirajzok. Népszabadság, dec. 12. (G. L.)
Helytörténeti kiadványok a Tanácsköztársaságról. Valóság, 6. sz. (Kun László.)
Lunacsarszkij: Irodalmi tanulmányok. Magyar Nemzet, dec. 4. (Antal Gábor.)
Magyarország és a második világháború. Köznevelés, dec. 16. (Szoboszlai Béla.)
Miklós Pál: A tunhuangi Ezer Buddha Barlangtemplomok. Népszava, dec. 23.
Munkásélet és munkásmozgalom a magyar irodalomban 1867–1872. Magyar Nemzet, dec. 9. (Sós Endre.)
Pestalozzi Válogatott Művei I—II. Köznevelés, dec. 16. (Kovács Endre.)
Pogány Ö. Gábor: Magyar festészet a XX. században. Népszava, dec. 19. (g. t.) — Esti Hírlap, dec. 22. (s. á.)
Szabolcsi Miklós: Költészet és korszerűség. Tiszatáj, nov. (Péter László.)
Szovjet irodalom. (Tanulmánygyűtemény.) (Szerk. Kardos László.) Magyar Nemzet, dec. 9. — Magyar Nemzet, dec. 13. (Sós Endre.) — Népszabadság, dec. 18. (Antal Gábor.)
Wéber Antal: A magyar regény kezdetei. Valóság, 6. sz. (Mezei Márta.)

SZÉPIRODALOM

- Berkesi András — Kardos György: Kopjások. Népszabadság, dec. 30. (Mesterházi Lajos.)
Blake: Látomás és valóság. (Összevél. Szeneci Miklós.) Elet és Irodalom, dec. 4. (Sükösd Mihály.)
Blok: Válogatott versek. (Ford. Lator László.) Népszabadság, dec. 22. (B. S.) — Magyar Nemzet, dec. 19. (Sós Endre.)
Fühmann: Bajtársak. (Ford. Mádl Antalné.) Népszabadság, dec. 22. (G. L.)
Magvetők. Népszabadság, dec. 10. (B. Gy.)
Monoszlói M. Dezső: Csak egyszer élünk. Kortárs, dec. (Ujházy György.) — Népszava, dec. 16. (G. S. I.)
Ottlik Géza: Iskola a határon. Elet és Irodalom, dec. 4. (Kéry László.)
Peyrefitte: Szent Péter kulcsai. (Ford. Bajomi Lázár Endre.) Népszabadság, dec. 19. (B. Gy.)
Rónay György: Az ember boldogsága. Népszabadság, dec. 12. (M. A.)
Solohov: Emberi sors. (Ford. Makai Imre.) Népszabadság, dec. 10. (M. A.)
Tatay Sándor: Kenyér és virág. Népszava, dec. 10. (Hegedűs Géza.)
Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig. Népszabadság, dec. 10. (G. L.)
Thury Zsuzsa: Egy fedél alatt. Népszabadság, dec. 22. (F. I.)
Tóth Sándor: Gerinctörés. Kortárs, dec. (Farragó Vilmos.) — Esti Hírlap, dec. 3. (Imre Katalin.)
Trakl: Válogatott versek. Nagyvilág, dec. (Illés László.)

IFJÚSÁGI IRODALOM

- Andersen: Mesék és tündérmesék. (Ford. Rab Zsuzsa.) Népszabadság, dec. 10. (R. L.)
Hunyady József: A fekete lovag. Népszabadság, dec. 19. (B. Gy.)
Móra Ferenc Művei 1–3. köt. Népszabadság, dec. 22. (G. L.)
Szepes Mária: Pöttös Panni naplója. Népszabadság, dec. 20.

EVFORDULÓK — MEGEMLEKEZÉSEK

- APÁCZAI CSERE JÁNOS halálának 300. évfordulójára. Magyar Nemzet, dec. 31. (U. T.) — Népszabadság, dec. 31. (Klaniczay Tibor.) — Népszava, dec. 31. (Sz. E.)
BALÁZS BELA (1918–1959). Párttörténeti Közlemények. 3–4. sz.
BENEDEK ELEK szül. 100. évf.-ra. Kortárs, dec. (Fodor Ilona: Csak mesemondó volt!..)
FOGARASI BELA (1891–1959). Párttörténeti Közlemények. 3–4. sz.
HIDAS ANTAL 60 éves. Magyar Nemzet, dec. 19. (Ruffy Péter) — Népszabadság, dec. 18. — Népszava, dec. 18.
KÁRPÁTI AUREL 75 éves. Elet és Irodalom, dec. 4. (Kemény István.) — Magyar Nemzet, dec. 5. (Ruffy Péter: Arckép.) — Magyar Nemzet, dec. 6. (Kömlös János: A kételkedő kritikus.) — Népszava, dec. 6. (Szombathelyi Ervin.) — Esti Hírlap, dec. 6.
KAZINCZY FERENCről. Irodalomtörténet. 3–4. sz. (Szauder József: A kassai „Erzelmek iskolá”-ja.) — Irodalomtörténeti Közlemények. 3–4. sz. (Szauder József: Kazinczy útja a jakobinus mozgalom felé.) — Irodalomtört. Közl. 3–4. sz. (Kókay György: K. és az első magyar újságok.) — Soproni Szemle. 4. sz. (Kelenyi Ferenc: K. F. soproni kapcsolatai.) — Tiszatáj, nov. (Kordé Imre.)
LIBEGYINSZKIJ halálára. Elet és Irodalom, dec. 4. (Illés Béla.)
RÁTH-VEG ISTVÁN halálára. Népszabadság, dec. 22. (L. I.) — Elet és Irodalom, dec. 24. (Pók Lajos.) — Népszava, dec. 25. (Körössényi János: A kuriozumok mosolygó tudósa.)
REVAI JOZSEF (1898–1959). Irodalomtörténeti Közlemények. 3–4. sz. — Párttörténeti Közlemények. 3–4. sz.
SCHILLERről. Tiszatáj, nov. (Csetri Lajos: A kétszázéves Schiller.) — Soproni Szemle. 4. sz. (Csatka Endre: Sch. és Sopron.) — Elet és Irodalom, dec. 11. (Vajda György Mihály: „Gyűlj ki égi szikra lángja”)

IRODALMI CIKKEK:

- Basch Loránt: Egy literáris pör története. (József A. és Babits között.) Irodalomtörténet. 3–4. sz.
Dutka Mária: Könyv és illusztráció Meggyesi Miklóstól Hincz Gyuláig. Magyar Nemzet, dec. 6.
Erdei Ferenc: A vidéki irodalom kérdéseiről. Marosvidék, nov.
Eszmel tisztaságért, pártos művészetért, magasabb színvonalért. A pártkongresszus a kultúráról. Elet és Irodalom, dec. 4.
Füst Milán: A Nyugat születése. Irodort. Közl. 3–4. sz.
Gyurkó László: A giccs természetrajza. Valóság, 6. sz.
Horváth Károly: A pozitivizmus a magyar irodalomtörténetírásban. Irodalomtört. Közl. 3–4. sz.
József Farkas: Gondolatok a Tanácsköztársaság irodalmáról. Irodort. Közl. 3–4. sz.
Képes Géza: Az új Nobel-díjas: Salvatore Quasimodo. Magyar Nemzet, dec. 14.
Pirnat Antal: Az alap és felépitmény problémái a régi magyar irodalomban. Irodalomtört. 3–4. sz.
Sallay Géza: Pratołini írói útja és az olasz neorealizmus. Nagyvilág, dec.
Szerb Antalné: Szerb Antal utolsó hónapjai. Irodalomtörténet. 3–4. sz.
Szij Rezső: Bibliofil könyvkiadás. Valóság. 6. sz.
Vita a felszabadulás utáni magyar irodalom kérdéseiről. Irodalomtört. Közl. 3–4. sz.
Vita az irodalomtörténetírás pozitívista irányáról. Irodort. Közl. 3–4. sz. (H. L.)

Osszeállította: Nagydiósi Gézáné

NEGYVEN SZEKRÉNYT JUTTATOTT decemberben Vas megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága az elhelyezési gondokkal küzdő községi könyvtáraknak. A tanács ajándéka és a községi tanácsok áldozatkészsége megszűntette a régóta égető székényhiányt. A Megyei Tanács 30 000 forintos támogatással megoldotta a művelődési autó kölcsönző állomásainak könyvellátási gondjait, és a termelészövetkezeti községek könyvvállományának felrészítéséről is gondoskodott. A kongresszusi verseny győztesei részére hatezer forintért vett jutalomtárgyakat a Megyei Tanács. (K. L.)

A FŐVÁROS TÁVLEŐS, KÜLTELKI RÉSZÉIN két Szabó Ervin villamos mozgó könyvtár kölcsönző könyvet az ottani lakoságnak. A 15. számú (I. mozgó könyvtár) a pestlőrinci végállomáson; Zuglóban, a Vezér utcában; Rákospalotán, a végállomáson. A 17. számú (II. mozgó könyvtár) a János Kórháznál; a keletioldali végállomáson; a pesterzsébeti végállomáson; Kőbányán, az Akna utcában. A két villamos mozgó könyvtárnak közel 3000 beiratkozott olvasója van. A napi forgalom egyegy állomáson 60—80 kölcsönző. (Sz. E. K.)

MÓDSZERTANI TANÁCS alakult a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár módszertani munkájának eredményesebbé tételére. A Tanácsnak szakszervezeti és iskolai könyvtári tagjai is vannak. (K. L.)

AZ ELSŐ OROSZ NYOMTATOTT KATALÓGUS 1742-ben jelent meg. Címe: Roszsijszkie pecsatnue knigi, nahodjascesleszja v imperatorszkoj biblioteki. Összeállítója: A. I. Bogdanov. A katalógus 727 világi és egyházi eredetű könyvet dolgoz fel. A szóban forgó bibliográfia ritkaságnak számít. Az eredeti példányt a Lenin Könyvtár őrzi. (Szovetszkaja Knizsnaja Targovlja)

SAJÓKERESZTÜR KÖZSÉGBEN 1959-ben Mogyoródy Ferenc könyvtáros szorgalmas munkája nyomán 3709 kötet könyv került az olvasók kezébe. A 226 olvasóból csak 70 az iskolásgyermek! A könyvtáros színdarabot is betanított, melynek bevételéből több mint 70 kötet könyvet vásárolt könyvtára számára. (O. M.)

KÖZPONTI KÖZGAZDASÁGI KÖNYVTÁRAT létesítettek Csehszlovákiában 1958 áprilisában. E könyvtár Szlovákia központi tudományos könyvtáraként működik a közgazdasági tudományok kutatási feladatainak, a közgazdasági fő- és középszintű tanári karának és hallgatóinak szolgálatában. Az új könyvtár a Közgazdasági Főiskola Központi Könyvtárára van alapozva. Ehhez csatolták a volt Kereskedelmi Kamara Könyvtárát, a Szlovákiai Gyárosok Központi Szövetségének Könyvtárát, valamint a zlíni volt Bata Könyvtár állományának egy részét. Az állomány évi gyarapodását 7000 kötetre tervezik. A könyvtár évente kb. 5000 bel- és külföldi folyóírra fizet elő. (Citatel!)

A „GRÓF MONTE CRISTO” IRÓJÁROL kevesen tudják, hogy szakácskönyvet is írt, melyet halála után adtak ki. A könyv megírásában a fiatal Anatole France is résztvett. A könyv első ízben 1873-ban jelent meg, a közel múltban Franciaországban ismét kiadták. A szakácskönyvben nem csupán ételrecepteket sorol fel, hanem történelmi és kulturális adatokat tartalmazó gasztronómiai történeteket is elmond. (Basler Nachrichten.)

KÖZSÉGFEJLESZTÉSI HOZZAJÁRULÁSOK
A MISKOLCI JÁRÁSBAN

A miskolci járás községi tanácsai az elmúlt évben nyújtották a legnagyobb segítséget a könyvtáraknak. Ebben nagy szerepe van a Járási Tanács Végrehajtóbizottságának is. Ennek eredményeként a miskolci járás községeiben 20 122,— Ft jutott községgfejlesztésből a könyvtáraknak. (Ezenkívül a sajobányi községi tanács a könyvtár részére 1100 Ft értékben egy könyvszekrényt vásárolt.) Legtöbbet adott Sajószentpéter, 3600 Ft-ot, Kesznyéten 2000 Ft-ot, Bükkszentkereszt 2000 Ft-ot; 1500 Ft-ot adott Nyékládháza és Sajóbáony; 1322 Ft-ot Gesztely; 1000 Ft-ot adott Böcs, Felsőszolca, Hernádnémeti, Sajóecseg, Sajóhidvég, Sajókeresztúr. Az 1960-as év községgfejlesztési terveinek készítésénél már a községi tanácsok vezetői maguk is úgy terveztek, hogy könyvtárfejlesztésre minden önálló tanácscsal rendelkező községben legalább egy forint jut lakosonként.

A tanácsüléseken, járási értekezleteken egyre több szó esik már a könyvtárak munkájáról. Ez azt jelenti, hogy a tanácsai szervekkel való kapcsolat helyes irányban fejlődik, s a könyvtárak valóban gazdáikra találhatnak a községi tanácsokban. Böcs községben pl. a tanácsülés mind a beszámolóban mind az ülésen elhangzott hozzászólásokban példásan foglalkozott a könyvtári kérdésekkel. Határozott irányvonalat szabtak meg a könyvtár fejlesztésére és a munka megjavítására vonatkozóan. Böcs termelészövetkezeti község.

A KÜZÉPFOKÚ KÖNYVTÁROSKÉPZÉS
HIREI

A közép fokú tanfolyam mindkét tagozatán tervszerűen folyik a munka. A levelező hallgatók számára már minden tanulmányi csoportban megtartották az első konferenciát. Az elméleti anyagot a legtöbb helyen könyvtárlátogatás egészítette ki. Az oktatási felelősök beszámolóiból az tűnt ki, hogy nem minden hallgató készült fel lelkiismeretesen a kijelölt anyagból. Mivel a tanfolyam magas követelményeket támaszt, nem elegendő csak a vizsgák előtt tanulni, hanem rendszeresen kell foglalkozni a tananyaggal. A második konferenciára januárban került sor. Napirendjén tudományos ismereti előadás, könyvtártani szeminárium és címléírás gyakorlat szerepelt.

A nappali tagozat hallgatói részére február végén összevont konferencia lesz Budapesten azzal a céllal, hogy a könyvtárostánulókat felkészítse az első félév vizsgáira.

(Papp István)

AZ EGYSÉGES CSEHSZLOVÁK KÖNYVTÁRÜGYI TÖRVÉNY ÁTAL 1959. július 9-én létrehozott Csehszlovák Állami Könyvtár és a szlovák nemzeti könyvtár szerepét betöltő martini Matica slovenskát 1959. júl. 25-én barátsági szerződést kötöttek. A két könyvtár a XI. pártkongresszus határozatainak értelmében a lehető legszorosabban együtt fog működni a csehszlovák könyvtárügy közös feladatainak megoldásán. A megállapodás 19 pontban foglalja össze a kölcsönösen vállalt kötelezettségeket. (Knjhoovník)

TIBORCZ ZSIGMOND „ESZPERANTO MEGYARORSZÁGON” című bibliográfiáját az eszperanto nyelv megalkotójának L. L. Zamenhof születésének 100. évfordulójára alkalmálva adta ki a Fővárosi Sz. E. Könyvtár. (Sz. E. K.)